

825
1985

ISSN: 0763-7247

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გუგაბი

ქართული პოლიტიკის პერიოდული ორგანო უცხოეთში

პარიზი N° 7 PARIS

*****

ოქტომბერი 1985 OCTOBRE

გ უ შ ა გ ი (თავისუფლების ტრიბუნა)

*****

„თავისუფლებავ შენ ხარ კაცთა ნავსაყუდარი,
შენ ხარ ჩაგრულის, წამებულის წმინდა საყდარი,
შენ ხარ მშვიდობა და სიმართლე ამა ქვეყნისა,
შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა!“ – ილია

*****

თ ქ ვ ე ნ ი კ ი რ ი მ ე

ამ დღეს ველოდი, მოვესწარ!..
ვიცინი, აღარ ვსტირი მე!
ახლაგაზრდებო, აწ კი თქვენ
გამოდით, თქვენი ჰირიმე!..

ბევრი ვეცადე ძირმწარეს
ვერ გავუთხარე ძირი მე,
ახლა კი თქვენი ჯერია,
დაჰბარეთ, თქვენი ჰირიმე!

ბევრი რამ მითქვამს...რომ მეთქვა,
დავიმახინჯე ჰირი მე!..
ახლა არ გვგლეჯენ ენასა,—
სთქვით რამე, თქვენი ჰირიმე!

კუბოს კარამდე მისული
რალა ვარ, განაწირი მე?
მაგრამ თან თქვენი იმელი
მიმყვება, თქვენი ჰირიმე!

„ასჯერ გაზომეთ და ერთჯერ
გამოსქერთ“, ახლაც ვფირი მე,
ნუ აჩქარდებით! ნურც შიშობთ,
განმტკიცდით, თქვენი ჰირიმე!

ნუ გამიმტყუნებთ იმედსა,
ხომ ხედავთ, აღარ ვსტირი მე!
ღრო მოდის—ერთად ვიცინოთ!
ვიცინოთ, თქვენი ჰირიმე!

(1905 წელი)

ა კ ა კ ი

*****

1-57-7-1

21586

უდავოა: ამ მომენტის ყველაზე დიდმნიშვნელოვან საერთაშორისო მოვლენას წარმოადგენს კრემლის ახალი პატრონის, მიხაილ გორბაჩოვის გამიზნული შეხვედრა ამერიკის პრეზიდენტ რონალდ რეიგანთან ქენევაში 19 - 20 ნოემბერს.

მხოლოდ ის ფაქტიც კი, რომ კრემლის საერთაშორისო პოლიტიკის სტრატეგებმა მასზე უფრო ადრე გორბაჩოვის სახელმწიფო ვიზიტი გადაწყვიტეს საფრანგეთში 2 - 5 ოქტომბრის დღეებში, აშკარად მოწმობს იმ დიდ ღირებულებას, რომელსაც ისინი ანიჭებენ ამ ეტაპზე საფრანგეთის მთავრობის პოზიციას, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ურთიერთობის საკითხებში საერთოდ და კერძოდ ამერიკის მთავრობის სამხედრო ღონისძიების, ე. წ. *I.D.S.* (სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივა)-ის მიმართ, რომლის წინააღმდეგაც ამ უკანასკნელ ხანებში მიმართულია საბჭოთა ხელისუფლების მთელი დიპლომატიური და საპროპაგანდო საშუალებები.

არავისთვის დამალული არ არის, რომ პრეზიდენტი მიტერანი უარყოფითად არის განწყობილი *I.D.S.*-ის მიმართ. გორბაჩოვის ვიზიტის „ძაღლის თავიც“ სწორედ აქ იმარხება: უთანხმოების გაღრმავება საფრანგეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობებს შორის. გორბაჩოვის ვიზიტის შედეგად, თუ საფრანგეთის მთავრობა მთლიანად და ურეზერვოდ გაიზიარებდა საბჭოთა მტრულ პოზიციას პრეზიდენტ რეიგანის „სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივის“ მიმართ, ეს უკვე დიდი კოზირი იქნებოდა გორბაჩოვისათვის ქენევაში პრეზ. რეიგანთან შეხვედრის დროს.

სიმაართლე მოითხოვს ითქვას, რომ საფრანგეთის სოციალისტურმა მთავრობამ ცოლქმარ გორბაჩოვებს განთქმული ფრანგული მასპინძლობა მოუწყო, მდიდრული და რაფინირებული. თავი არ დაუზოგავს, რომ საპატიო საბჭოთა სტუმრები კმაყოფილი დარჩენილიყვნენ საფრანგეთში სტუმრობით. სტუმრების საამებლად მასპინძლებმა შეწყვიტეს მათთვის ჩვეული საბჭოთა მთავრობის პოლიტიკის გმობა ისეთ კარდინალურ საკითხებშიც კი, როგორცაა: ავღანეთი, პოლონეთი, ადამიანის უფლებები და ჰელსინკის ხელშეკრულება. კიდევ მეტი, გორბაჩოვის ვიზიტის დღეებში საფრანგეთის მთავრო-

ბამ აკრძალა ყველა საბჭოთა ხელისუფლების საწინააღმდეგო მანკა და დესტაბილიზაციური პარიზის ქუჩებში.

მიუხედავად ასეთი სამწუხარო დათმობებისა, კმაყოფილებით უნდა აღინიშნოს, რომ მიხაილ გორბაჩოვმა თავის მთავარ მიზანს: უთანხმოების ჩამოგდება საფრანგეთსა და ამერიკის შეერთებული შტატების შორის—ვერ მიადღწია. გორბაჩოვის სირინოზის ხმამ არ გასჭრა: საფრანგეთი კვლავაც რჩება ჩრდილოეთ ატლანტიკის კავშირის ერთგულ და საიმედო მოკავშირედ.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, მ. გორბაჩოვის დაწყებული ინტრიგები ჯერ კიდევ მთლად დამთავრებულად არ ჩათვლება. დიპლომატიური მოლაპარაკებები ორ მთავრობას შორის მხოლოდ იწყება და სანამ კრემლი თავის მიზანს არ მიადღწევს ამერიკასთან ქიშპობაში, მანამ ის ნაირ-ნაირ მომხიბლველ დაპირებებს არ მოაკლებს საფრანგეთის მთავრობას. ამიტომ ზედმეტი არ იქნება გავაფრთხილოთ ჩვენი შემფარველი საფრანგეთის ხალხი და მთავრობა: არ ენდოთ მოსკოვის ხელისუფალთ, მათ სიტყვიერ დაპირებებსა და ხელმოწერილ ხელშეკრულებებს, რადგანაც ისინი არავითარ პატივისცემდენ წარსულში მათ მიერ გაცემულ თამასუქებს. ისინი საერთაშორისო ხელშეკრულებებს იცავენ მანამ სანამ ის მათთვის მომგებიანია, ხოლო მაშინვე სანაგვე ყუთში გადაუძახებენ, როგორც კი იგი მათ ხელს აღარ აძლევთ და თანაც მისი დარღვევის პასუხისმგებლობას მუხანათურად პარტნიორს გადააბრალდებენ. ეს ცბიერი პოლიტიკა მათ ტრადიციად გათხადეს და იგი ლენინთან იდებს სათავეს. ლენინი კიდევაც ამართლებდა მას ცნობილი დევიზით: **მიზანი ამართლებს საშუალებებს.**

მათი მიზანი უცვლელია: რუსული კომუნისტების გაბატონება მსოფლიოში. ამას ისინი არც მალავენ. საშუალებები კი— ცრუობა, გერაგობა, ფლიდობა, ღალატი, კრიმინელობა, შანტაჟი, ომი... ყველაფერი მისაღებია ყველაფერი გამართლებულია, როგორც სამთავრობო საშუალება და ღონისძიება.

მათი ცბიერებისა და მოღალატეობის ერთი პირველი მსხვერპლთაგანია ჩვენი სამშობლო—საქართველო. 1920 წლის აპრილში ბოლშევიკური რუსეთის ჯარები პირველად შემოიჭრენ საქართველოში.

ახალგაზრდა სახელმწიფოს ქართულმა ლაშქარმა, ომის გამოუცხადებლად და სრულიად მოულოდნელად შემოჭრილი მტრის ჯარი, მაშინ დაამარცხა, უკუთავდო საზღვრებიდან და დაუწყა წარმატებით დევნა. საბჭოთა რუსეთის მთავრობა დადგა მათ მიერ ახლად დაპყრობილი აზერბაიჯანისა და სომხეთის დაკარგვის საფრთხის წინაშე. ის ომს აწარმოებდა პოლონეთთან, სამოქალაქო ომშიც ის ჯერ კიდევ მთლად გამარჯვებული არ იყო, სამოქალაქო ომისაგან გამოწვეული ნგრევისა და მოშლილობის შედეგად, არ გააჩნდა სათანადო სატრანსპორტო საშუალებები, რომ საქართველოს ფრონტზე დამარცხებული მისი ჯარებისათვის დროზე დამატებითი მხედრობა და საბრძოლო იარაღი მიეშველებია. ასეთ კრიტიკულ მომენტში ლენინის მთავრობამ ცბიერება იხმარა: საქართველოს მთავრობას დამოუკიდებლობის ცნობის, მეგობრობის და შინაურ საქმეებში ჩაურევლობის ხელშეკრულება შესთავაზა. გულუბრყილო საქართველოს მთავრობა სიხარულით შეხვდა ამ ცნობას და თავის მხედრობას მაშინვე ომის შეწყვეტა უბრძანა. ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერას ადგილი ჰქონდა 1920 წლის 7 მაისს. ამ ხელშეკრულებით ლენინის მთავრობამ მოადუნა საქართველოს მთავრობისა და ქართველი ხალხის სიფრთხილე, თვითონ კი შეუდგა ფარულად მისი ჯარების თავმოყრას საქართველოს საზღვრების მახლობლად... და მის მიერ ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერის ცხრა თვის თავზე კვლავ მოულოდნელად და ომის გამოუცხადებლად შემოასია მისი ჯარები ჩვენს ქვეყანას, რომლებმაც ექვსი კვირის გაფთრებული ბრძოლების შემდეგ შეძლეს ამ პატარა ქვეყნის დაპყრობა. მას შემდეგ 64 წელი გავიდა, საქართველოში და მთელ ამიერკავკასიაშიც დღემდე დგანან რუსეთის საოკუპაციო ჯარები, მაშინ, როცა ლენინის მთავრობამ მთელ მსოფლიოში გაავრცელა ყალბი ცნობები, რომ თითქოს გარედან დაპყრობას კი არ ჰქონებოდეს ადგილი, არამედ თვით აჯანყებულ ქართველ ხალხს დაემხოს თავისი მთავრობა.

საქართველოს „გასაბჭოების“ ეს ვარიანტი კრემლის ტირანებმა მას შემდეგ არაერთხელ გაიმეორეს დაუსჯელად, რის წყალობითაც დღეს საბჭოთა კავშირი იქცა იმ ვეშაპად, რომელიც შთანთქმით ემუქრება მთელი კაცობრიობის თავისუფლებას. თავისუფლება რომ გადარჩეს და საბოლოოდ გამარჯვებული გამოვიდეს, საქირო და

*****

აუცილებელია, რომ თავისუფლების ბანაკი მჭიდროდ, ურყევად იყოს შეკავშირებული, მისი შემადგენელი ერთეულები არ წამოგონ ფლიდი და გაიძვერა მტრის შეთქმულების ანკესხედ.

***

გორბაჩოვის ყურთათვის უსიამოვნო აკორდები

ცოლქმარ გორბაჩოვების ფეხთ ქვეშ მუდამ ვარდ-ყავილები როდი იყო გაფენილი და არც წითელი ხალიჩები, მათი საფრანგეთში ვიზიტის დროს. დაცარიელებულ ქუჩებში გავლის დროს დაწყვილილის უსიამოვნო მარტოობაც უნდა ეგრძნოთ, ხოლო ზღაპრულ სასახლეებში მიღებების დროს მათი სმენისათვის გამაღიზიანებელი აკორდებიც მოესმინათ. არა მარტო თავისუფალი საფრანგეთის პრესიდან, რადიოდან და ტელეხედვიდან ისმოდა რიგითი ფრანგების მამხილებელი სიტყვები საბჭოთა მთავრობის პოლიტიკაზე, არამედ აგრეთვე სტუმარს პირადათაც მიმართავდნენ ხშირად გამოჩენილი და პასუხისმგებელი ფრანგი პოლიტიკური მოღვაწეები. აქ ჩვენი მკითხველების ყურადღებას შევაჩერებთ მხოლოდ ორზე:

1. უ ა კ შ ი რ ა კ მ ა, რომელიც „რესპუბლიკელთა გაერთიანების“ დიდი პარტიის თავმჯდომარე და პარიზის ქალაქის თავია, მ. გორბაჩოვს ქალაქის სასახლეში მიღების დროს სხვათა შორის განუცხადა: „...მე განსაკუთრებით მღელვარებით ვფიქრობ ყველა მათ ბედზე, ვინც მათი აზრების გამო მოკლებული არიან თავისუფლებას და აგრეთვე ს.ს.რ.კ.-ის იმ ებრაელებზე, რომლებსაც ნებას არ აძლევთ დასტოვონ თქვენი ქვეყანა...ჩვენ ჩვენს თავს ვეკითხებით, თუ რა მიზნით აგროვებს საბჭოთა კავშირი იმ უზარმაზარ კლასიკურ, ქიმიურ და ბირთვულ იარაღის არსენალს დასავლეთ ევროპის საზღვრებთან, რომელიც ფართოდ აქარბებს მისი საკუთარი სახელმწიფო უშიშროების და მისი მოკავშირე სახელმწიფოების უშიშროების საპირობებს...“

2. ფ რ ა ნ ს უ ა ლ ე ო ტ ა რ მ ა, მეორე დიდი, ამჟამად ოპოზიციის მიწაში მყოფი „რესპუბლიკელთა პარტიის“ გენერალურმა მდივანმა, შემდეგი წერილით მიმართა გორბაჩოვს:

„ბ. გორბაჩოვს,

„ბ. გენ. მდივანო, თქვენი საფრანგეთში ვიზიტის შემთხვევაში თქვენ მიღებული უნდა ყოფილიყო საფრანგეთის ეროვნული საკრებულოს საგარეო საქმეთა კომისიაში; ამ კომისიის წევრი, მე ვწუხვარ, რომ ეს შეხვედრა გაუქმებული იქნა და იძულებული ვარ წერილობით მოგმართოთ ის: რაც სიტყვიერად უნდა გადმომეცა. როგორც რესპუბლიკური პარტიის წარმომადგენელი, რომელიც ამჟამად ოპოზიციაში იმყოფება, მე არ მეკუთვნის გავწიო იმათი მაგიერობა, ვისაც აკისრიათ საფრანგეთის სახელმწიფოს პატრონობა. ჩემს განზრახვას არ შეადგენს აგრეთვე, რა თქმა უნდა, თქვენი დიდი ქვეყნის საქმეებში ჩავერიო. მაგრამ, როგორც წარმომადგენელი იმ ერის, რომლის ისტორიული ურთიერთობა თქვენს ქვეყანასთან ყოველთვის მკიდრო იყო, დაუფძნებელი ურთიერთ პატივისცემასა და გაგებაზე, ჩემი მოვალეობაა თქვენ გაგიცხადოთ ის მღელვარება, რასაც საფრანგეთში იწვევს იმ ადამიანების ბედი, რომლებიც ს.ს.რ.კ.-ში იღვენებიან მათი პოლიტიკური აზრის, სარწმუნოების, თუ უბრალოდ, საბჭოთა კავშირის ტერიტორიის დატოვების სურვილის გამო.

შეუძლებელია, ბატონო გენ. მდივანო, ჩვენს ორ ხალხს შორის მეგობრობის გაღრმავება და განმტკიცება, თუ მხედველობაში არ იქნა მიღებული თვითნებური მათგანის ღრმა მისწრაფებები. ფრანგი ხალხი, რომელიც ტრადიციულად გამსქვალულია ადამიანის უფლებების დაცვით მთელ მსოფლიოში განურჩევლად, თქვენგან ელის „ს ა მ შ ვ ი დ ო ბ ო უ ე ს ტ ს“ იმ პირების მიმართ, ვინც ჩვენთვის მახლობლები არიან. მე მხედველობაში მყავს უპირველესად პროფ. ანდრეი სახაროვი, ნობელის მშვიდობის ლაურეატი, რომლის ოჯახობასაც მე პირადად შევხვდი მოსკოვში 1984 წ. 18 მარტს, რომელიც მუდამ გადასახლებაში იმყოფება გორკში და მოწვეტილია მისიანებსა და დანარჩენ სამყაროს.

მე მხედველობაში მყანან ისინი, ვინც ხანგრძლივ პატიმრობას იხდიან მხოლოდ იმისთვის, რომ მათ იწამეს ჰელსინკის ხელშეკრულება, რომელსაც ხელი მოაწერეს თქვენმა და ჩემმა ქვეყნებმა 1975 წლის 1 აგვისტოს: იური ორლოვი, ანატოლი შჩარანსკი, ანატოლი კორიაგინი, ალექსანდრ პოდრაბინეკი და რამდენი სხვა.

რა საშიშროებას წარმოადგენენ თქვენი ქვეყნისთვის მერაბ კოსტავა, ბალის გაიაუსკასი, ფელიქს სვეტოვი, იგორ ოგურცევი,

საქ. კ.პ.ც.კ. პირველი მდივნის თანამდებობაზე დანიშნვის პიროველი დღიდანვე ელ. შევარდნაძემ დაიწყო ბრძოლა იატაკქვეშა ეკონომიკის, მექრთამეობისა და კორუპციის სხვა გამოვლენათა წინააღმდეგ. ამ კამპანიის შედეგად, მრავალი ადამიანი მოიხსნა თანამდებობიდან და მიცემული იქნა პასუხისგებაში, მრავალს დიდი ხნის პატიმრობა მიესაჯა, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ამ ღონისძიებათა შედეგად მართლაც მრავალმა იატაკქვეშა საწარმომ შეწყვიტა მოქმედება, მექრთამეობისა და კორუპციის სხვა მოვლენები არა თუ მოისპო საქართველოში, არამედ მათ სულ სხვა ახალი ფორმებით დაიწყეს უფრო ფართო გავრცელება.

ამჟამად საქ-ში მექრთამეობას და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა მანკიერ მხარეებს იმდენად აქვთ გადგმული ფესვები, რომ ადამიანს ვერც კი წარმოუდგენია ცხოვრება მათ გარეშე. რა ქნას ხალხმა? როდესაც სახელმწიფო ვერ უზრუნველყოფს ადამიანებს, იცხოვრონ რეალური ხელფასით. ისინი იძულებული ხდებიან სხვადასხვა ხერხებს მიმართონ, რათა ცხოვრების ელემენტარული პირობები შეიქმნან.

როცა შევარდნაძემ ბრძოლა გამოუცხადა საზოგადოებრივი ცხოვრების ნეგატიურ მოვლენებს, მან წინასწარვე კარგად იცოდა, რომ ეს ბრძოლა უშედეგოდ დამთავრდებოდა, ვინაიდან მექრთამეობა და სხვა კორუპცია არა მარტო საქართველოშია, არამედ მთელ საბჭოთა კავშირშიც ფართოდაა გავრცელებული, ვინაიდან ისინი კომუნისტური ტიპის სახელმწიფოს განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენენ.

ამ პერიოდში საქ-ში გაუქმებული, დაკეტილი და აკრძალული იატაკქვეშა საწარმოების მრავალი წარმომადგენელი სამუშაოდ მეზობელ კრასნოდარისა და სტავროპოლის მხარეებში გადაიხვეწა, სადაც ისინი ხსნიდნენ წველების დამამზადებელ და იუველირული ნაწარმის საამქროებს, რესტორნებს, სამწვადეებს, ლუბხანებს და და სხვას, რომლებიც, რასაკვირველია, სახელმწიფო, ოფიციალურ დაწესებულებათა სახელს ატარებდნენ და, ამავდროს, სხვადასხვა ხერხების მეშვეობით, ამ დაწესებულებებში მომუშავე ხალხი პირადი გამორჩენისათვის სიყალბეს მიმართავდა, აღურიცხავ, ე.წ. „მარცხენა“ პროდუქციას უშვებდა, კვების ობიექტებზე კი ფასებს

*****

ამახინჯებდნენ. იმ დროს კომპარტიის სტავროპოლის სახელმწიფო კომიტეტის პირველ მდივანად, ს.ს.რ.კ. კ.პ. ცენტ. კომიტეტის ხელმძღვანელი გენერალური მდივანი, მიხეილ გორბაჩოვი იყო. საქართველოში ხალხი ამბობდა, რომ მ. გორბაჩოვი სტავროპოლის მხარეში იატაკქვეშა საამქროების გახსნას ხელს უწყობდა. იმასაც ლაპარაკობდნენ, რომ იმ შემთხვევაში, თუ რომელიმე ასეთ საწარმოში გამოვლინდებოდა „მარცხენა“ პროდუქციის გამოშვების ფაქტი, სტავროპოლის მხარის პარტიული, საბჭოთა, შინაგან საქმეთა, სახალხო კონტროლისა და სხვა ხელმძღვანელ ორგანოთა პასუხისმგებელი მუშაკები ქრთამის აღებით ასეთ საქმეებს ჩქმალავდნენ. სტავროპოლის მხარეში მომუშავე მრავალი ადამიანი ამბობდა, რომ ქრთამის სახით ეს მუშაკები უდიდეს თანხებს მოითხოვდნენ. ექვგარეშეა, რომ ასეთი ვითარების შესახებ კარგად იცოდა თვით მ. გორბაჩოვმაც.

თუ აქამდე ედ. შევარდნაძე ამ თავის უკმაყოფილებას მხოლოდ ვიწრო წრეში გამოთქვამდა, რათა ასე თუ ისე მიანიც ერიდებოდა ამ საქმისთვის ფართო რეზონანსი მიეცა, როცა იგი 1978 წელს პოლიტიბიუროში წევრობის კანდიდატად აირჩიეს, მან თავის გამოსვლაში უკვე სხვადასხვა დარგის საკავშირო მინისტრების გაკრიტიკებაც კი დაიწყო. ედ. შევარდნაძე საბჭოთა კავშირის შინაგან საქმეთა მინისტრის მ. შოლოკოვის მფარველობაში იყო. როდესაც შევარდნაძე 1965-72 წლებში საქ. შინაგან საქმეთა მინისტრად მუშაობდა, მან შოლოკოვის დიდი მხარდაჭერა მოიპოვა და შემთხვევითი არ იყო, რომ შოლოკოვმა, რომელიც ბრეჟნევის უახლოესი მეგობარი იყო, შევარდნაძის საქ. კ.პ.ც.კ. პირველ მდივანად დანიშვნაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა.

ერთხელ, ეს იყო 1981 თუ 82 წელი, როდესაც მ. შოლოკოვი თბილისში იმყოფებოდა, შევარდნაძემ მის საპატივცემოდ მშრომელთა დიდი დემონსტრაციაც კი მოაწყო.

ამ დროს ვითარება ისეთნაირად შეიცვალა, რომ პარტიის სტავროპოლის სამხარეო კომიტეტის პირველი მდივნობიდან მ. გორბაჩოვი მოსკოვში, ს.კ.კ.პ.ც. კომიტეტის მდივანად იქნა გადაყვანილი და სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელობა დააკისრეს. 1982 წლის ნოემბერში გარდაიცვალა ბრეჟნევი და საბჭოთა კავშირის კომპარტიის ც.კ. გენერალურ მდივანად იური ანდროპოვი დაინიშნა. ანდროპოვმა, მისი ამ თანამდებობაზე დანიშვნისთანავე დაიწყო ხელ-

მძღვანელი კადრების გადახალისება და ამის შედეგად მ. გორბაჩოვის, რომელიც უკვე ამ დროისათვის პოლიტიბიუროს წამდგელი ვერი იყო, სოფლის მეურნეობის გარდა სხვა წამყვანი დარგების ხელმძღვანელობაც დააკისრა.

ჯერ კიდევ ბრეჟნევის დროს, მ. სუსლოვის სიკვდილის შემდეგ ცენტრალურ კომიტეტში იდეოლოგიისა და პროპაგანდის ხელმძღვანელობა ანდროპოვს ჩაბარდა, ხოლო ამ უკანასკნელის გენ. მდივნად დანიშნვის შემდეგ ეს თანამდებობა კ. ჩერნენკოს ხელში გადავიდა. ც.კ. მდივნის ეს თანამდებობა, იერარქიულად მეორეა, გენერალური მდივნის შემდეგ.

ი. ანდროპოვმა, ძველი შუღლის გამო, თანამდებობიდან მოხსნა შინაგან საქმეთა მინისტრი მ. შოლოკოვი და ბრძოლა გამოუცხადა ყველა შოლოკოველს, რის შედეგადაც მრავალმა მათგანმა თავისი თანამდებობა დაკარგა. საფრთხის წინაშე დადგა აგრეთვე კიდევ ერთი შოლოკოველის, ედ. შევარდნაძის თანამდებობაზე და რჩენაც. მაშინ თბილისში გავრცელებული იყო ხმები, რომ შევარდნაძეს ხსნიდნენ და, რომ მას ელჩად აგზავნიდნენ პოლონეთში, მაგრამ შევარდნაძემ, მისთვის ჩვეული მოხერხებულობით, შესძლო თანამდებობის შენარჩუნება.

1983 წელს გარდაიცვალა ანდროპოვი და იგი კ. ჩერნენკომ შეცვალა, რომლის დამოკიდებულება შევარდნაძისადმი ბევრად უკეთესი იყო, ვიდრე ანდროპოვისა. ამის პარალელურად თავის პოზიციებს სულ უფრო იმტკიცებდა მ. გორბაჩოვი. იგი უკვე პოტენციურ ალურ ლიდერად ითვლებოდა. შევარდნაძემ იგრძნო გორბაჩოვის პოტენციურად შესაძლებლობანი და მან მის „გუნდში“ გადასვლა მოახერხა. ამასობაში გარდაიცვალა ჩერნენკოც და ს.კ. ც.კ. გენერალური მდივანი მ. გორბაჩოვი გახდა.

სულ ახლა ხანს კი გავიგეთ, რომ საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრად და პოლიტიბიუროს წევრად დანიშნულია ედ. შევარდნაძე. ეს ამბავი მართლაც ყველასთვის მოულოდნელი იყო, ვინაიდან სტალინისა და ბერიას შემდეგ უკვე აღარავის ეგონა, რომ კრემლში წამყვან თანამდებობაზე კიდევ მოხვდებოდა ქართული.

როგორც ეტყობა, მ. გორბაჩოვმა ამ საკითხს თავისებურად შეხედა და ერთდროულად „ორი კურდღლის მოკვლა“ გადაწყვიტა. ჯერ ერთი, წამყვან თანამდებობებზე სხვადასხვა ეროვნებების წა-

*****

რომოდგენელთა დანიშვნით, მას სურს გააჩუმოს დასავლეთი, რომელიც აცხადებს, რომ მრავალეროვან საბჭოთა კავშირში ყველა ხელმძღვანელი თანამდებობა რუსებს უკავიათ. შევახსებთ: გარდა შევარდნაძისა, მაღალი თანამდებობა უკავია კრემლში გ. ალი-ევს, ეროვნებით აზერბაიჯანელს, რომელსაც ამჟამად ს. კ. მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილის თანამდებობა უკავია და პოლიტიუროს წევრია.

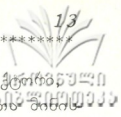
არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ გრომიკო, ამჟამად უმაღლესი საბჭოს პრეზიდენტის თავმჯდომარე, რომელსაც მართალია ოფიციალურ საბუთებში რუსი უწერია, ფაქტიურად იგი ბელორუსული წარმოშობისაა. მაგრამ, მთავარი მართო ის კი არ არის, რომ გორბაჩოვი ხელმძღვანელ ბირთვში შესაყვანად სხვადასხვა ეროვნების ხალხს არჩევს. რასაკვირველია, საბჭოთა ხელმძღვანელობაში მრავალი წამყვანი თანამდებობა კვლავაც რუსებს უკავიათ. გორბაჩოვი რუსებშიც და სხვა ეროვნების ხალხებშიც ისეთ თანამშრომლებს არჩევს, რომლებსაც ის მთლიანად ენდობა და საბჭოთა თანამედროვე ხელმძღვანელობის დიდი გამოცდილებაც აქვთ. ისე, რომ გორბაჩოვის მიერ საგარეო საქმეთა მინისტრის თანამდებობაზე შევარდნაძის შერჩევა შემთხვევითი არ არის, ვინაიდან მან იცის, რომ შევარდნაძეს კომუნისტური პარტიული თანამედროვე მუშაობის დიდი გამოცდილება აქვს, იგი კარგად ერკვევა საბჭოთა საშინაო პოლიტიკის საკითხებში და იმის ძალა შესწევს, რომ საბჭოთა ხელმძღვანელობის ნებისმიერ უბანს, საბჭოური გაგებით, წარმატებით უხელმძღვანელოს.

როდესაც შევარდნაძე საბ. კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრად დაინიშნა, მსოფლიო პრესის, რადიოს და ტელევიზიის მიმომხილველ-კომენტატორები ერთხმად აღნიშნავენ შევარდნაძის გამოუცდელობას საგარეო პოლიტიკის დარგში და მის დანიშვნას ამ პოსტზე განსაცვიფრებლად თვლიდნენ. გულახდილად უნდა ითქვას, რომ შევარდნაძის ამ თანამდებობაზე დანიშვნა მართლაც მოულოდნელი იყო, მაგრამ არა იმიტომ, რომ იგი ამ მაღალ თანამდებობას არ შეეფერება, არამედ მისი ქართული წარმოშობის გამო. მაგრამ, ამევე დროს უნდა ითქვას, რომ, როგორც ეტყობა, როდესაც გორბაჩოვი შევარდნაძის კანდიდატურას იხილავდა, მან

კარგად აწონ-დაწონა ეს ვითარება და ბოლოს მაინც შეეღწეოდა დანიშვნის გადაწყვეტილება, ვინაიდან, ედ. შევარდნაძის ქართველია, მაგრამ გორბაჩოვმა ალბათ გაითვალისწინა ის, რომ იგი საქართველოს კომპარტიის ც. კ. პირველი მდივნის თანამდებობაზე, ჯველთვის განუხრელად ასრულებდა საკავშირო კომუნისტური პარტიული ხელმძღვანელობის ყველა ნება-სურვილს, ხშირად ქართველი ხალხის საზიანოდაც კი. სწორედ საქმისადმი შევარდნაძის ასეთმა დამოკიდებულებამ განაპირობა მისი დაწინაურება ამ მაღალ თანამდებობაზე.

როცა გორბაჩოვი შევარდნაძეს საგარეო საქმეთა მინისტრად ნიშნავდა, მან ალბათ გაითვალისწინა აგრეთვე მისი მოხერხებულობა და მოქნილობა, რაც ასე საჭიროა დიპლომატიური მუშაობისათვის. დამეთანხმებით, რომ შევარდნაძემ, რომლის პოზიციებიც ძალზე შეირყა ბრეჟნევის სიკვდილის შემდეგ, უდიდესი მოხერხებულობა გამოიჩინა, როდესაც მან არა თუ შეინარჩუნა საქართველოს კ.პ.ც.კ. პირველი მდივნის თანამდებობა, არამედ ანდროპოვ-გორბაჩოვისადმი მტრულად განწყობილი შოლოკოვის ჯგუფიდან გორბაჩოვის „გუნდში“ გადასვლა შეძლო, და, არა მარტო გადასვლა, არამედ ამ „გუნდში“ ერთ-ერთი წამყვანი პოზიციის დაკავებაც. ეს კი, რასაკვირველია, ადვილი საქმე არ არის.

იმის მტკიცება, რომ ს. კ. საგარეო საქმეთა მინისტრად შევარდნაძე არ უნდა დაენიშნათ იმის გამო, რომ მას ამ დარგში სათანადო გამოცდილება არა აქვს, ჩემის აზრით, არასწორია, ვინაიდან, თუ საბჭოთა ხელმძღვანელობის სპეციფიკას გავითვალისწინებთ, სრულებითაც არ არის საჭირო, რომ კარგ ხელმძღვანელს საქმის უშუალო ცოდნა-გამოცდილება ჰქონდეს. მათი აზრით, კარგ ხელმძღვანელად ისეთი ითვლება, რომელიც მისდამი მინდობილობიერებაზე შეძლებს კომუნისტურ მოთხოვნათა განუხრელ განხორციელებას და მისადმი დაქვემდებარებულ მუშაკთა მაქსიმალურ გააქტიურებასა და მათი შრომისნაყოფიერების ამაღლებას. შევარდნაძე ასეთია და ეს კარგად იცის გორბაჩოვმა. მან ისიც კარგად იცის, რომ შევარდნაძე პარტიულ მუშაობაში ძალზე კომპეტენტურია და მისი მოხერხებულობა და მოქნილობა ამ კომპეტენტურობასთან შერწყმაში მ. გორბაჩოვს სასურველ შედეგებს მისცემს.

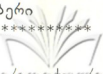

*****

ჩემის აზრით, ერთ-ერთი არანაკლებმნიშვნელოვანი ფაქტორია რომელმაც განაპირობა ედ. შვევარდნაძის საჯარო საქმეთა მინისტრად დანიშვნა, რეგიონალური ფაქტორიცაა. მიუხედავად იმისა, რომ გორბაჩოვი რუსია, იგი რუსეთის სამხრეთი ნაწილის ისეთ რეგიონში ცხოვრობდა და მუშაობდა, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრება კავკასიასა და კერძოდ საქართველოს, რამაც აუცილებლად გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა მის მსოფლმხედველობაზე და ამიტომ იგი ასე თუ ისე კავკასიელად შეიძლება ჩაითვალოს. საქმე იმაშია, რომ კავკასიური მსოფლმხედველობა ბევრად განსხვავდება შიდა რუსული მსოფლმხედველობისაგან, უფრო ეფექტიური და შედეგიანი საქმიანობითა და მოხერხებულობით. მე ვფიქრობ, რომ ამ მიზეზით მ. გორბაჩოვი უფრო მეტ უპირატესობას ანიჭებს კავკასიურ მსოფლმხედველობას, ვიდრე სუფთა რუსულს და ალბათ ამ ფაქტორმაც ერთ-ერთი გადამწყვეტი როლი ითამაშა შვევარდნაძის ასეთ მაღალ თანამდებობაზე დანიშვნისას.

ს. კ. საჯარო საქმეთა მინისტრად შვევარდნაძის დანიშვნის გამოცემაზე მეტი უკმაყოფილება რუსებმა გამოხატეს, აქ საზღვარგარეთაც კი. ისინი ძალზე არიან გაღიზიანებული იმით, რომ ს. კ. ამ ერთ-ერთ წამყვან თანამდებობაზე ქართველი დაინიშნა. რუსები ყველნაირად ცდილობენ დაამტკიცონ, რომ შვევარდნაძე რუსულ ტრადიციებზე აღზრდილი კაცია, რომ მან თითქოს ქართული ენა ძალიან სუსტად იცის და მის ქართულს რუსული ელფერი გადაკრავს. სწორედ ამის შესახებ ცოტა ხნის წინ წერდა ნიუ-იორკში გამომავალი რუსული გაზეთი „ნოვოიე რუსკოიე სლოვო“. რასაკვირველია, ეს ყველაფერი მონაგონი და მათი ფანტაზიაა. შვევარდნაძემ რუსული ენა მხოლოდ მის შემდეგ დაიხვეწა, რაც იგი საქ. კ.პ.კ.პ. პირველი მდივანი გახდა რუსი ეროვნების ხალხი აგრეთვე თვლის, რომ შვევარდნაძე თავისი განათლებითა და კომპეტენტურობით არ შეესაბამება მის ახალ თანამდებობას, მაგრამ ისტორიამ არაერთხელ გვიჩვენა, რომ სწორედ რუსი ხალხი არასოდეს არ გამოიჩინა განსაკუთრებული ორგანიზატორული ნიჭით და ასეთი დამოკიდებულება მცირე ერის წარმომადგენლისადმი მხოლოდ მის შოვინისტურ გამოხტომაზე მიუთითებს.

ქართველი ხალხისთვის, რასაკვირველია, ერთის მხრივ, საამაყოა, რომ მისმა წარმომადგენელმა ასეთი დიდი თანამდებობა მიიღო

საბჭოთა იერარქიაში, მაგრამ, მეორეს მხრივ, სამწუხაროდ უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენი ხალხის ეს წარმომადგენელი ამ მაღალ დიპლომატიკურ თანამდებობაზე ადამიანებისადმი მტრული, შავბნელი კომუნისტური მაფიის ინტერესების დასაცავად დაინიშნა.

საქართველოს, თავისი ისტორიის მანძილზე, მრავალი გამოჩენილი და წარჩინებული პიროვნება ჰყოლია, მათ შორის მისი მტრების მხარეზეც, რომლებიც ხალხისა და ერის ინტერესების წინააღმდეგ იბრძოდნენ. ედ. შვევარდნაძე სწორედ ამ უკანასკნელი კატეგორიის ხალხს მიეკუთვნება, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ იგი არა მარტო თავისი მშობლიური ქართველი ხალხის ეროვნული ინტერესების წინააღმდეგ გაილაშქრებს, არამედ იგი ისეთი სახელმწიფოს დიპლომატიური სამსახურის მეთაური გახდა, რომლისთვისაც ყველაფერი ადამიანური უცხოა და მხოლოდ იმისაკენ მიისწრაფის, რომ თავისი რეგრესიული არაადამიანური კომუნისტური სენი მთელ მსოფლიოს მოსდოს, მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვის, რომ საბჭოთა პარტიულ-მა მაფიამ სულ უფრო მეტად განიმტკიცოს თავისი პოზიციები, უკვე მსოფლიო მასშტაბით.

დასავლეთის ზოგიერთი პოლიტიკური მიმომხილველი ოპტიმისტურად უყურებს საბჭ. ხელმძღვანელობაში მომხდარ ცვლილებებს. ისინი იმედს გამოთქვამენ, რომ შესაძლოა ახალმა საბჭოთა ხელმძღვანელობამ ლიბერალობა გამოიჩინოს. ზოგიერთი მათგანი იმასაც კი წერს, რომ გორბაჩოვის მოსვლით საბჭ. კავშირში მოსალოდნელია სერიოზული ეკონომიკური გარდაქმნები, ძირეული ცვლილებები საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში, რომ ბოლოს და ბოლოს დადგა პერიოდი, რომელიც საბჭოთა კომუნისტური სისტემის დასასრულის დასაწყისი იქნება. ღმერთმა ქნას! მაგრამ ისეთი პერიოდები, როდესაც დასავლეთელი მიმომხილველები საბჭოთა სისტემის დამსხვრევის საწყის პერიოდად თვლიდნენ, მრავალი ყოფილა და თუ დღეს ვინმე სერიოზულად ფიქრობს, რომ კრემლის ახალი ხელმძღვანელობა რაიმე დათმობაზე წავა—ეს ძალზე მცდარი აზრია, ეს უბრალოდ პოლიტიკურ სიბეცეს წარმოადგენს. პირიქით, სრულიად შესაძლებელია, რომ ისეთ პირობებში, როდესაც საბჭ. ხელმძღვანელობას განათლებული, გამოცდილი, მოხერხებული და ჭკუიანი

*****

ხალხი ჩაუდგა სათავეში, მან დასავლეთის ქვეყნები სულ დადვილდა შეიძლება შეიყვანოს შეცდომაში და მათ საბჭოთა კავშირისა და მისი მრავალი ხელსაყრელი პოზიცია გამოსტყოს.

ყოველ შემთხვევაში, თუ ისე მოხდება, რომ ჩემი ასეთი მოსაზრებანი არასწორი აღმოჩნდება, მე მხოლოდ კმაყოფილი დავრჩები.

— . —

როდესაც მე 'თანამედროვე საბჭოთა კომუნისტურ ხელმძღვანელობაზე ვლაპარაკობ, არ მინდა მკითხველს ცრუ შთაბეჭდილება შეექმნას და ეგონოს, ვითომ საბჭ. კავ. დღევანდელი პარტიული ხელმძღვანელობა სუფთა წყლის კომუნისტები არიან და თავიდან ბოლომდე იზიარებდნენ მარქსიზმ-ლენინიზმის დოგმებს. დღევანდელი საბჭ. ხელმძღვანელები სულ სხვა ყიდის ხალხია. როდესაც ლაპარაკია მ. გორბაჩოვის, ედ. შევარდნაძის ან სხვა რომელიმე საბჭ. ხელმძღვანელის კომუნისტურ მოღვაწეობაზე, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ისინი ბრმად, თვალდახუჭულნი მისდევენ კომუნისტურ დოგმებს. არავის კრემლში, განსაკუთრებით კი საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის ფართო ფენებში, უკვე დიდი ხანია აღარ სჯერა კომუნისტური მოძღვრებისა, ვინაიდან ის ხალხის თვალში არაერთხელ გაკოტრებულა. დღევანდელი საბჭოთა ხელმძღვანელები იმიტომ ეჭიდებიან კომუნისტურ სხვადასხვა ლოზუნგებსა და გამოონათქვამებს, რომ კომუნისტური პოლიტიკური მიმართულების რაიმე ახალით შეცვლა ძალაუფლებას დაუკარგავს მათ და ვინ იცის ეს მათთვის რით დამთავრდება მაშინ.

ამიტომ ისინი თავიანთ მსოფლიო ჰეგემონისტურ პოლიტიკას მარქსიზმ-ლენინიზმს ამოფარებულნი ახორციელებენ. მათ ძირითად მიზანს არა მაინც და მაინც კომუნისტური იდეოლოგიის გავრცელება წარმოადგენს, არამედ მისი გამოყენებით მსოფლიოს დაპყრობა. დღეს მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეები, სამწუხაროდ, გავრცელებას პოულობენ ე. წ. მესამე სამყაროს ქვეყნებში, სადაც გაუნათლებელ და ღატაკ მასებს იზიდავენ ეს იდეები და სჯერათ, რომ კომუნისტური სისტემა მათ ბედნიერებას მოუტანს. მიუხედავად მრავალი ისეთი ქვეყნის მაგალითისა, რომელმაც კომუნისტური წესწყობილება დაამყარა და დღეს შიმშილობს, მესამე

*****

სამყაროს ხალხებს თვალი მაინც ვერ აუხილეს და მრავალი მათგანი მაინც განაგრძობს კომუნისტური იდეების გაზიარებას. დღევანდელი საბჭოთა ხელმძღვანელებისათვის ძალზე ხელსაყრელია. ისინი ფიქრობენ: რა მნიშვნელობა აქვს, ჩვენს პოლიტიკას ლენინურ-კომუნისტურს დავარქმევთ თუ სხვა რამესო. მთავარი ის არის, რომ საბჭოელები ამ თავისი კომუნისტური იდეებით მრავალ ჩამორჩენილ და, სამწუხაროდ, არა მარტო ჩამორჩენილ, ქვეყანას იზიდავენ. ამიტომ დღეს, როდესაც საბჭოთა ხელმძღვანელები თავიანთ გამოსვლებში „მსოფლიო პროლეტარიატის ბელადის“ — ვ. ლენინის გამონათქვამებს იშველიებენ, — ეს თავიდან ბოლომდე სუფთა წყლის თვალთმაქცობაა. ისინი, მიუხედავად იმისა, რომ მათ დიდი ხანია, რაც აღარ სჯერათ კომუნისტური იდეებისა, თავისი ძალაუფლების შესანარჩუნებლად შიგნით, საბჭოთა კავშირში და გარეთ სხვა ქვეყნებზე ზემოქმედების გასაფართოებლად, მათთვის დამახასიათებელი სამხედრო, დიპლომატიური, ეკონომიკური და სხვა მეთოდებით დაწოლის გარდა, ისინი სულ უფრო მეტად აძლიერებენ კომუნისტურ პროპაგანდას, როგორც შიგნით, ისე გარეთ, რითაც ს. კ. მოსახლეობას გონებას უხშობენ, ხოლო საზღვარგარეთის ხალხთა თვალის ახვევას ცდილობენ. ვიმეორებ: მიუხედავად იმისა, რომ კომუნისტური იდეებისა აღარავის სჯერა კრემლის პატრონებში, ჩვენ მათ მაინც დღესაც კომუნისტური ხელმძღვანელები უნდა ვუწოდოთ, ან უფრო სწორად: კომუნისტური მაფიის ხელმძღვანელები. ალბათ ეს სახელი უფრო შეეფერება ს. კ. დღევანდელ უფროსობას.

— . —

რაც შეეხება საქ. პარტიული მაფიის ახალ ხელმძღვანელს, უნდა ითქვას, რომ კ.პ.ც.კ. პირველ მდივნად ახლახან დანიშნულ ჯუმბერ პატიაშვილის საქმიანობა არაფრით არ იქნება განსხვავებული მის წინამორბედთა საქმიანობისაგან. ხალხი ისევე სიღუბნით დასარჩება, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი და გაოგნებული, იგი ისეთსავე სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში დასრება, როგორც ეს აქამდე იყო, პარტიული ხელმძღვანელები კი ისევე და ისევე ცინიკური აღტაცებით შეხვდებიან „სახალხო-სამეურნეო გაგმების შესრუ-

*****

ლებას.“ ჯ. პატიაშვილის მოღვაწეობაში სიახლე შეიძლება მოხდეს, როდ იმაში მდგომარეობდეს, რომ მან დაიწყო ცენტრალური რეგიონალურ პარტიულ-სამეურნეო-საბჭოთა-პროფკავშირულ-კომკავშირულ ხელმძღვანელთა შეცვლა თავისი ადამიანებით, ვინაიდან საბჭოთა კავშირში წესად არის მიღებული, რომ, როდესაც პარტიული მაფიის ხელმძღვანელი იცვლება, ახალი თავის მხრივ ცვლის მაფიის ძველ წევრებს.

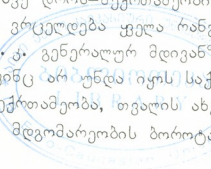
სულ მხოლოდ ორი თვეა, რაც პატიაშვილი საქ. კ.პ.ც.კ. პირველ მდივნად დანიშნა და ამ დროის მცირე მონაკვეთში მან უკვე მოასწრო ცენტ. კომიტეტის აპარატში ცვლილებების მოხდენა. მან ც. კომიტეტის მდივნისა და ბიუროს წევრის თანამდებობებიდან „მუშაობაში არსებული ნაკლოვანებების“ გამო გაათავისუფლა სოლიკო ხაბეიშვილი, რომელიც შევარდნაძის დროს რეგიონალური პარტიული კომიტეტებიდან, სამინისტროებიდან, უწყებებიდან და ორგანიზაციებიდან ქრთამების ამკრები პირი იყო. ამით პატიაშვილმა თავიდან მოიცილა მისთვის არასასურველი პიროვნება, რათა ასეთი ქრთამების აკრება ახლა მის მიერ ნდობით აღჭურვილ პირს დაევალოს.

ცენტ. კომიტეტის მდივნებად და ბიუროს წევრებად დანიშნული არიან: ნ. ჭითანავა, აქამდე საქ. მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე და გ. ანჩაბაძე, აქამდე მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის რიგითი მოადგილე.

წამყვანი თანამდებობების პირთა შეცვლა მიმდინარეობს, მაგრამ ვინც არ უნდა დანიშნონ ამა თუ იმ თანამდებობაზე, ამით ხალხის ცხოვრება არ გაუმჯობესდება. გაუმჯობესდება მხოლოდ დაწინაურებული ადამიანების ცხოვრების დონე, რომლებსაც მექრთამეობისა და კორუპციის მეტი საშუალება მიეცემათ.

საბჭ. კავშირში საერთოდ და მათ შორის საქართველოშიც ადამიანის თანამდებობა მისი შემოსავლის წყაროს წარმოადგენს, რაც უფრო მაღალი თანამდებობისაა ადამიანი, მით უფრო მეტი ხელფასი აქვს და ამავე დროს—მექრთამეობის მეტი საშუალებაც. ეს წესი ერთნაირად ვრცელდება ყველა რანგის ხელმძღვანელ პირზე, თვით პარტიის ც. კ. გენერალურ მდივანზეც კი. ისე რომ პატიაშვილი კი არა, ვინც არ უნდა იყოს საქ. კომუნისტური მაფიის ხელმძღვანელი, მექრთამეობა, თვალის ახვევა, სიყალბე, მიწერები, სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება და კომუნის-

21566 - 34-55

*****

სტური სახელმწიფოსათვის დამახასიათებელი სხვა მანკერი მწიფი
ლენები ვერასოდეს ვერ მოისპობა, ხალხის ბედი კი ვერაფერს
შეუცვლელი, -მძიმე და აუტანელი, დარჩება.

გ უ რ ა მ გ ე ლ ო ვ ა ნ ი
ნიუ-იორკი, 4. 09. 1985.

***

ც ვ ლ ი ლ ე ბ ე ბ ი ს ა ბ ჰ . ს ა ჟ . მ მ ა რ თ ვ ე ლ ო ბ ა შ ი

ჩვენი პროგნოზი, რომ შევარდნადის დაწინაურებას და პატია-
შვილის გახელმწიფებას საქართველოში არ უნდა მოყოლოა მნი-
შვნელოვანი ცვლილებები საბჭ. საქართველოს მმართველ წრეში,
მთლად არ გამართლდა. ცვლილებები ამ მცირე დროში, პირიქით,
მნიშვნელოვანია, თუმცა იგი შორსაა იმ მასშტაბებისაგან, როგო-
რსაც ადგილი ჰქონდა ლავრენტი ბერიას ლიკვიდაციის და თვით
ვასილ მუჟაანადის გაძევების შემდეგ. პატიაშვილ-ნიკოლსკის მიერ
უკვე მოხდენილი ცვლილები, რომელთა ზოგიერთ მაგალითს ქვემოთ
აღვნიშნავთ, თითქოს ზუსტად ამართლებენ ბ. გურამ გელოვანის
აზრს: „...საბჭოთა კავშირში წესად არის მიღებული, რომ, როდეს
საც პარტიული მადის ხელმძღვანელი იცვლება, ახალი თავის მხ-
რივ ცვლის მადის ძველ წევრებს.“

- ამა წლის 7 ილისს საჯაროდ გამოცხადდა ჯუმბერ პატიაშვილის დანიშვნა საჭ. ს.ს.რ.კ.პ.ც.კ.-ს პირველ მდივნად.
- 17 აგვისტოს იკრიბება საჭ. სსრ კ.პ.ც. კომიტეტის პლენუმი, რომლის ოფიციალური საინფორმაციო ცნობა, სხვათა შორის, იუწყება: **1. სოლიკო ხაბეიშვილი** „მუშაობაში დაშვებული ნაკლოვანებების“ გამო განთავისუფლდა საჭ. სსრ კპცკ მდივნისა და ბიუროს წევრობის მოვალეობისაგან. **2. გენერალ-პოლკოვნიკი არხიპოვი** სხვაგან გადაიყვანეს და მის ადგილას, ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების მთარსარდლად, დანიშნული გენერალ-ლეიტენანტი **კ. ა. კოჩეტოვი** შეყვანილია საჭ. ს.ს.რ.კ.პ. ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრად. **3. საჭ. ს.ს.რ.კ.პ.ც.კ. მდივნებად და ბიუროს წევრებად არჩეული არიან: ნ. ა. ქითანავა და გ. ა. ან-**

*****

ჩაბაძე, ხოლო ბიუროს წევრობის კანდიდატად— გ. დ. მგელიაძე (იხ. „კომუნისტი“ 1985 წ. 18 აგვისტო)

— საქ. სსრ კ.პ.ც.კ. ბიურომ თავის მორიგ სხდომაზე: „პარტიული ეთიკის ნორმების უზღუდებელყოფისა და თავმდაბლობის გრძნობის დაკარგვის, სამსახურებრივი მდგომარეობის არასწორი გამოყენებისათვის, საქ. სსრ ადგილობრივი მრეწველობის მინისტრი, კომუნისტური პარტიის წევრი, ამხ. თ. პ. გელეიშვილი გაანთავისუფლა თანამდებობიდან, მკაცრად დაგმო ვაზ. „თბილისის“ რექტორი, რა თქმა უნდა, კომპარტიის წევრი, ამხ. ო. დ. იოსელიანი და გაანთავისუფლა თანამდებობიდან. („კომუნისტი“ 29.08.85)

— თეიმურაზ შალვას ძე ხაჩიძე დაინიშნა საქ. სსრ ადგილობრივ მრეწველობის მინისტრად. („კომუნისტი“ 12.09.85)

— საქ. სსრ კულტურის მინისტრად დაინიშნა ამხ. ვალერიან როსტომის ძე ასათიანი, დაბ. 1950 წელს, ხოლო მსუბუქი მრეწველობის მინისტრად—ამხ. ბელა ზაქარიას ასული მაცაშვილი, დაბადებული 1937 წელს. („კომუნისტი“ 28.08.85)

— საქ ახალგაზრდა ლენინური კომუნისტური კავშირის პლენუმმა მდივნისა და ბიუროს წევრობიდან გაანთავისუფლა ამხ. ნ. მ. მუმლაური და მის ადგილას დაამტკიცა ამხ. თ. გ. გიორგაძე, რომელიც ადრე მუშაობდა საბჭ. კავშირის ალკკცკ პასუხისმგებელ ორგანიზატორად. („კომუნისტი“ 7.09.85)

— თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორად დაინიშნა პროფესორი ნოდარ სარდიონის ძე ამაღლობელი. („კომუნისტი“ 11.09.85)

მაშ, პატიაშვილის ცოცხი უკვე შეეხო უნივერსიტეტსაც.
—ოთარ ჩერქეზია, დაბ. 1933 წ., მინისტრთა საბჭოს მოადგილეობიდან დაწინაურებულია თავმჯდომარის პირველი მოადგილის თანამდებობაზე, ხოლო ბეგლარ მახარაშვილი და ოთარ მელქაძე დანიშნული არიან მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეებად. („კომუნისტი“ 29.09.1985)

— ნუგზარ რაჟდენის ძე საჯაია, დაბ. 1941 წ., დაინიშნა საქ. ს.ს.რ. სახალხო კონტროლის კომიტეტის თავმჯდომარედ. („კომუნისტი“ 21.09.1985)

ივლისის პირველი რიცხვებიდან სექტემბრის ბოლომდე მომხდარი ცვლილებები, როგორც ხედავთ, უმნიშვნელო არ არის.

ა გ ვ ი ს ტ ო ს ა ჯ ა ნ ყ ე ბ ა და დ დ ე ვ ა ნ

საქართველოს
წიგნების კავშირი

ავგისტოს ეროვნული აჯანყებიდან 61 წელი გავიდა, დღეს ის ჩვენი ერის ისტორიის ერთ-ერთი და უკანასკნელი დიდმნიშვნელოვანი თარიღია. ჩვენ, აქ ემიგრაციაში, ტრადიციად გავხადეთ მისი წლისთავის აღნიშვნა ყველწლიურად. რას ემსხურება და რა უდევს სარჩულად ამ ჩვენს მოსაგონარ აღნიშვნებს? ჩვენი შეკრებილობები პატივსა და დიდებას მიაგებენ იმ ჩვენს თანამემამულეებს, რომლებმაც მათი სიცოცხლე მსხვერპლად შეწირეს სამშობლოს განთავისუფლების წმინდათაწმინდა საკურობეველზე და ფიცსა ვდებთ მათი ნათელი ხსოვნის წინაშე, რომ მათ თავდადებას უქმად არ ჩაუვლია, რომ ჩვენ ერთგული ვართ მათი საქმის და ვაგრძელებთ მას, რომ ჩვენ არ შევურიგდებით არც მათ ჯალათებს და არც მათ ჯალათთა პოლიტიკურ მემკვიდრეებს. აი, ამ გაგებით და მხოლოდ ამ გაგებით აქვს აზრი ჩვენს ყველწლიურ სამგლოვიარო შეკრებებს.

როდესაც ავგისტოს იდეების ერთგულებაზე ვლაპარაკობთ და ბრძოლის ვაგრძელების ფიცსა ვდებთ, ეს ისე არ უნდა იქნეს გაგებული, თითქოს ჩვენ ამ აღებულ მომენტში შეიარაღებული აჯანყების მომხრე და მსურველი ვიყოთ. არა, სრულიადაც არა! აჯანყება უკიდურესი საშუალებაა საოკუპაციო ხელისუფლებასთან ბრძოლაში, მას მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ უნდა მიმართოს ერმა, როცა გამარჯვების რეალური შესაძლებლობები არსებობენ და მისთვის გაღებულ მსხვერპლიც დამლუბველი არ იქნება ერის მომავლისათვის.

სამაგიეროდ, ეროვნული და პიროვნული თავისუფლებისათვის სხვა, უსისხლო საშუალებებით ბრძოლა ერთი წუთითაც არ უნდა შეწყდეს. ვინც წინააღმდეგობაზე, ამა თუ იმ მოსაზრებით, ხელის აღებას ქადაგობს, ის ან დეზერტირი, ან მოღალატე, ანდა მტრის მიერ გაბრიყვებული გულუბრყვილა.

ვართ რა უწყვეტი ცივი ომის, ანუ უსისხლო წინააღმდეგობის

*****

მტკიცე მომხრე, არ უნდა დავივიწყოთ ის უბრალო ამბავები რომ ეროვნული განთავისუფლების საქმეში გამოუსადეგარი სტეს სწავლება: მტერმა მარჯვენა კბაში რომ სილა გაგაწნას, მარცხენა მიუშვირო. ისტორიული მტების მიმართ ჩვენს ეკლესიის მამებს არასოდეს ეს მცნება არ გამოუჩენებიათ, წინააღმდეგ შემთხვევაში დღეს ქართველი ერის ხსენებაც აღარ იარსებებდა.

ეს იმას ნიშნავს, რომ დაპყრობილ ერს მორალური უფლება აქვს ყველგვარი საშუალება გამოიყენოს, რათა თავი გაინთავისუფლოს უცხო ერის მპყრობელობისა და მათგან დანიშნულ ტირანებისაგან.

აქედან გამომდინარე, როცა ჩვენი ეროვნული განთავისუფლებისთვის წარმოებული მუდმივი და უწყვეტი ბრძოლის ამა თუ იმ ეტაპზე უსისხლო წინააღმდეგობის მომხრე ვართ, ეს სრულიად არ უნდა ნიშნავდეს იმას, რომ, როცა ჩვენს ქვეყანაში ტირან ხელისუფლებისგან მოთმინებიდან გამოსული პირი ან პირთა ჯგუფი ერის სასიცოცხლო ინტერესების დასაცავად ძალადობის აქტს მიმართავს და მით რეპრესიის მსხვერპლი ხდება, ჩვენ აქედან მათი ჯალათები გავამართლოთ, ხოლო ის უბედური პატრიოტები გავამტკნოთ და მათი ხსოვნა კი დავგმოთ. ეს იქნებოდა დიდი სიბრძნე ჩვენის მხრით.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენი ხალხი იქ ამჟამად მეტად თავდაპყროლად იქცევა და მიუხედავად სულშემხუთავი მდგომარეობისა, ის არ მიმართავს ძალის ხმარებას, სისხლის ღვრას, მაგრამ ამ უკანასკნელ ათი წლის განმავლობაში მაინც ჰქონდა ადგილი ასეთ ორ კერძო, იზოლირებულ შემთხვევას:

1. ვლადიმერ ყვანია. მან 1975 -76 წწ. სამი თვითნაცეთები ბომბი ააფეთქა: თბილისში, ქუთაისში, სოხუმში, რის შედეგადაც, მისდა უნებურად, დაიღუპა ერთი რუსი მოქალაქე მანდილოსანი. ყვანია შეიპყრეს. თვით საბჭოთა სასამართლო პაროდიაზეც ამკარა გახდა, რომ ყვანიას ასეთ მოქმედებას, მეტად საპატიო და წმინდა მოტივები ამოძრავებდა: შევიწროებული დედა-ენის დაცვა და საქართველოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნა. ყვანია ყველ ღონეს ხმარობდა, რომ ბომბების აფეთქებას ადამიანის მსხვერპლი არ გამოეწვია. მაინც გამოიწვია, მაგრამ ეს მისი წინასწარი გა-

*****

ნზრახვით არ მომხდარა და, მაშასადამე, ვერცერთი სასაქონლო თვით საბჭოთა კანონმდებლობითაც, ყვანიას სიკვდილის არ მიუხჯიდა. ყვანიას სიკვდილი მიესაჯა. საქართველოს საოკუპაციო ხელისუფლებამ ის სამაგალითოდ სიკვდილით დასაჯა, როგორც საშიში დამნაშავე ქართველი პატრიოტი.

აქ აზრთა წინააღმდეგობას თითქოს არც კი უნდა ეჩინა თავი, ყველა ქართველ პატრიოტს უნდა ეცადა, ყვანია ჯალათის ხელიდან ეხსნა, სანამ ის ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, შემდეგ კი მისი ხსოვნისთვის პატივი ეცა. დიდათ სამწუხაროთ, ემიგრაციაში ასე არ მოხდა: ჩვენი პოლიტიკური ემიგრაციის ერთი ფრთა, ტერორის წინააღმდეგობის მოტივით, გულცივად განზე გადაგა და არავითარ ღონისძიებაში მონაწილეობა არ მიიღო ყვანიას სიცოცხლის გადასარჩენად. როცა ვლადიმერ ყვანიას მკვლელობა გავიგეთ, ამ პოლიტიკური სახელმწიფო მკვლელობის დასაგმობად ერთი რეზოლუციაც, ან განცხადებაც არ გამოაქვეყნეს. კიდე მეტი. როცა ყვანიას სულის სახსენებელი პანაშვიდი იქნა გადახდილი ჩვენს პარიზის ქართულ ეკლესიაში, ამ ვაიპოლიტიკოსებმა პირი შეკრეს, რომ მას არ დასწრებოდენ.

2. თვითმფრინავის გატაცების ტრადიციული ცდა 1983 წლის 18 - 19 ნოემბრის დამით საქართველოში. ამბავი შედარებით ახალია, მაშასადამე, დაწერილებით ახსნა-განმარტებას არ საჭიროებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ის საბჭ. ხელისუფლებამ წყდიაღიდა და ბურუსით გარემოიცვა, რათა შემდეგ უკეთ მოექსოვა მისი სიყალბით სავსე ვერსიის ქსოვილი, შედეგი მაინც ვერ დაიმალა, რაც 15-მდე ადამიანის მსხვერპლში გამოიხატა. მათ შორის, თვითმფრინავის გამტაცებლებიდან სამი შიდეგ, თვითმფრინავში მოჰკლეს, ოთხ გადარჩენილს სიკვდილი მიუხსაჯეს და ერთ ფეხმძიმე ქალსაც - 14 წლის პატიმრობა. ამ ტრადიციის პასუხისმგებლობა მთლიანად საბჭოთა ხელისუფლებას და პირადად ელუარდ შევარდნაძეს ეკისრება. იქნებ ამიტომაც იქნა ის საქართველოდან მოცილებული და სსრკ საგარეო საქმეთა მინისტრად დაწინაურებული?

არის უტყუარი ცნობები, რომელთა მიხედვითაც თვითმფრინავის გატაცების მომწყობი ჯგუფის ყველა წევრი იყო სამაგალითო ახალგაზრდა, კეთილად ზრდილი, კულტურული, ღვთის მორწმუნე, პატრი-

*****

ოტი, ფიზიკურად და სულიერად ჯანსაღი. მათი მოქმედების შედეგად ტივები შეუძლებელია ვულგარული ანგარება ყოფილიყო, ისინი უკვე ქველად საპატიო ეროვნული და საყაცობრიო იყვნენ და მაშინვე ყველასათვის საცნაური გახდებოდა, თვითმფრინავის გატაცება რომ წარმატებით დაგვირგვინებულყო, ესე იგი, როგორც ეს დაგვემილი იყო, გატაცებულ თვითმფრინავს საბჭოთა ტერიტორია გადაეღახა და ოსმალეთში დაფრენილიყო.

მარტო ის ფაქტიც ბევრის მეტყველია, რომ თვითმფრინავის გატაცების ცდას ადგილი ჰქონდა იმ დღეებში, როცა თავს გასული ხელისუფალნი ქართველ ხალხს აიძულებდნენ ზემოთ აღენიშნათ, საქართველოს სახელმწიფოს მოსპობისა და რუსეთის გუბერნიად გადაქცევის ორასი წლისთავი.

მაგრამ დავეშვათ ერთი წუთით, რომ იმ ახალგაზრდებს მართლაც ის ქვენა ზრახვები ამოძრავებდათ, როგორც ამას საბჭოთა ოფიციალური ვერსია იუწყებოდა, კერძოდ, თითქოს მათი სურვილი იყო საბჭოთა კავშირის დატოვება და კაპიტალისტურ დასავლეთში გასვლა, მაშინაც კი ჩვენს ეროვნულ ემიგრაციას ჰქონდა იშვიათი შემთხვევა, რომ საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და აზრის წინაშე დაეგმო საბჭოთა საოკუპაციო ხალისუფლება საქართველოში, რომელიც უხეშად არღვევს ადამიანის უფლებებისა და ჰელსინკის შეთანხმების მის მიერ ხელმოწერილ საერთაშორისო აქტებს, ქართველ ხალხს უკრძალავს საზღვარგარეთ მოგზაურობას, რითაც ის მას უბიძგებს კრიმინალური დანაშაულის ჩადენისაკენ; ამავე დროს კი იგივე საერთაშორისო ორგანიზაციები და საზოგადოება განგვეწყო ისე, რომ მათ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მოეთხოვათ პირატობისთვის მისჯილთა შეწყველება, თუნდაც იმ მოსაზრებით, რომ დამნაშავენი ახალგაზრდები იყვნენ და ეს იყო მათი პირველი და ერთადერთი დანაშაული.

არაფერი ამის მსგავსი! გარდა ჩვენი „გუშავისა“, ემიგრაცია ხმაჩაკმენდილი და უმოქმედო დარჩა ასეთი ტრადედიის მიმართ, რომელმაც იქ მთელი ჩვენი ხალხი შეძრა და ააღელვა.

როგორც იყო, წელს მაისის ნომერში ჟურნალმა „ჩვენი დროშა“-მ ამ საკითხზე დაბეჭდა ერთი უცნობი ავტორის წერილი, რომელში

ეს მოკლული და მოსაკლავად განწილული ქართველი ახალგაზრდები შეფასებული არიან კლასთაბრძოლის პოზიციებიდან და მობილნი, როგორც „დამპალი კომუნისტური ელიტის“ წარმომადგენლები. ამის შემდეგ თავი როგორღა ვიმართლოთ იმათი გულდათუთქული და გატანჯული მშობლებისა და ისტორიის წინაშე?!

ამ უკანასკნელ დრომდე მიხეილ ქავთარაძე მთლიანად იზიარებდა ჩვენს განწყობილებას სამშობლოში მიმდინარე თანამედროვე ამბებზე და მათში მონაწილე ადამიანებზე, მით უფრო გაგვაკვირვებდა და დაგვადონებდა მისმა მიდგომამ „ივერიის“ უკანასკნელ 28 ნომერში, სადაც მას 180 გრადუსით გადაუყრავევბია მთელი მისი ახლო წარსულის აზროვნება. აქ ჩვენ მხოლოდ ჩვენს მიერ ზემოდ აღძრულ ორი საკითხის შესახებ მოვიხმობთ: ვლადიმერ ჟვანიას შესახებ წერს: ეგზალტირებული ახალგაზრდა იყო ვ. ჟვანია... „მისი მოქმედება მიბაძვა იყო დასავლეთში გავრცელებულ მეთოდისა რომელიც დაშინებას ან პროტესტს წარმოადგენს. ასეთი რამ კი ჩვენში არ გამოდგებაო“ და სხვა ასეთი იწილო-ბიწილო, რომელიც საბოლოო ჯამში მსხვერპლ ჟვანიას ხსოვნას ჩრდილავს და არა მის ჯალათებისას. ასეთ შთაბეჭდილებას ველარ აქარწყლებს მისი წინადადების უკანასკნელი სიტყვებიც: „...მწუხარებამ და თანაგრძობამ მათქმევინაო.“ იქვე, 22 გვერდზე თვითმფრინავის გატაცების მცდელების შესახებ ვკითხულობთ: „ამ საქმეში საბჭოეთის არა ადამიანურ მოქმედებას კიდევ უფრო ამძიმებს ის ფაქტი რომ ეს არასაკმაოდ მოფიქრებული ცდა მხოლოდ ცეცხლთან მოთამაშე და საბედისწერო საფათერაკო იდეით შეპყრობილ, რომანტიკულად განწყობილ ახალგაზრდათა აჩქარებული ნაბიჯი იყო. (ხგ. ჩ.) ...ამ ახალგაზრდებს არაფერი აიძულებდა, თვით მათ სიცოცხლეზე რომ არაფერი ვთქვათ, თავიანთი მშობლები ასეთ მდგომარეობაში ჩაეგდოთ. ამგვარი რისკის გაწევა გამართლებული იქნებოდა, საქმე რომ გვეჩონოდა უადრესად საჭირო, დიდი მნიშვნელობის მოქმედებასთან, როდესაც ქვეყნის საქმე მოითხოვს ამას. არაფერი ამისი მსგავსიც იმ უბედურთა საქციელს თან არ ახლდა. ხოლო ამ გვარი საქციელით თუნდ უსისხლოდაც რომ მიეღწიათ მიზნისათვის, მათი მშობლები ხომ მაინც პასუხისმგებელ მძევლებად რჩებოდნენ.“ ჩვენგან ხაზგასმულ სიტყვებში დაუზოგავ-

*****

ვად და უმართებულოდ შეურაცხყოფილი არიან თვითმფრინავების
 გატაცების ცდის ავტორები. მთელ ამ გრძელ ტირადასა და მთლიანად
 ად გაზიარებულია ხელისუფლების ოფიციალური ვერსია, მასში იო-
 ტის ოდენა ადგილიც არ არის დათმობილი დანაშაულის შემამსუ-
 ბუქებელ გარემოებაზე. ნუთუ დღეს მათ საყვედური იმაზე უნდა
 ეთქვას, რომ მათ არ გაითვალისწინეს მათი მშობლების ბედი?
 მაშინ ხომ ანათემაზე უნდა ყოფილიყვნ გადაცემულნი ავვისტოს
 აჯანყების ხელმძღვანელები?! საერთოდ პოლიტიკური აზროვნების
 დიდი სილატაკეა ამ სტრიქონებში. რა სამწუხაროა!

თუმცა სხვადასხვა მიდგომით, მაგრამ მაინც ერთთავად დაუზო-
 გავად დაგმეს ეს მამულს გონიერად თუ უგუნურად შეწირული
 ქართველები ჩვენი ემიგრაციის პოლიტიკური ჰარტიების ბეჭდვითმა
 ორგანოებმა.

საბედნიეროდ, ჩვენს სამშობლოში ჩვენი ხალხი უფრო გონება-
 ფიზიკური გამოდგა. საფრთხეს არ შეუშინდენ და მასიურად საპ-
 როტესტო პეტიციებით მიმართეს ხელისუფლებას და მოითხოვეს,
 რომ სიკვდილმისჯილებს სიცოცხლე შენარჩუნებოდათ. მიუხედავად
 შეგარდნადის მუქარებისა, ხალხმა მტკიცედ დაიცვა მოთხოვნა,
 რამაც, როგორც ჩანს, ნაყოფი გამოიღო. ხელისუფლება ყოყნობს.
 ოფიციალურად ვერაფერი გამოუცხადებია. ერთიმეორის საწინააღ-
 მდეგო ხმებს კი ავრცელებს. ამნესტი ინტერნაციონალმა სულ უკა-
 ნასკენლად გვაცნობა, რომ, მის მიერ მიღებული სარწმუნო ცნობე-
 ბის მიხედვით, უმაღლესი ზომა-სიკვდილით დასჯა, მათ შეეცვალ-
 ათ 25 წლის უმკაცრეს პირობებში პატიმრობით. ეს უაღრესად
 მძიმე სასჯელია, მაგრამ სიკვდილს მაინც სჯობია.

ეს მაგალითები საინტრიგანოდ არ მომიხშია, არამედ ჩვენი სა-
 ზოგადოების გასაფრთხილებლად, რომ ის მეტი გულისყურით დააკ-
 ვირდეს სამშობლოში მიმდინარე ამბებს და უკედ გაერკვეს იქაურ
 შავსა და თეთრში. თუ ჩვენ ზურგს შევაქცევთ ქვეშაირიტ პატრი-
 ოტებს და მათდამი მორალური მხარდაჭერის სურვილსაც კი არ
 გამოვამყლავნებთ, მაშინ აღარავითარი აზრი და მნიშვნელობა აღ-
 არა აქვს, არც 26 მაისის და არც ავვისტოს აჯანყების წლისთა-
 ვების აღნიშვნა-ზეიმებს.

ჩვენ არაერთხელ აღგვინიშნავს, რომ ჩვენი ემიგრაციის დიდი უმრავლესობა მტკიცედ დგას ჩვენი ქვეყნის საოკუპაციო პოლიტიკის ფლებასთან შეუთრგებლობის პოზიციაზე, მაგრამ მათ შორის დაძრწიან შენიღბული მტრის აგენტები, რომლებიც პატრიოტული სადღეგრძელოებებით ნდობას იხვეჭენ და სამშობლოში მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებზე ყალბ, საბჭოთა დაზვერვაში შეთითხნილ, ჭორებს ხალას ქეშმარიტებად ასაღებენ და, ამრიგად, შეცდომაში შეყავთ, უეჭველად კეთილშობილი, მაგრამ გულუბრყვილო, ზოგიერთი ჩვენი საზღვარგარეთელი მამულიშვილი. ამ დეზინფორმაციას ისინი მით უფრო ადვილად აღწევენ, რომ ჩვენ არ ვაგვანჩნია ისეთი საერთო ავტორიტეტის მქონე პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც წინ აღუდგებოდა კავებებს მიერ ჩვენ შორის წარმოებულ გამხრწნელ საქმიანობას და ამავე დროს უხელმძღვანელებდა მთელ ემიგრაციას სამშობლოს განთავისუფლების სამსახურში. ნათქვამია: უპატრონო ეკლესიას ეშმაკები დაეპატრონებიანო.

სოლიდარობა საქართველო

და ბოლოს ემიგრაციის საერთო ყურადღება გვინდა მივაქციოთ პარიზში ახლახან დაარსებულ დევნილ-შევიწროებულ ქართველთა კომიტეტზე „სოლიდარობა საქართველოს“ სახელწოდებით, რომლის შესახებაც „გუშაგი“ № 5 და 6 იუწყებოდენ და აგრეთვე, რომლის მოწოდება-მიმართვა ყველას პიროვნულად დაეგზავნა და, მაშასადამე, ყველასთვის უკვე ცნობილია მისი მიზნები, რომ აქ მით ზედმეტად თავი აღარ შეგაწყნოთ.

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ამჟამად ემიგრაცია ამაზე უკეთეს სამსახურს ვერ გაუკეთებს სხვა რამეს ჩვენს სამშობლოს. საკვირველი და სამწუხარო ის არის, რომ ამდენი ხანი ქართულ ემიგრაციას ამდაგვარი რამ ჯერ არ ჰქონებია. გავიხსენოთ თუნდაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ასობით დარჩენილი ქართველობა. რა ნუგეში, გამხნელება და პრაქტიკული სარგებლიანობა მოკლებოდა ჯერ პირადად მათთვის და შემდეგ საერთოდ ქართულ საქმისათვის, რომ ჩვენს უფროსებს ეფიქრათ და „სოლიდარობა საქართველოს“ მსგავსი რაიმე დამხმარე დაწესებულება დაეარსებინათ. მაგრამ, „მოვიკლათ წარსულ დღეებზე დარდი...“ ვიზრუნოთ

*****

საქართველოს
ხალხთა
რევოლუციური
ბიბლიოთეკა

მომავალზე და გვახსოვდეს ხალხური სიბრძნე: სჯობს დრე არასოდეს.

წამომწყობის ინიციატივა საჭირო და აუცილებელია ყველა კარგი საქმისათვის, მაგრამ ის არ კმარა. მთავარია საქმე ფეხზე დადგეს, გაძლიერ-გაღონიერდეს, ცხოვემყოფელი გახდეს. ამისათვის ორი აუცილებელი პირობაა: წამომწყობ-ხელმძღვანელთაგან ენერგიული, დაუღალავი და ერთგული უნაგარო სამსახური, ხოლო საზოგადოებისაგან მასიური და გულმხურვალე მხარდაჭერა.

პირველი გამოხმაურება გამამხნევებელია და მომავლისთვის უკეთესობის იმედს იძლევა.

„სოლიდარობა საქართველოს“ კომიტეტი იმედოვნებს, რომ სათვისტომოების გამგეობები, პრესისი ორგანოები და სხვა არსებული პარტიული და კულტურულ-საკულტო კოლექტივები საჯაროდ გამოამყდავენებენ თავიანთ პოზიციებს. „გუშავი“ კი თავის მხრით დარწმუნებულია, რომ ესაა ავგისტოს მსხვერპლთა საქმის ერთგულების ერთი თანამედროვე და მეტად სასარგებლო გამოვლინება.

გ უ შ ა ვ ი

***

***

***

1924 წლის ავგისტოს დღეები

(მოგონებები. დასაწყისი იხ. „გუშავი“ №6)

სანამ თხრობას გავაგრძელებდეთ მკითხველი უნდა გავაფრთხილოთ, რომ პირველ წერილში („გუშავი“ №6) გაპარულია შეცდომა. იქ, სადაც იკითხება: 28 ავგისტოს დღის 10-11 საათი იქნებოდა და სხვა (გვ.70 მე-3 სტრიქონი), უნდა იყოს: 29 ავგისტოს და სხ.

გამომაცოლეს ჭიათურისაკენ ერთი სომეხი ახალგაზრდა. გზაში მან მე მეგობრულად დამიწყო ლაპარაკი. მითხრა: შენ დაგსჯიან და შენი ცოდვა არ მინდა დავიდო, გაიქეციო. არ ვიცი გულწრფელი იყო თუ არა. ყველ შემთხვევაში, გარშემო შეიარაღებული კომუნისტები დარბოდნენ და გაქცევა უაზროდ ჩავთვალე. უთხარი:

„მე არაფერი ჩამიდენია ისეთი რომ დამსაჯონ“- თქო. წამიკვანეს და შემაგდეს სანდრო წერეთლის სახლის გვერდით სახლში, სადაც უკვე ტევა აღარ იყო დაჭერილებსა. შედიოდნენ სახლებში და ყელას იჭერდნენ, ვინც ხელში მოხვდებოდათ. სხვათა შორის, იქ ვნახე პოეტი პაოლო იაშვილი, რომელიც თურმე მატარებლით სახლში ბრუნდებოდა თფილისიდან და იქ დაეჭირათ. ის განზე იდგა და იძახოდა: „მე არაფერ შუაში ვარ, არაფერი ვიცოდით.“ იქვე იყო მისი ძმა ჭუნია, მაგრამ მას არ ეკარებოდა. მაშინ იქ პაოლო გადარჩა და გაუშვეს.

იქ იყო აგრეთვე ბიძაჩემი ნესტორ წერეთელი. მას არაფერში ჰქონდა მიღებული მონაწილეობა და სახლში იყო. როცა შეუვარდნენ სახლში და, რომ დაინახეს წარმოსადეგი კაცი, დაუჭერიათ. მალე ერთი ნაწილი გამოგვარჩიეს ამ სახლიდან და ჩეკაში გადაგვიყვანეს. მახსოვს საწყალმა ბიძაჩემმა ნესტორმა მითხრა: „შვილო, მე აღბათ მალე გამიშვებენ და მოვახერხებთ რამეს და შენც გამოგიყვანთ.“ მამაჩემი იმით გადარჩა დაჭერას, რომ, როცა სახლში შეუვარდნენ, დამხობილი იყო, ქალიშვილს სტიროდა და დაანებეს თავი.

გზაში ჩეკისკენ აღექსანდრე ვაშაძემ შემართა ნაგანი ფეხზე და გვითხრა: „არ გაბედოთ გაქცევა თორემ ჩემ რევოლვერთან გაქნებათ საქმეო.“ ის ერთი ახირებული გიჟი კაცი იყო და მისგან ყველაფერს მოველოდი.

ჩეკაც სავსე დამხვდა, იქ იყო ეკო წერეთელიც. დაიწყო დაკითხვები, ზოგ ტუსაღებს სცემდნენ. გალახეს ბუკუტა. ასე უძახდით ჩემი სკოლის მეგობარს ლევან ფაღავას. მაგრამ მას ჩვეულებრივი ღიმილი მაინც არ დაუკარგავს.

მე როცა შევედი დაკითხვაზე და ჩემი გვარი და სახელი უთხარი, ქუთაისის ჩეკის თავმჯდომარემ დამიღრიალა: ნაც. დემოკრატ! მოუბრუნდა ჭიათურის ჩეკის თავმჯდომარეს და უთხრა: „ხომ ხედავ, მე მოგწერეთ, რომ ეს ყაწვილი დაგეკავებიათ, თქვენ არაფერი ჰქენით და ახლა აჯანყება მოგიწვესო.“ ჭიათურის ჩეკის თავმჯდომარე, მგონი გვარად ლომაძე, გაბუზღული იჯდა და არაფერს ამბობდა. გადავრჩი, არ გამლახეს.

*****

მართლაც, ქუთაისში ყოფილ ქართულ გიმნაზიაში ეროვნულ-დემოკრატიულ ახალგაზრდობას დიდი ორგანიზაცია ჰქონდა. როცა სკოლა გავათავეთ, გამოსამშვიდობებელი საღამო მოგვიწვეს, რომელსაც სავსე ხალხი, მოწაფეები და მასწავლებლები ესწრებოდნენ. შუა წარმოდგენების დროს ჩეკა დაგვეცა, სკოლას გარს შემოერთა. ერთმა ჩემმა ნათესავმა გადმომძახა: „თავს უშველე, ჩეკა დაგვეცაო.“ მე წამს უკანა კარებიდან ეზოში გადავხტი და გავიქეცი. არც ქუთაისის სადგურზე მივსულვარ, „სალორის ტყე“ გადავქერი, პირველი სადგურიდან მატარებელი ავიღე და ქიათურაში ჩამოვედი, იქაც დიდხანს არ დავრჩენილვარ, თფლისში წავვედი.

ქიათურის ჩეკაში გადაგვარჩიეს, თურმე უკვე თფლისისაკენ გასაგზავნათ. მახსოვს, ჩემ ჯგუფში იყო ერთი ყმაწვილი ვინმე შარაშიძე; ის საშინლად მამაცად იქცეოდა, როცა კომუნისტები გულანძღავდნენ, მან მრისხანედ შეუტია და გალანძღა ისინი.

რამოდენიმე დღის შემდეგ, ლევან ფალავა და მე შეგვიყვანეს დაკითხვის ოთახში. გვითხრეს: „თქვენ ახლა გავიშვებთ, ასე გადავწყვეტითო.“ მე მომმართა ჩეკის თავმჯდომარემ და მითხრა: „ეხლა თქვენ თავისუფალი ხართ, მაინც გავიშვებთ, მიუხედავად რას გვიპასუხებთ, გვითხარით, რომ თქვენ მოაწყვეთ ავანტიურაო.“ მე უხერხულ მდგომარეობაში ჩავვარდი, ვხედავდი, რომ ეს კაცი კარგს მიშვებოდა, მაგრამ ამის თქმა მაინც არ შემიძლო. უთხარი: ამ პირობებში, როგორც მე ვარ, არ შემიძლია ამის შეფასება და მას უწოდო ავანტიურა-თქო. მან თავი ჩამიქნია და მითხრა: „ჩვენ კიდევ შევხვდებით ერთმანეთსო.“ ლევანი და მე გარეთ გამოვედით: რა კარგი ყოფილა დილის მზე და თავისუფლება! სიხარულით გაბრუებული მოვედი სახლში.

იმ დამეს, თუ მეორე დღეს ქიათურიდან გაიყვანეს დაქერილები; მათ შეუერთეს სხვადასხვა კუთხიდან კიდევ სხვები; ჩაიყვანეს ზესტაფონში და იქ რონოდებში ტყვისმფრქვევლებით დახვრიტეს. ეს ხმა რომ გავრცელდა, ჩამოვარდა საშინელი გოდება მთელ მხა-

რეზე. მშობლებისა და ნათესავების მწუხარებას საზღვარი არაა. ბიძაჩემი ნესტორის საათი და გვითხრა: „ეს მან გადმომცა, ჩემს ოჯახს მიუტანო.“ ამ მისმა პატიოსანმა საქციელმა გამაკვირვა. გავრცელდა ათასნაირი ჭორი და ხმა; მოდიოდნენ ზოგნი და ტანისამოსსა და ფულსაც თხოულობდნენ. (ადამიანი გაუმადლარი ცხოველიც ყოფილა!)

რამდენი იყო ამ რონოდებში დახოცილი? ვ. ჩუბინიძე „მოგონებაში“ ასახელებს 86 კაცს, რომლის შედგენაც ადვილი საქმე არ იყო, რადგან ხელისუფლება ცველაფერს ფარულად აკეთებდა. გაზეთ „კომუნისტში“ ცოტა ხნის შემდეგ გამოაცხადეს არასრული სია დახვრეტილებისა. „კიდევ გამოვაქვეყნებთო“ და, ჩემის ცნობით, სხვა სია არ გამოუცხადებიათ. ჩემის ცნობით იქ იყო 186 კაცი. ეს ცნობა მოდის ძველი კომუნისტი მუშა გამეზარდაშვილისაგან. იგი კომ. პარტიამ დანიშნა ჭიათურაში იმის გამოსარკვევად, თუ რა მოხდა და მან ეს რიცხვი მოიყვანა. ვფიქრობ, რომ მას ჰქონდა უფრო ვრცელი ცნობები.

რამოდენიმე თვის შემდეგ ნესტორ წერეთლის მეუღლემ, ოლიმპიადამ მთხოვა, რომ თფილისში წავიყვანო სერგო ორჯონიკიძესთან. მე სახლში არ შევსულვარ, გარეთ უცდიდი. ბიცოლაჩემი მას ენათესავებოდა და კარგად იცნობდა. დიდი ხნის შემდეგ ის გამოვიდა საშინლად აღელვებული. ცოტა ხნის შემდეგ მოახერხა და მიამბო, რომ ორჯონიკიძე სისხლს აფურთხებს და მითხრა: მალე მოგვკვდებიო. ჩემს საყვედურზე, როგორ ჰქენი და ნესტორის სიკვდილზე ხელი მოაწერეო, მიფიცა და მარწმუნებდა: მე მაგაზე ხელი არ მომიწერია და არც ვიცოდი ვის ხოცავდნენო.“ (თუმცა „კომუნისტის“ ცნობაში მისი ხელის მოწერა იყო.)

აქვე მინდა მოვიგონო აღექსანდრე ჯაყელთან საუბარი აქ ბრიუსელში 1932 წელს. მან მთხოვა, რომ როდესმე ეს მისი სტალინთან შეხვედრაზე, დამეწერა. ვასრულებ მის თხოვნას.

აღექსანდრე ჯაყელი ყოფილი დიდი შავი ქვის მრეწველი იყო. 1925 წ. იგი დაჭერილი იჯდა თფილისში. როდესაც ბოლშევიკებ-

*****

მა გადაწყვიტეს, ჭიათურის შავი ქვა დაემოთ ამერიკელისთვის საწარმოებლად; რადგან თვითონ ვეღარ უძღვებოდნენ ნეირონანდს, მოიწვიეს ყოფილი ქართველი მწარმოებლებიც, რადგან ამერიკელებმა პირობა მოსთხოვეს მოსკოვს, რომ ამ მათ მოქმედებაში: „ძველ მწარმოებლებს და მეპატრონეებს უნდა ჰქონდეთ წილი.“ ალექსანდრე ჯაყელი, როგორც ყოფილი ქართველი მწარმოებლების საზოგადოების თავმჯდომარე, სტალინმა თავისთან მიიწვია. იგი გამოიყვანეს ციხიდან და მოსკოვში გაგზავნეს.

სტალინი მას კარგად იცნობდა ჭიათურიდან. „კარგად მიმიღო, როგორც ძველი მეგობარი, გამოაღო მაგიდის უჯრა, გამოიღო ქართული ღვინო ბოთლით, გამოიღო ვაშლი, გაჭრა შუაზე და ნახევარი მომაწოდაო.“ „ხომ ხედავ ამერიკელებთან ვაკეთებთ საქმეს და თქვენც მოგება გინდათ და ჩვენც, ასე ერთად ვიმუშაოთ.“

დაუწყა გამოკითხვა თავისი ჭიათურელი ძველი ნაცნობებისა. უკითხავს: „როგორ არის ნესტორ წერეთელიო.“ როგორ არის და დახვრიტესო. სტალინს უთქვამს: „რათ დახვრიტეს ნესტორ წერეთელი, რას იზამდა ის ისეთს, რომ დახვრიტესო.“ ალექსანდრეს უთქვამს: „ან სხვებმა რა დააშავეს, რომ ხვრეტავთო.“ შეგატკვე ეს ჩემი პასუხი არ მოეწონა და სხვაზე გადავიდა სალაპარაკოლო, მითხრა ალექსანდრემ.

ალექსანდრეს უთქვამს სტალინისთვის: „მომეცი რამე მოწმობა შენი ხელმოწერილი, რომ, როცა აქედან გავალ, არ დამიჭირონ კიდევო.“ სტალინს დაურეკია ზარი, შემოსულა ვიღაც მხედარი, რომლისთვის უთქვამს: „რამდენჯერ ეს კაცი აქ მოვიდეს, ყველთვის შემოუშვითო.“ ეტყობოდა: მოწმობის მიცემა მისი ხელის მოწერით არ უნდოდა.

შემდეგ ალექსანდრე ჯაყელი უცხოეთში გამოუშვეს საქმეებზე და ის უცხოეთიდან უკან აღარ დაბრუნებულა. არ ენდობოდა სტალინის სიტყვას

 კ ო ე ზ ი ა

გიორგი ტოგონიძე: ს ა მ ი   ს ო ნ ე ტ ი

გ რ ი გ ო ლ   რ ო ბ ა ქ ი ძ ე

კარდუს ხატება აეკიდა ეტრატის ხაზებს,
 ქალდეას სფინქსში ამოსული პალადას თვალი;
 შენ: ქართულ გრძნობის საიდუმლო შორი საგზალი,
 შენ: ქართულ სიტყვის ჯადოქრება და სილამაზე.

მუსკის „ლილეო“- შენ პარნასის გიხმობს ჩვენება
 და, ოპიზარის ის მისნური სულის ფირები;
 შენი ხვითოა ცხრათვალა მზის აქვარელები,
 კარდუს „არალ“, და ნინოს ჯვრის წმინდა ხატება.

არ იცის ჭკნობა ქართულ გრძნობამ და სიბრძნის ზეცამ,
 ვით უკვდავება მარადობის, ის არის ცეცხლი,
 და, ეთაყანეთ მის დიდებას ღვთიურის ფიცით.

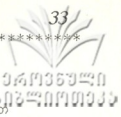
ფრთებასხმულია შენი სული რუსთაველის საგზლით,
 ყინწვისის სუნთქვამ შეგაერთა შენ ჯიაკონდას,
 ქართული გულის სასოებამ: მინდია-ლონდას!

პარიზი, 6. 3. 1951.

ტ უ ლ უ ზ - ლ ო ტ რ ე კ

მდგმური იყავი ფრთაასხმული   ლაყვარდ ოცნების,
 გრთავდა პალადა ცის შვენებით სათნო უფალი,
 გრავნილ ფიქრებში გულს სწურავდი ფერთა ამალით,
 რომ, ტრფობის აღში ამოგეცნო ვენერას ხმები.

უდარაჯებდი კურტიზანკებს ფუნჯის პარადით,
 გულში კი ზრდიდი ფილისტერი ქვეყნის გინებას,
 ვერლენის სპლინის მდუმარებით, შენ გერკინება
 ტიბროსის ზეცა და სფინქსები დაღლილ ელადის.

*****

უსხივო ბედთან დულელში მყოფს მონმარტის კადეს ფატრადი ღამით, რომ აბსენტში ფაშატის ფლოქვიტ ჩაეხრჩო კერპი სულთა წყრომის ა - უტო - დადე!

და, დიონისე კავალერი შენია მოგვი, იზრდები მასთან პაემანში მხურვალე თასით, ვით, ფიროსმანი ორთაჭალის მფარველ პარნასით.

1947.

ს ა მ უ შ ა ო კ ა რ ტ ი ს №53066

აზიის ჰარპი, ის ვამპირი ქვესკნლის ამკიდე, გამოეჭეცი შენ აფთარებს იმ ბნელ ღამეში; დახრილ ბეღისგან შორს გრჩებოდა სიმწუხარეში მტრისგან დაჭრილი მოელვარე ქართლის სიწმინდე.

დაგაქვს კარლუს ცა ფიქრის წყროდ, ვით საღვთო ამინ; შენს ვზებს, დღეს ჯვარცმულს, სწვავს სკვითების ქოსა ჯალათი, ცხელ სამუმივით კეთროვანი ორგულთ ღალატი და, შურით საგსე საუკუნე სისხლიან ჯამით!

შავბნელი წლების ბალდახინი ნიამორებით მისავენებენ შენს ოცნების ქლექიან დღეებს; ცეკვავს დემონი და, საათის ქურდი ისრები.

მიცევი ვით ტყვე ოქროთ მშიერ შემულილ ქიმერებს, დგანან დარაჯად მანქანებთან ქარხნის რაჯები, ქრისტე მაცხოვრის და კაცთ ძმობის მაგინებლები.

გიორგი ტოგონიძე
პარიზი, 1953
***

***

***

***

***

*****

გ ი ვ ი შ ა ო რ ე ლ ი

ს ა მ ე ბ ი ს ლ ო ც ვ ა

(ვიქტორ ნოზაძის სულის მოსახსენებლად)

სამებაო ყოვლად-წმიდა,
ყოვლად-წმიდა სამებაო,
გვინდა შველა, შველა გვინდა,
ო, გვაკმარე წამებაო...

მოიხილე და განკურნე
უძლურება ჩვენად-ჩვენი;
წაღულზე ცვარი დაგვაპკურე,
მოსალბუნე, მომარჩინე...

შეგვიწყალე, საყვარელო,
კეთილის და კარგის მცველო;
გვინდა შველა, შველა გვინდა,
სამებაო ყოვლად-წმიდა...

ჰქმენ წმიდაო, ესე ყველა,
სახელისა შენისათვის,
უსხეულო ცისარტყლავ,
აღუწერო ენისათვის...

დაგვიხსენი, ო, უფალო,
ცოდვისაგან დაგვიხსენი,
მოგვაშორე ის უწყალო,
დიდი ცნება აგვიხსენი...

შეგვიწყალე, სანატრელო,
გულწრფელის და სათნოს მცველო;
გვინდა შველა, შველა გვინდა,
სამებაო ყოვლად-წმიდა...

მეუფეო მოგვილხინე
და შეგვინდე ურჯულობა;
ო, წმიდაო, მოგვისმინე:
შენგან გვმართებს სულდგმულობა...სამებაო წმიდავ, ამინ!

გენუკებით მუხლმოდრეკით,
შუბლზე ოფლით, თვალზე ნამით,
გიღალადებთ ზართა რეკით:

გ ი ვ ი შ ა ო რ ე ლ ი

***

***

***

***

***

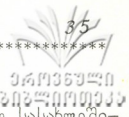
***

ლ ა დ ო ბ ა ბ ი შ ვ ი ლ ი

ნ ო დ ა რ ღ უ მ ბ ა ძ ი ს გ ა რ დ ა ც ვ ა ლ ე ბ ი ს
წ ლ ი ს თ ა ვ ზ ე

მხოლოდ სამს თუ ოთხს
ვიცნობ მოთხრობას
ქმნილს შენი ხელით.
შორს სამშობლოდან,
ძალიან შორს, სხვა ქვეყანაში,
სადაც არ თხრობენ
ქართული ენით,-
ვისიამოვნე...ვისურვე თანაც:

ვიცნობდე ამ კაცს, გულში ჩავიკრა
ვითარც ძმა ღვიძლი, და
ძმასავითვე ვაკოცო თანაც.
ვერც გაგიცანი,
ვერც ჩავიკარი გულში ძმასავით.
შორს წასულხარ სამუდამოდ
ხარონის ნავით,
ვიცი ნამდვილად...აუცილებლად,

*****

რომ შენთვის გალობს
 ანგელოზთ ხორო, და
 ამ ქვეყნადაც შენთვის გალობას
 ვიცი არასდროს ექნება ბოლო.
 დილით, როდესაც
 „მზე“ თავს ამოყოფს,
 ნელი სრიალით დასავლეთს მიდის:
 ბადიმის ხელში, სადმე ქალაში
 ზღვის პირს ქვიშაზე,
 ატირებული ტირიფის ჩრდილში,
 ან ზვინში თივის,
 ანდა საღამოს,

ნათურას უქვზე
 ქოხში, ოდაში თუ სასახლეში—
 გოგიას სახლში
 დაყფავს „ძალი“...
 სოფლის შარავგას
 აამტვერებს ხაბაკა „დიდრო“...
 გურულ კილოზე აფუსფუსდება
 ბებიასენი...
 იკამათებენ ბიძიები :
 ილიკო და ილარიონი.
 „უმაღლური“ კი,
 ტოვებს მადლობით
 მიდამოს სახლის.

1985 წ. სექტემბერი

***

არ დაბრუნდება

მსგავსად მდინარის—ხან ჩქარის და ხან ზღაზენიას,
 ჩემი სიცოცხლის ორმოცდა თვრამეტ წელმა განვლო.
 მაგრამ ღმერთმა ამ წლებიდან ჩემს სამშობლოში
 მხოლოდ ოდნავი თვრამეტი მარგო.
 წელი ორმოცი მიიწურა უცხოეთში ჩემი ცხოვრების
 და ვინ იცის კიდევ იქნება რამდენმა განვლოს.
 როგორ მწყურია : კვლავ დანახვა ძველი ქუჩების,
 მათი, რომელნიც სულ შორს წარსულში,
 ბახვა ფულავამ ესმასთან განვლო.
 მე ეს წყურვილი უნდა მოვიკლა როგორმა სხვა გზით...
 რაც იყო, იყო...მორჩა, გათავდა...
 მიიწურა და წარსულს მიბარდა...
 არ დაბრუნდება არასდროს, არგზით.

15 იანვარი 1982.

ლ ა დო ბ ა ბ ი შ ვ ი ლ ი

ი ს ა კ მ ე გ რ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი

ჯ ე რ ყ ვ ე ლ ა ფ ე რ ი ა რ დ ა მ ი კ ა გ ა ვ ს

სად არ ვიყავი, ეკვატორს გავცდი;
 მე ვნახე მეკკა და თაჯ-მაგალი...
 განა დავმდაბლდი ნახულით, განცლით,
 ჩემ ქართველობით ვიყავ მაღალი!

*

წმინდა იორდანს ვერ დავცაბულდი,
 ნილოსის წყალიც მისვამს უმადოს,
 შვება ვერ ვზოვე კერპით და ბუდით;
 აქლემის ზურგით განვვლე უდაბნო.

*

ცაში გაკიდულ გზებით ვიარე
 და სინას მთაზე ღვთაებას მივწვდი...
 ვერ მოვაშუშე გულს იარები,
 რადგან ვიცოდი შენ აღარ მიცდი!

*

მე ვნახე კრემლი...ტიბეტის მთები...
 სემირამიდის ძველი ბაღები...
 გამიჭალარდა მე გზებზე თმები,
 მაგრამ მე მაინც არ დავიღლები.

*

მეფე მავზოლის ვნახე აკლდამა,
 კუნძულ როდოსზე—მზის ღმერთის ძეგლი;
 პირი იბრუნა ჩემგან სიკვდილმა:
 ღმერთმა მისურვა სიცოცხლე გრძელი!

*

ვნახე ჩინეთის დიდი კედელი,
 მარიხუანით შევხვდი ბევრ შეშლილს...
 მე ვრჩები ჩემი ბედის მჭედელი,
 ჩემს ქართველობას ვინ წაშლის ჩემში?

*

კეთრით დაჭმული კათმანდუ ვნახე,
 ჰონკონგში მისვამს ბრინჯის არაყი;

ჯერ ყველაფერი არ დამიკარგავს,
ჩემ ქართველობით ვრჩები ამაყ!

*

მე ეიფელის კოშკზე ავედი
და ძირს პარიზი ვნახე ნოხივით...
ყელას სჯობია „მამადავითი“
დე, გავიხარო კვლავ მისი ხილვით!

*

ვნახე ქოხები...ცთამბუჯენები...
ჰარამხანები საჭურისებით...
ნახულის განცდით მე ვჯიუღდები,
ვრჩები ამაყ ქართულ ღირსებით!

*

მხოლოდ იმაზე მე გული მწყდება,
რომ დაერჩი ქვეყნად უცხოთ და მარტო...
და, როცა გულის ფეთქვა შეწყდება,
ჩემი ფიქრები ვისლა მივანდო?!

*

მე მარად მგზავრის ბედი მერგუნა,
რაც კი გამაჩნდა დავკარგე გზებზე—
„დედა-სამშობლო“ და „დედა-ენა“—
/ეხლა ვლოცულობ სამშობლოს მზეზე
და უცხოეთში ვლოცულობ შენზე! /

*

ვიცი ჩვენ შორის დრო...მანძილია...
და გზებიც ჩვენი ერთმანეთს არ ჰგავს,
თუ შენზე ცრემლვა მე შემიძლია,
ჯერ ყველაფერი არ დამიკარგავს!

ისაკ მეგრელიშვილი
ბერლინი, 1982 წელი

*****

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მისი ლურჯაის დაკრული ტორი

„უნცრუათ გაბრიელი“,—ასე ეძახდნენ ამ ქვეყნიდან ადრე წასულ შესანიშნავ პოეტსა და მამულიშვილს—გაბრიელ ჯაბუშანურს—თანატოლი მეგობარი ლიტერატორები, მისი ტანმორჩილებისა და სუსტი ანაგობისა გამო. ამ კაცის ცხოვრების სიღუბჭირისაგან დასწეულუბულ მკერდში დიდი სიყვარულისა და სიმართლის მატარებელი გული ძგერდა, რაც შეუმჩნეველი არ დარჩენილა მკითხველი საზოგადოებისათვის; ხოლო კონსტანტინე გამსახურდიას არაერთჯერ უთქვამს: „წრფელი და ნამდვილი სიყვარულით მიყვარს შესანიშნავი პოეტი და მოქალაქე—გაბრიელ ჯაბუშანური.“

ამ წერილის დანიშნულება სულაც არ არის, ჯერ „ოქროს საწმისში, და შემდეგ იქიდან „გუშაგში“ გადმობეჭდილი: „ინვექტივა-მონუმენტის“ განხილვა, რადგანაც ყოველივე იმის შემდეგ, რაც პოემაშია გადმოცემული, სრულიად ზედმეტია მკითხველის ისედაც წამებული სულის კიდევ უფრო აფორიაქება კაცობრიობის ერთ-ერთ საძულველი და მყალი დინოზავრის სახელის ხსენებით.

გაბრიელ ჯაბუშანურის სატრფიალო და პატრიოტული ლირიკა უმდიდრესი ქართული პოეზიის მშვენებათაგანია. მაგალითისთვის :

მ შ ვ ი ლ ბ ი თ

მშვიდობით; მივალ; დე, არხვატს დარჩევ
ჩემი ლურჯაის დაკრული ტორი;
მწამს თავს გაიტანს და გაიმარჯვებს
ფხა ვაყკაცური, მიზანი სწორი.

*

დაიქცენ ძველი ადათის ბჭენი;
ბინდი არ ბოჭავს გულს მარწუხივით;
გამყვება ქალაქს სურვილი შენი
და დედაჩემის ჩემზე წუხილი.

*

შევხვდები ბარში ვაყკაცებს ნარჩევს,
მოვალ და ნათელს მოვიტან შორით;
მშვიდობით, ქალავ, დე, არხვატს დარჩევ

მისი ლურჯაის დაკრული ტორი

*****

ჩემი ლურჯაის დაკრული ტორი!

მირზა გელოვანისა და ლადო ასათიანის თანატოლი და სულიერი ძმა—გაბრიელ ჯაბუშანური, რომელიც სიცოცხლის ბოლო წლებში ბარისახოს საშუალო სკოლაში მასწავლებლობდა, გარდაიცვალა 1967 წელს და მშობლიურ მიწაში თან ჩაიფულა ცხოვრებისაგან გაუხარელი გული, გული, რომელიც მისი სათაყვანებელი ქვეყნისათვის იწვოდა.

გაბრიელ ჯაბუშანურის, როგორც პოეტისა და მამულიშვილის, სახეს მშვენივრად გადმოგვცემს მურმან ლებანიძე ქვემოთ ლექსში:

გ ა ბ რ ი ე ლ ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ს

ძმაო გაბრიელ, წინ მიდევს წიგნი;
უნდა მოგწერო შთაბეჭდილება:
ვკითხულობ შენს წიგნს, ღამეა ირგვლივ,
ირგვლივ ღამეა და მეტირება.

რამდენი ტანჯვა, რამდენი ჯვარცმა,
ბეჩაო, სოფლის რა არ გინახავს;
ან კი იმედი ვით გითხრას კაცმა,
თუ რწმენა, როგორც ძმა დაგვიმარხავს.

ასე მგონია, შენ ხარ შიშველა,
სული ძლივს გიდგას, ან კი რითი ხარ;
ტანთ გახვევია ქრისტეს ჯინჯველა
და ორი ძვალი ორ ძელს ჰკიდინხარ.

სეტყვამ დაჰკრა და, რომ არ გადილო,
(თუმც სეტყვა იგი ჯველას გვიშენდა!)
ან მე სად ვიყავ, ან ის სად იყო,
ჩვენ სად ვიყავით, როცა გიჰირდა!

ძმაო გაბრიელ წინ მიდევს წიგნი,
ამაღამ შენგნით არ მეძინება;
უნდა მოგწერო, ღამეა ირგვლივ,
ირგვლივ ღამეა და მეტირება.

*****

მაგრამ მე ვიცი, როგორც ხევსური,
ვერ მოიწონებ ვაჟკაცის ტირილს;
შენც ხვალის დღეში უნდა შესცურო,
სარკმელში დაჩნდა ცისკარი დილის...

დამილოცნია შენთვის გზაშარა,
გული საშენოდ მხნეობას ყვირის;
მე გამოვადე ყველა ფანჯარა,—
მაშ, გამარჯვება!— გავეყირე თბილისს.

გაბრიელ ჯაბუშანურის „ლურჯაის დაკრულ ტორს“ დიდი დღე
უწერია, ამიტომაც დღეს მას ეკუთვნის ჩვენი ფიქრები.

თანამემამულე

***   ***   ***   ***   ***   ***

ლ ი ტ კ რ ი ტ ი კ ა

თედო რაჭველიშვილი

დანეელ ჭონქაძე და მისი „სურამის ციხე“

ას-ოცდა-ხუთი წლის წინ დაიწერა „სურამის ციხე.“ დანიელ
ჭონქაძემ თავისი ეს მოთხრობა დასაბეჭდად მიუტანა ივანე კერ-
სელიძეს, რომელმაც გულდასმით წაიკითხა და ხანგრძლივად მიმო-
იხილავდა მის შინაარსსა და იდეოლოგიურ ჩანაფიქრს. ბოლოს კე-
რესელიძემ გადაწყვიტა დაებეჭდა თავის ჟურნალში. „სურამის ცი-
ხე“ „ციცკრის ორ ნომერში იბეჭდებოდა—1959 წლის დეკემბრისა
და 1960 წლის იანვრის ნომერებში. ამის შემდეგ დანიელ ჭონქა-
ძეს დიდხანს აღარ უცოცხლია: კიდევ ახალგაზრდა—30 წლისა —
გარდაიცვალა 1860 წლის 16 ივნისს. ის გარდაიცვალა ტუბერკულ-
ულოზით და შინაურებმა, იმის შიშით, რომ ჭლექი სხვას არ გა-
დასდებოდა, ყველა მისი ნაწერი და ნივთი დასწვეს. ვარაუდობენ,
რომ მას სხვა ნაწარმოებებიც ექნებოდა.

დანიელი, ასე ვთქვათ, უბრალო კაცი არ იყო. ის გახლდათ დე-
დლის შვილი და თვითონაც სასულიერო განათლება ჰქონდა მიღებუ-

*****

ლი, სწავლობდა რა ჯერ ძაუგში (დღევანდელი ორჯონიკიძის სასულიერო სასწავლებელში და შემდეგ თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც ბრწყინვალედ დაამთავრა 1851 წელს.

იგი მასწავლებლობდა სტავროპოლისა და თბილისის სემინარიებში, მაგრამ ის სულ სხვა მისწრაფებითა და სულისკვეთებით იყო განმსჭვალული. თუმცა სასულიერო წოდებას განეკუთვნებოდა, მაგრამ ის იყო ნაწყევთა შთამომავალი, და ყმა გლეხთა სოციალური ყფა, მათი მძიმე ცხოვრება და განსაცდელი ასევე მძიმედ აწვა სულსა და გონებაზე. დანიელ ჭონქაძის მთელი მსოფლმხედველობა სწორედ ამ საფუძველსა და წინაზრახვებზე შემუშავდა. ის გლეხთა ცხოვრებაში მხოლოდ სიღუბნის ხედავდა და ვერ ამჩნევდა ნათლის თუნდაც ოდნავ სხვის.

„სურამის ციხეში“ შემადრწუნებელი ეპიზოდებია მოთხრობილი და ისეთი სიმძაფრითა და მხატვრული დახელოვნებით, რომ მისი წაკითხვა და აღქმა აუღელვებლად შეუძლებელია! ჭონქაძემ შემოიღო ახალი უნარი ქართულ ლიტერატურაში, თხრობის ახალი სტილით. ის სავსებით დაეყრდნო უბრალო ხალხურ, მარტივ კუთხურ ენას და ამით მისი მონაყოლი ამბები გულში ღრმად ჩაწვდა მკითხველს. ის არ ეძებდა მაღალფარდოვან სიტყვებსა და ფრაზებს, არამედ სწერდა იმ ენით, რაც იცოდა. „სურამის ციხე“ ქართულ რეალისტურ ლიტერატურას შესასწავლად დიდი ღვაწლი შეუძლია გამოიყენოს. და ეს თავისებურობა ამ მოთხრობისა კიდევ უფრო ამძაფრებს შინაარსს და სავსებით იპყრობს მკითხველს. ამიტომ დაიკავა ჭონქაძემ საპატიო ადგილი ქართულ ლიტერატურაში, რომლის პროზაული ნაწარმოებები რიცხობრივად და ხარისხობრივად დიდად ჩამოუვარდება ბრწყინვალე ქართულ პოეზიას.

„სურამის ციხე“ ნაღმივით გასკდა თავის დროს და ძირფესვიანად შესძრა ქართ. საზოგადოებრივი აზრი. მაშინდელი ფეთქების ექო ღღესაც გრგვინვა-ქუხილით გაისმის. სერგო ფარაჯანოვი კინოფილმსაც კი ამზადებს სურამის ციხის სიუჟეტზე. თავის დროს კი ქართ. ინტელიგენციისა და მაღალი არისტოკრატის წრეებში „სურამის ციხემ“ აზრთა ფართო სხვადასხვაობა გამოიწვია და ერთმანეთს დაუპირისპირდა დიდი ქართველი პატრიოტ-მამულიშვილნი. ანტონ ფურცელაძე მიესალმა „სურამის ციხეს“ და ჭონქაძეს მხარი დაუჭირა. ქართ. პრესის ფურცლებზე ის აღნიშნავდა, რომ

„სურამის ციხეში“ ბევრმა იცნო თავისი თავი როგორც მწიგნობარი და თავს დაესხნენ საწყალ ავტორსო. როცა ან. ფურცელაძე ამ სიტყვებს წერდა („ციცკრის“ 1863 წ. პირველ ნომერში) დ. ჭონჭიძე უკვე ცოცხალი აღარ იყო, მაგრამ სიცოცხლეში კუკიის ხიდთან უცემიათ მისთვის თავადებს და მას მტკვარში გადაგდებას უპირებდნენ.

ალექსანდრე ორბელიანი, რომელიც წოდებოდა შორის მორიგება-შერიგების მომხრე იყო და მქადაგებელი, „სურამის ციხის“ წინააღმდეგ გამოვიდა. მან მრავალი კრიტიკული წერილი უძღვნა ჭონჭიძის მოთხორობას. ხოლო გრიგოლ ორბელიანს თურმე დიდი საყვედური უთქვამს ივ. კერესელიძისათვის „სურამის ციხის“ გამოქვეყნებისათვის. ზოგმა თავადმა კი ამის გამო უარი განაცხადა „ციცკრის“ გამოწერაზე!

რას ამბობდა თვით დ. ჭონჭიძე იმ ნახევარი წლის მანძილზე, რომელიც მას დასცალდა სიკვდილამდე „სურამის ციხის“ გამოქვეყნების შემდეგ? მას უთქვამს: საზოგადოება კარგად შეხვდა „სურამის ციხეს“, ზოგიერთი უვიცი მემამულის გარდაო (იხ. შალვა რადიანი: „ახალი ქართ. ლიტერატურა“, 1954),

მაგრამ განა გრიგოლ ორბელიანს უვიცი ეთქმის? სწორედ ის გარემოება, რომ გრ. ორბელიანი უარყოფითად გამოხმაურებია ჭონჭიძის მოთხორობას, ადასტურებს „სურამის ციხის“ იდეოლოგიურ ნაკლსა და სუბიექტიურობას. გრ. ორბელიანი თვით გახლდათ გლეხობის, საერთოდ მშრომელი ხალხის გულწრფელი და თავდადებული მომხრე და მცველი. გავიხსენოთ მისი „მუშა ბოქმულაძე“ და მისი მთელი სახელოვანი ცხოვრება, რომელიც ასე დიდებულად აღწერა ელგუჯა მალრაძემ. და თუ დიდი ორბელიანიც საყვედურს გამოთქვამდა, ამას ის სჩადიოდა არა უვიცობით, არამედ სწორედ რომ ცოდნითა და მიუდგომლობით.

ყვლად დაუშვებელია ფიქრი იმისა, რომ ფეოდალიზმის ხანაში უსამართლობას არ ჭონდა ადგილი. საქ. ფეოდალური ურთიერთობის ისტორია მოგვითხრობს მრავალ თავზარდამცემ ამბავს, რისი უარყოფა და გაუთვალისწინებლობა შეუწყნარებელია. მაგრამ, როდესაც ისტორია განგებ მახინჯდება, ცალმხრივად და სიძულვილით უუქდება ესა თუ ის ისტორიული მოვლენა— ეს უკვე სხვა ვითარე-

*****

ბაა და სათანადო აწონდაწონას, გაანალიზებას მოითხოვს ჩვენს დღევანდელი აწმყოც ერთ დროს ხომ წარსულად იქცევა; და ენა უსამართლობა არ იქნება მომავალმა თაობებმა არ შენიშნონ ისტორიის ფურცლებზე, ვთქვათ, ამ საუკუნის დიქტატორთა ბოროტმოქმედებანი?

მაღალღირსეული და კეთილშობილური ლეგენდა ციხის მშენებლობის შესახებ საქ. მრავალ კუთხეში იყო შემორჩენილი, მაგრამ ბევრგან იგი ძველთაგანვეა დამახინჯებული და განზრახ გადაკეთებულ—სახეცვლილი. ასე იყო ჭონქაძის დროსაც. მან ლეგენდა ხალხში იპოვა, გადააკეთა, უკიდურესად გაამძაფრა, აიყვანა კულმინაციამდე და შექმნა შემადრწუნებელი მოთხრობა—დედისერთა ზურაბის ციხის კედელში ამოქოლვის ტრაგიზმით. ეს კი კომუნისტ-იდეოლოგებმა საუკეთესოდ გამოიყენეს საპროპაგანდოდ. მანსოვს ჩემს ბავშვობაში—ოციანი წლების მეორე ნახევარში,—როგორი იყო რეაქცია, როცა მოზარდმაყრებელთა თეატრში სცენაზე, ანდა მუნჯ კინოფილმს ვუტყერდით უმანკო ბავშვები. გტროდით ცხარე ცრემლით, პირდაპირ ვბლაოდით, როცა ზურაბის დედა ციხის კედელში დატანებულ შვილს გულის გამგმირავი ხმით მიმართავდა: „შვილო ზურაბ, სანამდი?!“ და გვესმოდა განწირული, დაფეთებული ყაწვილის გამოძახილი: „ვაიმე დედავ, ყლამდი“ და ბოლოს კი: „ვაიმე დედავ, გაეთავდი!“ ჩენი, ბავშვების შეულახავი გონება მიძიმე დაწოლას განიცდიდა; ის, ასე ვთქვათ, იწამლებოდა სულიერად, მახინჯდებოდა გონებრივად, და ექცეოდა წარმოუდგენელი შიშის ქვეშ.

კომუნისტებმა ცამდე აამალღეს დანიელ ჭონქაძე სწორედ იდეოლოგიური პროპაგანდის თვალსაზრისით და არა მისი მხატვრული ღირებულებებისათვის, რაც ავტორს „სურამის ციხისას“ დიდაც ეკუთვნის. როდესაც ოცდაათიანი წლების შუაში ვერის ძველი სასაფლაო გააუქმეს, აიღეს საფლავის ქვები და მთელი არე აქციეს ე. წ. „კულტურისა და დასვენების პარკად“- ამ დეკორატიულად მორთულ-მოკაზმულ ბაღნარში მხოლოდ ერთი საფლავის ქვა დატოვეს, რომელსაც ეწერა: „დანიელ ჭონქაძე, 1830 - 1860.“

ნამდვილი, ქეშმარიტად პატრიოტული, მაღალიდებური და კეთილშობილური, შეურყენელი და შეუცვლელი ლეგენდა სულ სხვას მო-

გვითხრობს, და აი ისიც: უღმობლობითა და სისასტიკით განსაკუთრებით სახელგანთქმული მტრის ურდოები მოადგა ქვეყანას. მეფე-ერისთავნი შეუდგნენ ერის დარაზმვას. ერთ შეთქმულ მოღიბებას, მაგრამ გულადი ერი შიშს არ ეძლეოდა. მეფის ირგვლივ იკრიბებოდნენ რაინდებუ და ჭაბუკი ვაჟკაცები იარაღში სხდებოდნენ. დედა თავის ერთადერთ ვაჟს მამულის დასაცავად გზავნიდა. ქალები ფერხულით აცილებდნენ ომში მიმავალ ლაშქარს. შენდებოდა ციხეები, ხოლო დანგრეულ ციხეთა სწრაფად შეკეთებაც საჭირო იყო, თუ მტერი ლაშქარს სძლედა, ქვეყანა შიგნიდანაც სათანადოდ უნდა ყოფილიყო გამაგრებული. და აი, სამეფო ციხე, მთავარი იმედი ერისა, იშლებოდა და ფრიალო კლდეზე მისი კედლების აგება არა და არ ხერხდებოდა.

მეფეს მოახსენეს, რომ კედელში უნდა დაეტანებინათ დედის ერთა ჭაბუკი, თორემ ისე ციხეს ვერ ააგებდნენ. მეფემ გაგზავნა მაცნენი მთელს თავის სამფლობელოში და გამოაცხადა ეს ამბავი. სულ მალე ციხის ბქეს მოადგა სამასი დედისერთა, მათთან იყვნენ მათი დედებიც. ყველას სურდა თავი შეეწირა ქვეყნისათვის, მაგრამ მხოლოდ ერთის შერჩევა შეიძლებოდა. ყარეს წილი და სამას რაინდს გამოეყო ერთი ჭაბუკი, რომელიც მხიარული სახით მეფის წინაშე წარსდგა. ყველა მის ბედს შენატროდა. მეფემ, სამღვდლოებამ, ლაშქარმა, მშობელმა დედამ დალოცა ყმაწვილი და ისიც გულადად წარსდგა კალატოზთა წინაშე, რომლებმაც სწრაფად იწყეს ყმაწვილის დატანება ციხის კედელში. ყმაწვილის სახეს ღიმილი არ შორდებოდა. როცა ყლამდე აიყვანეს ნაშენი, უცბად მეფემ ბრძანა კედლის მორღვევა, რაც სწრაფად იქნა ასრულებული. მეფემ ყმაწვილი წარუდგინა ერსა და ლაშქარს და ბრძანა:

„ვისაც ასეთი გულადი ძე,“ და მიუთითა რჩეულ ყმაწვილზე „და „ვისაც ასეთი რაინდები, და მიუთითა სამას დედისერთა ჭაბუკზე, „და ვისაც ასეთი დედები“, და მიუთითა სამას დედაზე, „და ვისაც ასეთი ლაშქარი...ასეთი ერი ჰყვას“ და მოავლო ხელი მის ირგვლივ დარაზმულ ლაშქარსა და ერს, „რალად უნდა ციხე და მისი კედლები, შეიღწო და ძმანო, ვეკვეთოთ მტერს და შეწვენი-თა ღვთისათა გავიმარჯვებთ, მე გაგიძღვებით წინ!“ და, აღტყნებული ერი და ერისთავნი დაიძრნენ მტრისაკენ, რომელიც სას-

*****

ტიკად დაამარცხეს და სამშობლოს მიწა-წყალზე არ გააკაპანეს. აი, ბატონებო, ეს გახლავთ დიდებული ლეგენდა და სინამდვილე ასეთ განძს, ხალხური შემოქმედების ასეთ თვალ-მარგალიტს უნდა მოვუაროთ, უმწიკვლოდ და შეუტყენელად დავიცვათ და ხელიხელსაგომანებლად გადავცეთ მომავალ თაობებს. ესაა ყველას მოვალეობა.

სურამის ციხის ირგვლივაც ასეთი კეთილშობილური და რაინდული სული ტრიალებდა ძველად! და ტრიალებს ახლაც—მის ნანგრევებთან.

ამდენად, უმართებულოდ მიგვაჩნია ჩინებული პოეტის მურმან ლებანიძის ნათქვამი: „ყოველი ქართული ციხის კედელში დედისერთა ქართველი ვაჟი იყო დატანებული.“ მაღალფარდოვან სიტყვებსა და ფრაზებს, რომელიც ასე უყვარს მრავალ ქართველ პოეტსა და მწერალს, დრამატურგსა და პუბლიცისტს, არ უნდა ვანაცვალოთ ქართველი ერის სახელოვანი და რაინდული ისტორია, და კეთილშობილება—ბანალურ სიცრუესა და სიმახინჯეს; არ უნდა შევლახოთ დიდებული სინამდვილე უცხო იდეოლოგიური სიმდაბლით და ჩვენს ისტორიას არ მივცეთ სრულიად შეუწყნარებელი განმარტება; არ დავიჯვანოთ ჩვენი წინაპრების სულიერი განწყობა პრიმიტიულობამდე და ველურობამდე; ჩვენი წინაპრების საარაგო აღმშენებლობითი ნიჭი, გონიერება და სინატიფე,—უნიჭობისა, უგუნურებისა და უშვერობის დონემდე.

გავიხსენოთ თუნდაც კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენა.“ მცხეთის აღმშენებელ დიდოსტატს მკლავი მოსჭრეს? და ეს მკლავი არის გამოხატული ტაძრის კედელზე? და ეს იმიტომ, რომ კონსტანტინე არსაკიძეს ბრალდებად წაუყენეს: „რატომ კარგი ავიგია“-ო? ხალხური ლექსი ამას მართლაც ამბობს:

„ხეკორძულას წყალი მისვამს მცხეთა ისე ამიგია,
„დამიჭირეს, მკლავი მომჭრეს, რატომ კარგი ავიგია.“

მაგრამ განა ხალხი, ან ცალკე მთქმელი თავისი ფანტაზიით შეცდომას არ უშვებს? კ. გამსახურდია უაღრესად განათლებული და ღრმად ჩახედული პიროვნება გახლდათ და ასეთი აბრუნდი როგორ დაემართა! სავალალოდ, მანაც თავის პირად ფანტაზიას მისცა გასაქანი და შექმნა უსახური, შეურაცხმყოფელი და სრულიად უმა-

რთებულო ტრაგიზმი დიდოსტატის მარჯვენაზე.

მარჯვნის სიმბოლიური გამოსახულება ამა თუ იმ ნაგებობაზე ნიშნავდა მხოლოდ და მხოლოდ მითითებას იმაზე, თუ სადა უნდა იქნებოდა ადამიანის მარჯვენამ. ამ სიმბოლიკაზე უზარმაზარი ლიტერატურა არსებობს და სხვაგვარ განმარტებას იქ ვე იპოვით. ნიკორწმინდის დიდებულ ტაძარზედაც ადამიანის მარჯვენაა გამოსახული, მაგრამ ხალხს არ შეუქმნია რაიმე ყალბი გადმოცემა, თითქოს ამ ზღაპრული ჩუქურთმებით მორთულ-მოკაზმულ ტაძრის ამგებს მარჯვენა მოსჭრეს. გალაქტიონ ტაბიძემ თავის „ქებათა ქება ნიკორწმინდას“-ში დიადი ჰიმნი უძღვნა ამ დიდებული ტაძრის შემქმნელ მარჯვენას და დიამეტრალურად დაუპირისპირდა გამსახურდიას.

ფრანგმა დიუბუა დე მონპერემ გასული საუკუნის ოცდაათიანი წლების დასაწყისში შემოიარა მთელი საქართველო, დაათვალიერა და აღწერა მრავალი ეკლესია, ციხე, კოშკი, სასახლე, საცხოვრებელი სახლი და სხვა ნაგებობანი; იყო ნიკორწმინდაშიც და მასზე შენიშნა გამოკვეთილი „მარჯვენაც“, მაგრამ მას არავითარი სხვა განმარტება არ მიუცია ამ სიმბოლიკისათვის, თუ არა ის, რაც მთელს განათლებულ ევროპაში იყო მიღებული. მან დაათვალიერა და მოკლედ აღწერა ნიკორწმინდის აღმოსავლეთით ოთხი კილომეტრით მდებარე, ისტორიაში კარგად ცნობილი, ხოტევის ციხის ნანგრევები, და მის ერთს გადარჩენილ მთავარ გოდოლზე შენიშნა სიმბოლო: ადამიანის მარჯვენა ხელი. სწორედ აქ მიუთითებს, რომ ესაა სიმბოლო იმისა, თუ რა შეუძლია აავოს ადამიანის ხელმა; თანაც დასძენს: მრავალი ციხე-ეკლესია მინახავს საქართველოში ასეთი სიმბოლიური გამოსახულებითო.

ხოტევის ციხე აღწერილი აქვს ვახუშტი ბატონიშვილს თავის გეოგრაფიაში“ და სხვათა შორის ამბობს, რომ ის იყო: „დიდი, დიდ-შენი.“ მისი აღება ადვილი არ იყო, რაც კარგად გამოსცადა იმერეთის მეფე ალექსანდრე მეოთხემ 1709 წელს.

რა გამოდის? ასეთი ფრიად მაგარი და მტკიცე ციხის აგებისას „მალალსა გორას კლდესა ზედა“, მასში ჯერ დედისერთა ვაჟი დაატანეს, მერე როგორც იქნა ააგეს და ბოლოს მის ამგებს მარჯვენა ხელი მოსჭრეს? რატომ კარგი ავიგიაო და მოჭრილი ხელის გამოხატულება ამოკვეთეს ციხის გოდოლზე? — შეუწყნარებელი ფანტაზიაა!!

*****

საქართველოს ციხე - ეკლესიები ქართველი ოსტატების მარჯვენიტა ნაგები, რომელნიც „დუმლით წამებენ და ხმამალად ქსლივებენ ღვაწლთა და შრომათა მათთა“ (გიორგი მთაწმინდელი) და სურათის ციხეც მათშია შერწყმული.

თედო რაქველიშვილი
გამინგტონი, სექტ. 1984.

***   ***   ***   ***   ***

ე რ ი ს   წ ყ ა ლ უ ხ ვ ი   ს ა უ ნ ჯ ე

იმედია, არავინ შემედავება ამ სათაურში, რაც მიკარნახა ბ. გიორგი პერევისელის მიერ შუშაგის მეოთხე ნომერში გამოქვეყნებულმა წერილმა „წყალის“ ადგილი ქართულ მეტყველებაში“, რომლის ერთი წვეთი წყალი ოვანეს თუმანიანის ერთ წვეთ თაფლსაც გადასწონის თავისი სიტკბოთი, რამეთუ ის იმ შოთა რუსთაველის მირონითაა ცხებული, რომელსაც ამ სიტყვებით უმღერის პოეტი გიორგი კაჭახიძე:

დაუნდობლად მტრებმა გდევნეს, შეგინახა ბრძოლით ხალხმა;
ბრწყინავს ვეფხისტყაოსანი ადრინდელზე მეტად ახლა!
და ეს მხოლოდ მისი გრძნეული სიტკბოს წყალობით.

რახანია დადგენილია სასმელი წყლის ქიმიური შემადგენლობა და სათანადო განსაზღვრებაც საყოველთაოდ ცნობილია ყველა ჩვენგანისათვის, მაგრამ თვით ლექსიკურ ერთეულთა პოლიმემანტიკა ანუ მრავალმნიშვნელობა ხშირად სადაოს ხდის მათ მეცნიერულ განმარტებას, რის გამოც ხდება ის, რომ ყოველი წვეთი თუ მარცვალი ერის წყალუხვი .საუნჯისა ხელახლა და ხელახლა მოითხოვს გაშუქებას მიკროსკოპში სულ სხვადასხვა კუთხითა და განზომილებით, რათა უფრო სრულად მიუახლოვდეს ადამიანი ჭეშმარიტებას, უფრო სრულად ჩასწვდეს მის ქიმიურ შიგთავ - შედგენილობას.

მეტისმეტად წყალუხვია შოთას საუნჯე, შიგ უხვად მიმობნეული, ჯერ კიდევ იღუმალეებით მოსილი, მარგალიტის ნიჟარებით, რომელნიც მომავალშიაც არაერთ თაობას აიძულებენ ჩაყნითონ ამ ზღვის ფსკერზე მათ ამოსაკრებად და გამოსაცნობად. ამიტომ არის მისასაღმებელი ბ. პერევისელის წერილი წყალზე, რომელიც კვლავ ხელთათმანს უგდებს საასპარეზოდ ცნობილ ენათმეცნიერებს. ამ სტრიქონების ავტორსაც ჰქონდა ბედნიერება დასწრებოდა სა-

ქართველოს მეც. აკადემიაში დიდი ზეგინცების ლექციაზე დასაჯ ბრწყინვალედ უტოლა ქართული ენის კორიფემ-საგონისთვის ნოლდ ჩიქობავამ იმ მხრივ, რომ, რასაც აკად. ზეგინცებმა დამქანცველი ლექცია მოანდომა, ბატონმა არნოლდმა წამიერად მოიყვანა საქმე დამში ჩვენთვის გასაგები ენით. იმ ლექციას ესწრებოდნენ საქ. ბრწყინვალე ენათმეცნიერები, რომელნიც, ჩემი აზრით, სიხარულით შეხვდებიან ამგვარ გამოწვევას, რადგან ეს ემსახურება ერის საუნჯის დახვეწასა და სრულყოფას. აი, ამ მოსაზრებით ვბედავ გამოვთქვა ჩემი მოკრძალებული აზრი წამოკრილ საკითხებზე და, იმედია, კადნიერებაში არ ჩამომერთმევა ეს ნაბიჯი.

საერთოდ, ცნება რუსთველოლოგია თავისთავად გვეუბნება: მეცნიერების ეს დარგი იმისთვის არის მოწოდებული, რომ ეს მძლავრი წყლვარდნილი ყველ წამს რაღაც ახალ თავსატეხს სთავაზობს მკვლევართ, თუნდაც რვანახევარი საუკუნის მისაღმისიდან, რითაც ამ გრძელი შაირის შემქმნელი თავისი გრძნული ნახელავითურთ კვლავ უტეხად დგას ერისა და ენის სამსახურში. ამას ჰქვია ტიტანიზმი, რასაც ამგვარ დასკვნას უკეთებს დიდი ილია: „აი, გენიოსებმა რა იციან: ერთი უბრალო რამით უკვდავებას მოიპოვებენ ხოლმე!“ მაგრამლა, უბრალოცაა და უბრალოც!

როგორც ბ. პერევისელის წერილიდან ჩანს, დღემდე კვლავ ძნელჩასაწვდომ ნიჟარად რჩება, ერთი შეხედვით ადვილად ჩასაწვდომ-გასაგები ქართული ლექსიკური ერთეული-წყალი. ამის გამოა, რომ ქართულ განმარტებით ლექსიკონში მოცემული ერთ-ერთი განსაზღვრა ეჭვს ბადებს მასში და საპაექროდ გამოაქვს მას ეს საკითხი. გარკვეულ წერტილში მას უკვე განადღებული აქვს ბრწყინვალე მიღწევა, რის დასტურადაც მეც შევეცდები მოვიყვანო რამდენიმე მაგალითი, და ეს აუცილებელიც არის, რამეთუ ბ. გიორგი გაბედულად უკუთავდებს ერთ უკვე ჭეშმარიტებად აღიარებულ მტკიცებას. სულით და გულით ვულოცავ მას ამ გამარჯვებას და ვუსურვებ: ეს ერთი და სხვა მრავალი! ამ საკითხზე ჭეშმით, ჯერ კი: ნაბიჯ-ნაბიჯ მივყვით წერილის ავტორის მსჯელობას აღძრულ საკითხებზე და ვნახოთ, რა არის, ჩემის აზრით, სარწმუნოდ მისაღები, და რა არის საკამათო.

ამ მიზნით ურიგო როდი იქნება, აქაც განმეორებით მოვიყვანოთ საკამათო განმარტებები, რათა საქმეში ჩაუხედავ მკითხველს ნა-

თელი წარმოდგენა შეექმნას ჩვენს პოლემიკაზე. აი, რას წერს ამ საკითხზე ბ. პერევისელი: „...პირველ რიგში (ლექსიკონის რევიზიაში) ახსნილია: „წყალი—უფერული, გამჭვირვალე სითხე“, რაც უდავოდ მართებულია, მაგრამ იქვე ნათქვამია: „ძვ. ფერი, ელვარება, მიმზიდველობა, შნო და ლაზათი.“ ამგვარი ურთიერთ-გამომრიცხავი განმარტებებით დაექვევებული წერილის ავტორი იქვე დასძენს: „ე. ი. ძველ ქართულში წყალი აგრეთვე აღნიშნავდა: ფერს, ელვარებას...და ამის დასტურად ლექსიკონში მოყვანილია „გ. ტ.“-დან ლექსი: „...ნეტა რასა იქს ქალიო ჩემი ლხინი და ჯავარი, ჩემი სოფლისა წყალიო?“ აქედან გამოდის: ძველად ქართველებისთვის წყალი უფერულიც ყოფილა და ფერადიც. ასეთმა პარადოქსმა შემაფიქრებინა და გადავწყვიტე საკითხის დაწვრილებით შესწავლა.“

ჩინებულება! ამგვარი ცნობისმოყვარეობისა და ინტერესის გარეშე ხომ ერთ წერტილზე გაიყნებოდა მეცნიერება! სასიხარულოა ის ფაქტიც, რომ ბ. პერევისელი არ შემოიფარგლება მარტოდენ ქ. ე. გ. ლექსიკონით და ამ ტერმინს მიმოიხილავს უცხოენოვან წყაროებთან შედარებით, რაც მით უფრო საინტერესოს ხდის სადაო საკითხს ერთი მხრივ, ხოლო, მეორე მხრივ, ენათა შედარების საფუძველზე უფრო სრულყოფილად წარმოჩნდება ქართული ენის თვითმყოფადი ბუნება. აქ მე აღარ შევჩერდები წერილის ავტორის განმარტებებზე და პირდაპირ დავსვამ კითხვას: რა შეიძლება ითქვას ასეთ პარადოქსზე? საკმაოდ ბევრი, ერისა და ენისათვის დიდი მარგი, და სწორედ ამაღ არის პაექრობა მართლაც ვარგი, რომ დასკვნა გაკეთდეს ქემმარიტი, ეგებ კარგი,—მოთას შაირით რომ გამოვთქვა ჩემი სათქმელი. ამით არ გამოვრიცხავ პაექრობის გაგრძელებას ქართველ მეცნიერთა მხრივაც, პირიქით, სიხარულით მივესალმები, თუნდაც ჯერი ამიწიონ სითამამისთვის იმის გამო, რომ ეგებ ვცდები.

ნებისმიერი ერის სულიერი განძი და საუნჯე—ენა განიზომება თავისი თავისთავადობის დამადასტურებელი სულით, საკუთარი ელფერით. ამგვარად, განიცდის რა სხვა ენათა ცხოველყოფელ გავლენას, თვითონაც უშურველად სთავაზობს საკუთარ ლარებს. ასე და ამნაირად კვებავენ და ასაზრდოებენ მსოფლიო ენები ერთმანეთს, მდიდრდებიან ერთიმეორის ხარჯზე და მით იძენენ მასულ-

დგმულებელ ხატოვანებასა თუ ნაირფერობას. ამით ის ეჭვი ეკიდება, რომ ეჭვი არ არის, ვეფხისტყაოსნის ავტორი კაცობრიობა და იმ დროის გავრცელებულ ენებს: ბერძნულს, სპარსულს, რომაულს, არაბულს, თურქულს და იგი არა მარტო დედანში კითხულობდა კაცობრიობის წიგნთა წიგნს—ბიბლიას,—არამედ თავისუფლად მეტყველებდა კიდევაც მასზე. (ამას ნათელს მოფენს—ასე მსურს ვიწამო— სანტა კატერინას მონასტერში დაცული, ჯერ კიდევ შეუსწავლელი პერგამენტის ფურცლები, რომელნიც რამდენიმე წლის წინ იქნა აღმოჩენილი სინას მთაზე, ხუთენოვან წიგნთსაცავ-საგანძურში. ერთ-ერთია ქართულენოვანი ფოლიანტები, რომელთა შიგთავსი ჯერ კიდევ ელის თავისი გრძნეული უფლისწულის სასწაულებრივი კვერთხის შეხებას.

ამ გარაუდს გამოვთქვამ იმის გამო, რომ ზემოაღნიშნული ენების ქვეყნებმა, გარდა თალმუდის ენისა, რა თქმა უნდა, საკმაო ხანს იბატონეს საქართველოში და ეჭვი არ არის, თავისებური ბეჭედიც დაასვეს ქართულ ენასა და აზროვნებას. სწორედ ეს გარემოება მახედვინებს ამგვარი აზრის გამოთქმას. გამორიცხული როდია, რომ ქართულმა ენამ რომელიმე მათგანისგან ისესხა ეს მნიშვნელობა წყლისა, მაგრამ არც იმას გამოვრიცხავ, რომ მან თვით გადააღწო თავისი წყალი უცხო ენებს, რის საფუძველზე გამოიძერწა ხატოვანი გამოთქმა: **წმინდა წყლის**, რომელსაც მრავალ ენაში შევხვდებით საზღვრულ ბრილიანტთან კავშირში. მოვიყვან რამდენიმე მათგანს.

„წმინდა წყლის“— კარგი იქნებოდა, რომ ქათ. ლექსიკონის შემდგენელთ მოეცათ ამის განმარტებაც, თუნდაც იმის გამო, რომ უცხოენოვან ლექსიკონებში ამას ვკითხულობთ. მაგალითად, ვლადიმირ დალი თავის რუსული ენის განმარტებით ლექსიკონში გვაძლევს ამ გამოთქმის განმარტებას, რომელსაც დაბლა მოვიყვან, რომ არ გავიმეორო, და მაგალითად მოყავს: „აღმაზ პერგოი, ლუჩში ვადი“—ე.ი. პირველი, საუკეთესო წყლის აღმასი(ტ.1, გვ.218). ამ რუსულ გამოთქმას პირდაპირ ეხმაურება ინგლისურენოვანი

Of the first water—პირველი წყლისა, რომლის შესახებაც კუნინის ინგლისურ-რუსული ფრაზეოლოგიურ ლექსიკონში ვკითხულობთ: „წმინდა წყლისა, ძვირფასი ქვების შესახებ, განსაკუთრე-

*****

ბით ბრილიანტებზე და იქვე იძლევა მაგალითს: „ბრილიანტ ჩისტოი ვადი“. ანალოგიურ მაგალითს იძლევა დიდი ინგლისელი ლექსიკონი: *Diamond of the first water*— პირველი, ე.ი. წმინდა წყლის ბრილიანტი. (მსჯელობის მოკლე გზით მოჭრის მიზნით აღარ მივმართავ ოქსფორდისა და ვებსტერის განმარტებით ლექსიკონებს)

რატომ გეჭირდება ბრილიანტზე ამდენი მსჯელობა წყალ-თან მიმართებაში, ნათელი გახდება შემდეგ და ამის გამო მივცემ თავს უფლებას ორიოდ სიტყვა ვთქვა კიდევ ამ გამჭვირვალე თვალბატოისანზე, რომელიც ძვირფას გამა-ქვათა მეუფედაა აღიარებული. როგორც უოლტერ შუმანის *Gemstones of the World* გვათვით-ცნობიერებს, ამ ძვირფასი გამის ბუნებაში არსებობს: უფერული, ყითელი, ყვისფერი, ზოგჯერ მწვანე, ცის ფერი, მოწითალო, შავი ფერის ბრილიანტები. ჩვენებური ენით რომ გავშიფროთ, არსებობს თეთრი წყლის, ქარვისფერი წყლის და ასე შემდეგ გიშვრით შავიფერის წყლის ბრილიანტები. როგორც ამ წიგნის ავტორი გვამცნობს, სწორედ ეს სხვადასხვა ფერები აძლევენ დასაბამს ნაირფერ სახეობათა ბრილიანტებს, რომელნიც ერთმანეთისაგან „განსხვავდებიან სპექტრული აბსორბციის, ფლუორესცენციის ანუ ბრწყინვანათების, ელექტრო გამტარობისა და სხვა თვისებათა მხრივ.“ (გვ. 70)

სწორედ ამ თვისებათა წყლობით, რაგინდ თეთრი იყოს ბრილიანტი, სინათლის სხივის გავლისას მის პრიზმში ცისარტყელასავით აირეკლება ნაირფერი სხივები. ასევე ასხივებს ნამდვილი, წმინდა წყლის ბრილიანტი სიბნელეშიც. სწორედ ასეთი ელვარება ახასიათებს წყლის ჭავლსაც ზღვაზე, მდინარეზე, თუ კი ის ანკარა და სპეტაკია ბრილიანტივით და მათი ნაირფერი ციმციმი იპყრობს ადამიანის ყურადღებას, რაც განსაკუთრებით შესამჩნევია მზეზე, ვფიქრობ, ამგვარმა დაკვირვებამ მისცა დასაბამი ვლადიმერ დოლის განმარტებას წყლის თაობაზე, რაც ასე იკითხება:

„ვოდა— ვ დრაგოცენინხ კამნიახ, იგრა, ბლესკ, ჩისტოტა, ზნაჲ. ოტლივა, იგრი ცვეტოვ, ოტნოსიტ. ტკანეი ი პიშეგო ტოვარა: აღმაჲ პერვოი, ლუჩშიე ვოდი.“

ამის საფუძველზე წამოიშვა შემდგომ: ბრილიანტ ჩისტოი ვოდი,

რომელმაც უფრო მტკიცედ მოიკიდა ფეხი სასაუბრო **ენაწესული** ამგვარად, სიტყვა **წყალის** ასეთი განმარტება არაობის **ენაწესული** ესადაგება ძველქართულს: **ფერი, ელვარება, მიმზიდველობა, შნო და ლაზათი**, რაც უპირატესად ამ ტერმინის გადატანით მნიშვნელობაში ვლინდება ხატოვანად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ნათელია, რომ სიტყვათა ნაირფეროვნების დიდოსტატმა მინდიამ ზედმიწევნით იცოდა არა მარტო ქართული სიტყვიერების საგანძური, არამედ ბრწყინვალედ ფლობდა რამდენიმე უცხო ენას, რაც თავისთავად განაპირობებდა მათ კუთილმოყველ გავლენას სიტყვაკაზმული ხელოვნების ფუტკარისებრ გამრჯელ მუსაკაზე (მისთვის ხომ მხოლოდ სიტყვაა დიადი შენობის საშენი მასალა!).

თუ ქართულ საკამათო ობიექტს შევუდარებთ ვ. დალის მიერ მოცემულ განმარტებას, ვხედავთ, რომ რუსთაველს ბრწყინვალედ გაუერთმევია თავი ამ ძნელი ამოცანისათვის, ეს კი აუცილებლად უნდა შეენიშნოთ: იმ ეპოქაში, ცხადია, ის რუსულ ენას ვერ დაესესხებოდა სიტყვა წყლის ამგვარ მნიშვნელობას და მისი ძირები უნდა ვეძიოთ სხვა წყაროებში. (გამოვრიცხავ აგრეთვე ევროპულ ენებს ისტორიული ეპოქის მიზეზით და ამიტომ არ მივმართავ ინგლისურს.)

სწორედ ამის გამო, რომ საქართველო თავისი გეოგრაფიული მდებარეობისა და ისტორიული ძვრების გამო მჭიდრო კავშირ-თოთიერთობაში იმყოფებოდა რიგ ქვეყნებთან, გამოირიცხული როდია, რომ თითონაც ახდენდა ამგვარ გამამდიდრებელ გავლენას სხვა ქვეყნებზე. ამ თვალთახედვით შეიძლება მიმოვიხილოთ ფრაზა:

ჩემი სოფლისა წყალიო, რომელსაც, ჩემი აზრით, ბ. პერევისელი აძლევს სწორ განმარტებას, მაგრამ ვიდრე ამაზე ვიმსჯელებდე შევიტან ერთ შესწორებას ავტორის ამ შენიშვნაში: „გამოდის, რომ რუსთაველს თინათინის სილამაზის გადმოსაცემად ორი ერთი და იგივე მნიშვნელობის ეპითეტი უხმარია ერთსა და იმავე წინადადებაში: **ჯავარი** და **წყალი**, რაც ძნელად დასაჯერებელია! განა შესაძლებელია რუსთაველს ეთქვა: „ნეტა რასა იქმს ქალიო, ჩემი ლხინი და ლაზათი, ჩემი სოფლისა ლაზათი“-ო? რა თქმა უნდა, არა! —დაასკვნის იგი.

წერილის ავტორის მიერ ასე სანთიანად მიგნებული მნიშვნელობა რომ არა სიტყვისა **სოფელი**, სავსებით მისაღები იქნებოდა რუსთაველს

ლოლოგთა დღემდე არსებული ვერსია იმის თაობაზე, რომ „სოფელი“ ველს თინათინის სილამაზის გადმოსაცემად მართლაც იყო უფრო და იგივე მნიშვნელობის ეპითეტი უხმარია, ერთსა და იმავე წინადადებაში: **ჯავარი და წყლი, თუ კი „სოფელში“ ქვეყანას ვიგულისხმებთ. ცნობილია, რომ წყვილ სინონიმთა ხმარება სიტყვაკაზმულ მწერლობაში უადრესად გავრცელებულია. ეს ხერხი მიღებულია აზრის ემფაზისათვის. უცხოენოვან წყაროებს რომ არ მივმართოთ, მოვიყვანოთ ქართული მაგალითები: საღ-საღამათი, შნო და ლაზათი, კეთილი და პატიოსანი, მართლაც და ქვეშაირტად და სხვა მრავალი. აღსანიშნავია ის, რომ ზოგჯერ საქმე გვაქვს ტოლფას, ხოლო ზოგჯერ—არატოლფას სინონიმებთან.**

ამრიგად, საბასეულ განმარტებაზე დაყრდნობით, რომ სოფელი სამ სახედ ითქმის: საუკუნო იგი სოფელი და წუთისოფელი და კაცის ბუნებაც სოფლად ითქმისო, წერილის ავტორი მარჯვედ ხსნის ფარდას სოფელს, განმარტავს რა მას, როგორც სააქაო ცხოვრებას, სიცოცხლეს, რისი წყლობითაც მსაზღვრელი სოფელი თავის საზღვრულ წყალიო-ს ახლებულ გაგებას ანიჭებს და, ბ. პერევისელის დასკვნა რომ მოვიშველიოთ: „ამიტომ, თუ რუსთველის ლექსში „სოფლის“ ადგილას „სიცოცხლეს“ ჩავსვამთ, აზრი არ შეიცვლება და მიიღებს შემდეგ სახეს: **ჩემი სიცოცხლის წყალიო...** ე.ი. ის როსტევეან მეფეს ათქმევინებს: **თინათინია ჩემი სიცოცხლის წყალიო...**“ (გუშუაგი №4, გვ. 54). ამდენად, სავსებით სწორია წერილის ავტორის დასკვნა იმის თაობაზე, რომ აღებული მაგალითი სიტყვა „წყლის“ მეოთხე მნიშვნელობით უადგილოა და „ლექსიკოლოგებმა სხვა მაგალითი უნდა მოძებნონ“ ახალი განმარტებითი ლექსიკონის შედგენისას.

ბ. პერევისელის აზრის ზერელე გაზიარება რომ არ მომიხდეს, თავს ნებას მივცემ და მისი ნააზრევის დასტურად გამოვთქვამ ჩემს მოსაზრებასაც. როგორც საბა გვარწმუნებს, სოფელი სხვა არაფერია, თუ არღა ხე სიცოცხლისა. თუ ეს ასეა, მაშინ არსნი სოფლისა არიან ფოთოლ-ყვავილნი, დროებით გამოხსნმულნი მის შტოებზე ანუ წლებზე, და სწორედ ისინი წარმოადგენენ ამ სიცოცხლის ხის მარადიულ განახლების დაუშრეტელ წყაროს. თქმა არ უნდა, როსტევეან მეფემ ბრწყინვალედ უწყის, რომ ცხოვრება, წუ-

თისოფელი სიცოცხლისა და სიკვდილის გამუდმებული კვლავის გამო დაღადებს რუსთველი როსტევეანის ბავით ამ სიბრძნეს!
**რა ვარდმან მისი ყვავილი გაახმოს, დაამენაროსა,
 იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა!**

და ეს საბაღნაროც ზომ ამქვეყნიური ანუ სააქაო ცხოვრებაა, სიცოცხლეა, ანდა რუსთაველის სოფელი. ეს მაგალითიც პირდაპირ აღწევს ხელს ბ. პერევეისელის დასკვნას იმის თაობაზე, რომ „სოფლისა წყალი“ უნდა იკითხებოდეს „სიცოცხლის წყალი“: რაკი გაწყდება სიცოცხლის ძაფი და წავა როსტევეანის გამხმარი ყვავილი წუთისოფლის ქარვასლიდან, „სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა“, და ეს სხვაა მისი საკუთარი სისხლ-ხორცი, წყალი მისი სიცოცხლისა. და აქაც ზუსტია ბ. პერევეისელის დასკვნის წყარო, რომ წყალია ერთ-ერთი უპირველესთაგანი იმ უწყინდესი და უმნიშვნელოვანესი სამებისა, რომელთა გარეშე წარმოუდგენელია სიცოცხლე დედამიწაზე. ეს სამებაა: ჰაერი, ურომლისოდაც შეუძლებელია სუნთქვა, ე. ი. სიცოცხლე და არსებობა; პური ჩვენი არსობისა, რაც თავისთავად დაღადებს მის დანიშნულებაზე და წყალი, ადამიანის სისავისისა და ცხოველმყოფელობის წყარო.

ამ ტერმინისადმი ასეთი მიდგომაც ახლებურ შუქსა ჰფენს სადაო საკითხს, რის მიხედვითაც „სოფლისა წყალი“ აიხსნება როგორც „სიცოცხლის წყალი“ და ეს კი სრულიად გამორიცხავს რუსთველოლოგთა დღემდე არსებულ მტკიცებას იმის თაობაზე, რომლის მიხედვითაც, როგორც ბ. პერევეისელი ბრძანებს: „წყალს თინათინის ფიზიკური სილამაზის აღმნიშვნელ, ე.ი. სახიერების ფუნქციას ანიჭებენ.“

გარდა ამისა, ინტერესს როდი იქნება მოკლებული, რომ ამ საკითხს სხვა განზომილებითაც მივუდგეთ, რაც უფრო მეტ ნათელს მოჰფენს საპოლემიკო საგანს. აქ მე მხედველობაში მაქვს არა მარტო თვით პოემიდან ამოსაკრები მტკიცება, არამედ ხალხური სიბრძნის საუნჯეც, რომელიც ბიბლიურ წყაროთი სარგებლობს. ეს გახლავთ უკვდავების წყარო ანუ სიცოცხლის წყალი ბიბლიის მიხედვით „მა'იმ ხა'იმ“ (სიტყვა-სიტყვით თარგმანი: წყალნი სიცოცხლისანი.) ამის ნათელსაყოფად მოვიშველიებ ქართული ხალხური თქმულება-ზღაპართა საგანძურიდან მხოლოდ თქმულებას ეთერიანზე,

*****

რომელიც საფუძვლად დაედვა ზაქარია ფალიაშვილის განუყოფელ ბელ ოპერა—აბესალომ და ეთერის. სიყვარულის სევდით სიკვდილის პირს მისული აბესალომი, შებყრობილი გამოცოცხლების წყურვილით მიმართავს ცხოვრების ეკალ—მურმანს : „უკვდავების წყაროს წყალსა მომიტანდე, შემასმევედე!“-ო. და განა უკვდავება არ არის თვით სოფელი, სიცოცხლე მარადი, რომლის ტრფიალნიც მეფისტოფელივით ჰყიდიან სულს სატანაზე? და მურმანიც ხომ ქართველი მეფისტოფელია.

ამ ელიქსირის ქართულ გამოთქმას შეემატევიან: რუსულად ჟივია ვოდა, ინგლისურად ლაიფ უოთერ, რასაც მიეყვართ ებრაულ გამოთქმამდე მა'იმ ხა'იმ და სხვა.

წყლის ასეთი მნიშვნელობაც ბ. პერევისელის წიქვილზე ასხამს წყალს, რის საფუძველზე „სოფლისა წყალი“ უნდა იკითხებოდეს „სიცოცხლის წყალიო.“

როზა აბნერაშვილი
ბათ იამი, 18.04.1985.

***   ***   ***   ***   ***   ***

„მარადისობის კანონი“ და მ. ქავთარაძე

„ივერიის“ უკანასკნელ — 28 ნომერში გამოქვეყნდა ბ. მიხეილ ქავთარაძის ვრცელი სტატია : „ნოდარ დუმბაძის გარდაცვალების გამო“, რომელშიც სტატიის ავტორი დაწვრილებით არჩევს აწ განსვენებული მწერლის უკანასკნელ გახმიანებულ რომან—მარადისობის კანონს. ის რომ მარტო რომანის ლიტერატურული გარჩევით დაკმაყოფილებულიყო და მისთვის ჩვენი დღევანდელი ეროვნული პოლიტიკის საკითხები არ გადაება, რაც აღებულ თემას სრულებითაც არ ესაჭიროებოდა, მაშინ ეს ჩვენ თავს არ გამოგვადებინებდა. მხატვრული ნაწარმოების თვისება საერთოდ ისაა, რომ ის სხვადასხვა კრიტიკამ შეიძლება სხვადასხვაგვარად გაიგოს, და ხშირად—ურთიერთ საწინააღმდეგოთაც. სწორედ ასეთ ნაწარმოებთა რიგს ეკუთვნის „მარადისობის კანონიც“ და ამიტომაც არის, რომ ის ერთსა და იმავე დროს მოსწონთ ბრეჟნევი-შეგარდნაძეებსაც და ქართველ მამულიშვილებსაც, მათ შორის—ჩვენს ემიგრაციასაც.

ვინაიდან აღძრულ საკითხზე საკამათოთ ხელში კალმით ვერცხვით
სანამ უშუალოდ სტატიის პოლიტიკურ საკითხებს შევხებოდეთ, მა-
ნამ ნ. დუმბაძის რომანის ქავთარაძისეულ გარჩევასაც მინდა შე-
ვხებო გავკვრიოთ. მ. ქავთარაძე დაწვრილებით იხილავს „მარადისო-
ბის კანონს“ და იქიდან მოყვანილი მაგალითებით მკითხველს ნათლ-
ად უჩვენებს „თუ რამდენად არაკომუნისტურია კომუნისტი მწერ-
ლის ეს ნაწარმოები.“ მას უკვირს, რომ ავტორს ამან არ ავნო
და, პირიქით, „მწერლისთვის მისაწლომ უმაღლეს მდგომარეობასაც
მიადლწია.“ ამას მ. ქავთარაძე ხსნის იმით, რომ თვით რუსეთის
კომუნისტური კადრი კარგად ხედავს კომუნისტური იდეოლოგიის
გაკოტრებას და მისთვის მთავარი ამ „გაკოტრებული“ იდეოლოგი-
ის დაცვა კი არ არის, „არამედ სხვა რამე.“ რა შეიძლება იყოს
ეს „სხვა რამე“ თუ არა რუსეთის იმპერიისადმი, რუსების სხვა
ხალხებზე ბატონობის იდეისა და საქმისადმი ერთგულება?! რო-
მლის მთავარი მამოძრავებელი ბერკეტი ს.ს.რ.კ., ანდა, რაც ერ-
თი და იგივეა, რუსეთის კომუნისტური პარტიაა. ეს რომ აშკარად
ეთქვასტ. ავტორს, მაშინ მას ის დიდი შეცდომა აღარ მოუვიდო-
და, რომელსაც უფრო ქვემოდ შევხებები.

რუსები უგუნურებად ან ბრიყვებად არ უნდა ჩავთვალოთ. ასე-
თები რომ იყენ, მაშინ ვერც ამ უზარმაზარ იმპერიას შექმნიდენ,
რომელიც დღეს სამართლიანად შიშის ზარს სცემს თვისუფლების
მოყვარე მსოფლიოს. კრემლმა რომ ნოდარ დუმბაძე წყალობებითა
და მათთვის საპატიო ორდენებით აავსო, მარტო ამას მაინც უნდა
ჩაეფიქრებია „ივერიის“ რედაქტორი და მისი პიროვნების შეფასე-
ბის დროს უფრო მეტი ზომიერება უნდა გამოეჩინა, ის პატიოსანი
მამულიშვილის ეტალონად არ უნდა გამოეცხადებია. ეს რომანის
ავტორზე, რაც შეეხება „მარადისობის კანონის“ გარჩევას, აქაც
მე ბევრ ადგილებს განსხვავებულად გვითხულობ, ყელას ჩამოთ-
ვლა შორს წავიდოდა, დავასახელებ მხოლოდ რამდენიმეს.

1. „მარადისობის კანონი ავტობიოგრაფიული ხასიათისაა, წერს
სტატიის ავტორი, ...რომანის მთავარი გმირის ბიოგრაფიას უზო-
მოდ მრავალი დამთხვევები აქვს ავტორის ბიოგრაფიასთან—იმდე-
ნად მრავალი რომ ის რაც არ ემთხვევა, უნდა ჩაითვალოს ნასე-

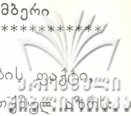

სხებ მასალად.“ მე კი მგონია, რომ ეს ნაწარმოები არაა ჩაიხვეწი ავტობიოგრაფიულ ხასიათისად. ბაჩანა რამიშვილში, რომელიც არაა რომანის მთავარ დადებით გმირში, უექველადაა ჩაქსოვილი ავტორისათვის ძვირფასი იდეები და ხასიათი-მისწრაფებები, მაგრამ ამიტომ იგი ავტობიოგრაფიულად ვერ ჩაითვლება. რაც შეეხება

„ნასესხებ მასალას“, ეს სრულიად უადგილოდ უნდა ჰქონდეს ბ. მიხეილს ნახმარი. მე მგონია, რომ ამ რომანში ნასესხები არაფერია, იგი მთლიანად ნ. დუმბაძის თხზულება და ფანტაზიაა. ამ რომანს უთუოდ აქვს მკიდრო კავშირი საბჭოთა საქართველოს რეალურ ყოფასთან და თვით ავტორის ცხოვრებასთანაც და სწორედ ამიტომაც იგი სანტიკრესო და საჭირო წიგნია.

2. ბაჩანა რამიშვილის კომპარტიაში მიღების სცენა. ეს ადგილი ვრცლად აქვს გადმოწერილი მ. ქავთარაძეს და იგი მართლაც მეტად საყურადღებოა, მაგრამ მე მას სხვაგვარად ავხსნიდი, ვინემ ეს ბ. მიხეილს აქვს ახსნილი. ჯერ ერთი, როცა ბაჩანა რამიშვილი პარტიულ კომისიაზე და ბიუროს კრებაზე გამოცდას გადის, მისი პარტიაში მიღება უკვე გადაწყვეტილი იყო „მაღლა“. მაშასადამე, რაც არ უნდა თქვას და რა პასუხიც არ უნდა გასცეს მან დასმულ კითხვებზე ამ ფორმალური რიტუალის დროს, აღარავითარი გავლენა აღარ ექნება მის პარტიაში მიღების ბედზე. აკი რაიკომის მდივანი თავიდანვე ეუბნება კრებას: „მე მგონი ბევრი ახსნა-განმარტება არ არის საჭირო, ჩვენ ყველანი ვიცნობთ ბაჩანა რამიშვილს, იგი დღეს ჩვენი ოჯახის წევრი უნდა გახდეს.“ რაიკომის მდივნის ასეთი სიტყვების შემდეგ აღარაფერი მნიშვნელობა აღარ აქვს პარტიაში შემსვლელის პასუხებს დასმულ კითხვებზე, ვინდა გაბედავს მისი პარტიაში მიღების წინააღმდეგ გამოვიდეს. ჩემი ვარაუდით, სწორედ ეს სურს გვითხრას ავტორმა.

მეორე, რაიკომის კრებაზე მაინც აძლევს ვიღაც ბაჩანას ბანალურ კითხვას: „რატომ შემოდიხარ პარტიაშიო.“ რა თქმა უნდა, ბაჩანა რამიშვილს გაზეპირებული აქვს ამ კითხვაზე გასაცემი პასუხი, ის, რაც საერთოდ მიღებულია, მაგრამ ბაჩანას ენა არ მოუბრუნდება პირში ამ მოფიქრებული ფრაზის სათქმელად და ყველასათვის მოულოდნელად ამბობს: „მინდა რაც შეიძლება მეტი პატიოსანი კაცი იყოს პარტიაშიო.“ ასეთი ერეზიული პასუხის მი-

უხედავად მისი დაუბრკოლებლად კომპარტიაში მიღების კიდევ ერთხელ ადასტურებს ჩემს მიერ ზემოდ გამოთქმულ ბაჩანა რამიშვილის პარტიაში მიღება წინასწარ გადაწყვეტილია პარტიის უმაღლეს დონეზე, რის შემდეგაც არავითარი მნიშვნელობა აღარ აქვთ ფორმალურ მხარეებს (ძველი პარტიის წევრების კომისია, რაიკომის საერთო კრება და სხვა.). იმათი არსებობის დანიშნულებაა მხოლოდ, რომ შექმნას მოჩვენებითი წარმოდგენა, თითქოს კომუნისტური პარტია დემოკრატიულ წესზე იყოს აგებული. სინამდვილეში, როგორც სხვა ყველაფერი, პარტიაში მიღებაც ექვემდებარება მკაცრ ცენტრალიზმს—ზემოდან ქვემოდ. ღებულობენ მათ, ვინც მათთვის სასურველია, იმდენს, რამდენიც მათ სჭირდებათ და არა იდეალისტ კომუნისტებს. აი, ეს უნდა გვაჩვენოს „მარადისობის კანონის“ ავტორმა ბაჩანა რამიშვილის პარტიაში მიღების სცენაში.

ბაჩანა რამიშვილის პასუხმა: „მინდა რაც შეიძლება მეტი პატიოსანი იყოს პარტიაში“, როგორც ჩანს, მეტად დააბნია ბ. მიხეილ ქავთარაძე და აფსურდულ დასკვნამდე მიიყვანა. ამაზე დაწერილებით ქვემოდ ვისაუბრებ. აქვე კი ვიტყვი: ჩემი გაგებით, როცა ბაჩანა რამიშვილი, კითხვაზე: რატომ შემოიღებარ პარტიაში, პასუხობს: მინდა რაც შეიძლება მეტი პატიოსანი იყოს პარტიაში, ამით რომანის ავტორს სურს გაგვაგებინოს, რომ: **კომუნისტურ პარტიაში ბევრი არ არიან პატიოსანი ქართველები.**

პარტიაში მიღების სცენიდან ბევრი რამე შეიძლება გავიგოთ, როგორც მწერალ ნოდარ ღუმბაძის ისე მისი რომანის გმირს—ბაჩანა რამიშვილის შესახებ. ბ. რამიშვილის პარტიაში შესვლას სამი ძველი ბოლშევიკი ამოწმებს, ე.ი. ისინი მისი პარტიული ნათლიები არიან და ერთი მათგანი თავმომწონედ აცხადებს: „ლენინის ცნობილი წერილის: **კავკასიელ ამხანაგებს**—ის აღრესატები ჩვენ ვიყავით“-ო. ცხადია, რომ ეს ძველი ბოლშევიკი გვამები, არამც თუ ჩვენი სამშობლოს დაპყრობაში მონაწილეობდენ, არამედ აგრეთვე მორალური პასუხისმგებლები მაინც არიან ათასობით უდანაშაულო მსხვერპლისა, „გასაბჭოებიდან“ ომის დაწყებამდე, და მათ შორის თვით ბაჩანა რამიშვილის მშობლებიც.

მიუხედავად ამისა, ნ. ღუმბაძე მონური პატივისცემითა, მორი-

*****

დებამორჩილებითა და, შეიძლება ითქვას, პატივისცემითა კვალული მათ მიმართ. ამის ნათელსაყოფად მოვიხმოთ რომანიდან

მათი დიალოგი ბაჩანა რამიშვილთან:

„- ამხანაგო რამიშვილო, მაინტერესებს ამდენხანს რატომ არ შემო-
დით პარტიაში? - ადრე არ მღებულობდნენ, ბატონო. - რატომ?

- მშობლები მყავდა რეპრესირებული...

- მშობლების გამო წყენა ხომ არ გაქვთ პარტიის მიმართ?

- მქონდა... გამიარა ... დიდი ხნის შემდეგ ისევ გამიჩნდა... რეაბი-
ლიტაციის შემდეგ ... თურმე ტყილუბრალოდ გადავიტანეთ სიღუბ-
ჭირე, დამცირება, უბედურება.

- ახლა სად არიან თქვენი მშობლები? - აღარ არიან!

- და თქვენ ახლა ასეთი გრძობით შედიხართ პარტიაში?

- ...ადამიანები ხშირად ცდებიან ... შეცდომების გასწორება მომავალ
თაობებს მოუწევთ ... ახლა მმართველობაში ჩემი თაობის ხა-
ლხი მოდის, მე ვალდებული ვარ მხარში ამოვუდგე მათ, თუნდაც
იმიტომ, რომ მსგავსი შეცდომა არ გამეორდეს...“

ამის წამკითხველს რა შთაბეჭდილება უნდა დარჩეს ბაჩანა რა-
მიშვილზე? ძალიან ცუდი! მას გული კი არ აკლია, არამედ-ვაჟეკა-
ცობა... და გონიერებაც, რადგანაც ეშმაკების მხარეზე არ გადა-
დიან მათი გაანგელოზების მიზნით. ბაჩანას აკლია ღირსებაც, რაც
ასე დამახასიათებელია კომუნისტური რეჟიმის მსახურთათვის. ამა
თუ იმ მოსაზრებით მას გადაუწყვეტია კომპარტიაში შევიდეს და
ამისათვის იგი მზადაა ყველა უნასი და ქვეწარმავალი გადაყლაპოს,
საკუთარი წამებული მშობლების „ძვლებიც დატკვიროს“ (ამ გამო-
თქმას ვესესხულობ მ. ქავთარაძისაგან, მის მიერ სხვაგან სხვის
მიმართ ხმარებულს, რომელიც აქ ზუსტად შეესატყვისება.)

ასეთ კაცს აწ განსვენებული ვიქტორ ნოზაძე „დაკოდილს“ ეძა-
ხდა. ის, რაც ითქმის ბ. რამიშვილზე, ზედგამოჭრილია მწერალ
ნოდარ დუმბაძეზეც.

ამას დაუმატეთ ისიც, რომ მთელ რომანში არსად არ გამოსკუ-
ვივის ავტორის ზრუნვა-წუხილი დაპყრობილი სამშობლოს ბედზე.
ვთქვათ, რომ აწმყოში ეს ვერ გაბედა, იმის შიშით რომ ნაწარ-
მოებს არ გამოუცემდნენ, მაგრამ ისტორიულ წარსულში ხომ მაინც

*****

შეძლო ექსკურსი გაეკეთებია და მით ეჩვენებია მისი (დასახელება) გმირის აწმყოთი გამოწვეული გულისტკივილი. ასეთ გმირსავე ხშირად მიმართავდენ და მიმართავენ დღესაც რეჟიმისაგან ალაგმული ჩვენი მწერლები. არაფერი ამის მსგავსი არც „მარადისობის კანონში“ და არც ნ. ღუმბაძის სხვა ცნობილ ნაწარმოებებში არ გვხვდება.

ჰოდა, ნ. ღუმბაძე რაგინდ ნიჭიერი მწერალიც არ იყოს, მისი „მარადისობის კანონის“ ფილოსოფია იმის საბაბს არ იძლევა, რომ იგი ჩვენი საუკუნის დიდი ილიას სულიერ მემკვიდრედ გამოვაცხადოთ, როგორც ეს მიხეილ ქავთარაძეს მიაჩნია.

ნოდარ ღუმბაძე ნიჭიერი მწერალია? დიახ, უდავოდ ნიჭიერია! მაგრამ, როცა ნიჭი კეთილობის საზეიმოდ ბოროტებასთან ბრძოლაში იფერფლება,—აი, მაშინ გვმართებს მის წინაშე დავემხოთ და თაყვანი ვცეთ.

(გაგრძელება იხ. შემდეგ ნომერში)

გიორგი წერეთელი

*** **

მამა გრ. ფერაძის გარდაცვალების 40 წლისთავი (წერილი მეორე)

„გუშაგის“ წყლობით ჩვენი მიმართვა მამა გრიგოლ ფერაძის შესახებ გაგებული იქნა. მისი მიზანი იყო: 1. პატივი და მაღლიერება მიგვეგო მამა ფერაძისადმი, რომელიც იყო პირველი სასულ. მწყემსი ჩვენი პარიზის წმინდა ნინოს ეკლესიის, ამ ერთადერთი ქართული საეკლესიო დაწესებულებისა ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარედ. 2. გამოორკვევა და დადგენა იმ გარემოებათა, რომელშიც მოხდა მისი დაპატიმრება პოლონეთში დამპყრობელი გერმანელებისაგან და მისი ტრაგიკული აღსასრული გერმანიის საკონცენტრაციო ბანაკში.

დიდი მადლობა ბ. გიორგი ნაკაშიძეს, რომელმაც, მიუხედავად ხანდაზმულობისა და წერის სიძნელეებისა, შეადგინა მისი მოგონებები იმ დროინდელ პოლონეთზე და ჩვენ გადმოგვიგზავნა, თუმცა იგი სრული და უცილო არ არის მამა ფერაძის ტრაგედიის ზუსტად აღწერისათვის.

პირველ წერილში ჩვენ მოკლედ აღვწერეთ მამა ფერაძის ბიოგრაფია და ბიბლიოგრაფია 1932 წლამდე, ეჟურნალ „ჯვარი ვაზისას“ მიხედვით, რომლის მთავარ რედაქტორი თვით მ. ფერაძე

იყო და აქტიური თანამშრომელი - იღებდა დადგენილებას. **ეკონომიკური ინტერესი** მოკლებული არ უნდა იყოს აგრეთვე აღნუსხვის **ინტერესი** ფერაძის მწვემსური მოღვაწეობისა ჩვენს სამრევლოში ისე, როგორც ის შემონახულა სამრევლოს არქივში: ნათლობების, ქორწინებების და დაკრძალვების ოფიციალური აქტები. იქიდან ვტყობილობთ, რომ მღვდლად კურთხევიდან (**1931 წ. 24** მაისი) მოკლებული ხანგამომშვებით გრძელდებოდა მისი მღვდელმსახურება **1939** წლის პირველ იანვრამდე. ამ თარიღითაა გატარებული მის მიერ შესრულებული ერთი ნათლობა. **1934** წლიდან მოკლებული მის მიერ ხელმოწერილი აქტები შესრულებულია შობისა და აღდგომის პერიოდებში. წლის დანარჩენ დროს ის ვარშავაში ცხოვრობდა, ანდა სამეცნიერო მოგზაურობებში იყო. **1934 წ. 16** აპრილს ხელმოწერილ ნათლობის აქტში პირველად გვხვდება მისი არქიმანდრიტის ტიტული. როგორც აღვნიშნეთ „ჯგარი ვაზისას“ გამოცემა შეეწადა **1934** წელში. ჩვენ ვიცით, რომ ის ამზადებდა შემდეგ ნომერს და, რომ ის უკანასკნელი არ უნდა ყოფილიყო. მაგრამ ომის დაწყებამ ამის ნება აღარ მისცა.

განუწყვეტელი მოგზაურობა პარიზსა და ვარშავის შორის, რასაც ემატებოდა ხშირი სამეცნიერო მიმოსვლა გერმანია-ინგლისი-მთაათონი ართულებდა მამა ფერაძის მღვდელმსახურებას. ოთხ გვერდიან სამრევლოს ფურცელზე მას განმარტებული აქვს მისი ორმაგი მისია: რელიგიურ-მწვემსური და სამეცნიერო. ის აღიარებს, რომ სამეცნიეროს ის ანიჭებდა უპირატესობას. მას ამით ალბათ უნდოდა გაემართლებია მისი სამრევლოს ხშირი და ხანგრძლივი დატოვება მისგან. უნივერსიტეტში სწავლება, წიგნების ბეჭდვა, სამეცნიერო მოგზაურობანი მას თავისუფალ დროს აღარ უტოვებდნენ, მაგრამ ყველაფერი ეს იყო ღმერთის, ეკლესიის და ჩვენი სამშობლოს სამსახურში.

მამა გრიგოლის ტრაგიკული ბოლოს შესახებ პროფესორი გ. ნაკაშიძე შემდეგ ცნობებს გვაწვდის:

მამა გრიგოლი თავისუფლებით სარგებლობდა **1942** წლამდე, თუმცა **1940** წლის დეკემბერში ბ. გ. ნაკაშიძესთან კერძო საუბარში ის უკვე ძლიერ შეშფოთებას ამჟღავნებდა მისი ბედის შესახებ. გესტაპომ ის დაპატიმრა **1942** წლის აპრილის ბოლოს თუ მაისის დამდეგს. გ. ნაკაშიძემ დაუყოვნებლივ აცნობა **კავკასიის კომიტეტს**, რომელიც დაარსებული იყო გერმანიის საოკუპაციო ხელისუფლების მიერ. მეორე დღესვე გ. ნაკაშიძეს აცნობეს, რომ კავკასიის კომიტეტის თავმჯდომარე იყო გესტაპოში, სადაც მას გარ-

კვევით ურჩიეს, რომ ამ საქმეზე არ ეზრუნა და თანაც ვინაა დასაჯის, რომ მისი დაპატიმრების ბრძანება ბერლინიდან უშუალოდ. 1943 წლის ივლისში მიტროპოლიტ დიონისს ოფიციალურად აცნობეს მამა გრ. ფერადის გარდაცვალება. ამ უკანასკნელმა თავის მხრივ პირადად აცნობა კავკასიის კომიტეტს და თანაც მიუთითა, რომ მ. ფერადის ბიბლიოთეკა (ძვირფასი) გადატანილი იქნა ქ. პრაგაში, ჰაიდრიხის ბიბლიოთეკაში. (შეიძლება პრაგის უნივერსიტეტის ცენტ. ბიბლიოთეკაში?) კავკასიის კომიტეტის ახალი თავმჯდომარე (რომელიც დაინიშნა 1943 წ. ივლისში) გაემგზავრა ბერლინში და იქ მყოფ ქართულ სათვისტომოს შეატყობინა ეს სამწუხარო ამბავი. მან აგრეთვე დამატებითი ცნობების გასაგებად მიაკითხა „ფერმინდლფშტაბს“ (საკონცენტრაციო ბანაკების ცენტ. სამმართველო). ბერლინიდან ერთმა ქართველმა სპეციალურად იმოგზაურა პრაგაში აღნიშნული წიგნების ბედის გამოსარკვევად, მაგრამ მან იქ ვერსად მათი კვალი ვერ აღმოაჩინა.

მამა ფერადის შესახებ ცნობები მომაწოდა აგრეთვე ერთმა პოლონელმა მღვდელმა, მამა ფერადის ყოფილმა მოწაფემ, რომლის მიხედვით: მამა ფერადემ პატროლოგიის მასწავლებლობა დაიწყო ვარშავის უნივერსიტეტში 1933 წელს; დაპატიმრების თარიღი მისთვის უცნობია; იცის, რომ თავიდან ის პატიმრობაში იყო პოლონეთში ჰავიაკის ციხეში, შემდეგ გადაიყვანეს *Mauthausen* - ში და ოფიციალურად ის გარდაიცვალა 1942 წლის 6 დეკემბერს 16 ს. და 45 წუთზე აუშვიცის საკ. ბანაკში.

დავუმატებ ჩემი მხრით, რომ 1950-ან წლებში არაფორმალური გამოკითხვის დროს ვანო ბაქრაძემ, რომელიც ერთ-ერთი ქართ. ოფიცერი იყო პოლონეთის არმიის, გადმომცა, რომ მას მ. გრ. ფერადის საქმის გამოძიების დროს დაავალეს საქმეში არსებული ქართული დოკუმენტების თარგმნა. გერმანელებს ხელთ ჰქონდათ მ. ფერადის დღიურების წიგნაკი, სადაც აღმოაჩინეს მისი საწინააღმდეგო ბრალდებები. მან არ ინდომა აეხსნა უფრო დაწვრილებით, შესაძლოა იმიტომ, რომ მას ფიცი დაადებინეს. მაგრამ, რა არ შეიძლებოდა გესტაპოსათვის საბრალდებულო ყოფილიყო? მისთვის მაგალითად საკმარისი იყო იმის გაგება, რომ მ. ფერადე სუფსიდიებს ღებულობდა ინგლისის წრეებიდან 1930-იან წლებში, ჩვენი ეკლესიის მღვდლობისა და ბრიტიშ-მუზეუმის თანამშრომლობის გასამრჯელოდ; ანდა მისი მიმოწერა საქ. პატრიარქთან: არ უნდა დაგვაფიწყდეს, რომ ის საქ. საკათალიკოსო საბ-

*****

კომ გამოავხავენა ევროპაში უმაღლესი ცოდნის მისაღებად და მისი საქმეებელია, რომ მას მიწერ-მოწერით ურთიერთობა ჰქონებოდეს სამშობლოს ეკლესიის მეთაურთან. ამას ისიც გვაფიქრებინებს, რომ ზემოდნახსენებ სამრევლოს ფურცელზე, ზოგიერთ სამრევლოს წევრს, რომლებიც, როგორც ჩანს, მისი მღვდლობის ფუნქციებში იჭრებოდნენ, ის ემუქრება, რომ მათ უჩივლებს კათალიკოსის ტახტის წინაშე.

მამა გრიგოლ ფერაძის მემორიალი

პირველ წერილში გამოცხადებულ მოწოდებაზე უკვე გვაქვს გამოხმაურება, მაგრამ ჯერ კიდევ არასაკმარისად. ალბათ ეს იმიტომ, რომ ის ჯერ კიდევ საკმაოდ ფართოდ არაა ცნობილი. ვიმეორებ: ჩვენი განზრახვაა ერთ-ერთ ჩვენს მხატვარს დაეხატვიოთ წმინდა გრიგოლის ხატი და ის მამა გრ. ფერაძის სახსოვრად მოვათავსოთ ჩვენს წმიდა ნინოს საყდარში.

იმედი მაქვს, რომ შემოწირულებების მოსვლა გაგრძელდება. მე მიჩვენია, შემომწირველები მრავალრიცხოვანი იყვნენ და მცირე ოდენობის. ყველ შემთხვევაში ჩვენი პატარა ეკლესიის სამრევლოს საბჭო გააკეთებს რაც საჭიროა, მაგრამ კარგი იქნება, რომ მამა ფერაძის ხსოვნისადმი პატივისცემა ყველამ უკლებლივ გამოვამყდავოთ, ყველამ მივიღოთ მონაწილეობა ამ უბრალო მაგრამ უაღრესად სიმბოლურ ძეგლ-მემორიალში.

დეკანოზი ილია მელია

ლევლის ქართული ბიბლიოთეკა

ამ ზეფხულის მიწურულში ადგილი ჰქონდა მეტად საჭირო თაოსნობას, სოფელ ლევლში, ქართულ მამულში ქართული ბიბლიოთეკის დაარსებისას. ამ მიზნით, საინციარიყო ჯგუფმა, რომელსაც პროფ. გიორგი შარაშიძე თავმჯდომარეობს, აღნიშნულ მამულის სალონში მოიწვია კრება ბიბლიოთეკის საზოგადოების დამაფუძნებელი. კრებამ მოიწონა საინციარიყო ჯგუფის მიერ წარმოდგენილი სამოქმედო იდეა, განიხილა და დაამტკიცა წესდების პროექტი და „ლევლის ქართ. ბიბლიოთეკის საზოგადოების“ გამგეობაში უცვლელად დაამტკიცა საინციარიყო ჯგუფი, შემადგენლობით: პროფ. გიორგი შარაშიძე, თავმჯდომარე; წევრები: ქალბატონი დომინიკ ელიგულაშვილი, ბბ. თამაზ ნასყადაშვილი და კარლო ინასარიძე. გუსურვით წარმატება.

ჩვენნი გრიშა წერეთელი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ამოვშალე ჩვენი გრიშას (გრიგოლი) მისამართი ჩემი კარგი მეგობრების სიიდან. უნდო სიკვდილმა გაგვყარა ერთმანეთს.

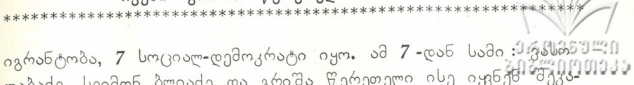
მე მას საქართველოში არ ვიცნობდი, აქ გავიცანი საფრანგეთში, მაგრამ ვაგონილით ვიცოდი, რომ ქიათურაში ის ეკუთვნოდა ახალგაზრდა მარქსისტთა მოწინავე წრეს, აქტიურად მოღვაწეობდა ჩვენი რაიონის დამოუკიდებლობის კომიტეტში, სადაც ის დიდი ნდობით სარგებლობდა და ასრულებდა საპასუხისმგებლო დავალებებს. გრიშა მეტისმეტად თავდაბალი იყო და არ უყვარდა თავის თავზე ლაპარაკი.

გ. წერეთელი დაიბადა 1902 წელს სოფ. პერევისაში. გრიშას მამა იოსები ადრე გარდაიცვალა და ობლების აღზრდა მარტო და აწვა ახალგაზრდა, ცხოვრებაში გამოუცდელ ქვრივს. სამ შვილში გრიშა იყო ყველაზე უფროსი. ობლობამ, სიღარიბემ, პასუხისმგებლობამ ადრე ჩააფიქრა ახალგაზრდა და დადი დაასვა მის პიროვნებას. ეცოდებოდა ყველა გაჭირვებული, ბედისაგან დაჩაგრული და ფიქრობდა, თუ როგორ შეიძლებოდა მათი სიღუბნის შემსუბუქება. მე მგონია რომ ამანაც მოახდინა გავლენა მისი პოლიტიკური მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე.

ავგისტოს ეროვნული აჯანყების შემდეგ ემიგრაციაში ქიათურიდან მოხვდა 13 შესანიშნავი ახალგაზრდა, ყველა გიორგი ანთელიძის და პეპელა წერეთლის საყვარელი მოწაფეები. ორივე დიდი დამსახურებული პედაგოგი იყო. ამასთან — იმეიათი ეროვნული მოღვაწეებიც, რის გამოც ისინი მკაცრად იდევნებოდნენ კომუნისტური ხელისუფლებისაგან. ხშირ დაჰქერვებს რომ გაქცეოდა, გ. ანთელიძე გადასახლდა თბილისში და დაიწყო სამსახური კარუტოს დაწესებულებაში. იქაც დააპატიმრეს და ავგისტოს გამოსვლებმა ციხეში მოუსწრეს. ის მზად ჰყავდათ დასახვრეტად, მაგრამ დამკომის მიმართვამ გადაარჩინა.

13 ქიათურელი ახალგაზრდიდან, რომელთაც წილად ხვდათ ემ-

იგრანტობა, 7 სოციალ-დემოკრატი იყო. ამ 7-დან სამი: ვასო ლაბაძე, სვიმონ ბლიაძე და გრიშა წერეთელი ისე იყვნენ შევსებული ნდობითა და ხასიათით, რომ თითქოს შეფიცულები-
 აო. სამივე მუყაითად შრომობდა ქარხანაში და, ამავე დროს, წუთს არ კარგავდნენ, რომ ფრანგული ენა, ისტორია, ლიტერატურა და საერთოდ ფრანგული კულტურა ღრმად და საფუძვლიანად შეესწავლათ. სამივე დაქორწილდა და შექმნეს სამაგალი-
 თო ოჯახები. ვასო ლაბაძე ტრადიკულად დაიღუპა 1977 წელს. სიმონ ბლიაძესა და გრიშას შორის უბრობა ჩამოვარდა, სამწუხაროდ, ასეთ ჭაბუკობიდან განუშორებელ მეგობრებში.

გრიშა მარტო საკუთარი ოჯახის მოვლა-პატრონობით არ კმაყოფილდებოდა, ის ჩვენი საზოგადოების აქტიური მოღვაწეც იყო; მას ხშირად ირჩევდნენ ჩვენი პარტიული ორგანიზაციის კომიტეტში; იყო ამ კომიტეტის მდივანი; იყო არჩეული სათვისტომოს გამგეობის წევრად; წერდა ხშირად ჩვენი პარტიის პრესაში, ხოლო უკანასკნელ წლებში ის თითქმის რეგულიარულად თანამშრომლობდა „თავისუფლების ტრიბუნაში“ და ხანგამომშვებით — „ჩვენი დროშა“-ში. სამოცდაათიანი წლის დასაწყისში მან ორი წიგნიც გამოსცა: „ქართული ემიგრაცია და ადამიანები“ და „მცირე რამ შოთა რუსთაველზე.“ გრიშას კალამი ხელიდან არ გაუგდია, სანამ ავადმყოფობამ მარჯვენა ხელი მთლად არ გაუჩერა.

გრიშა და მისი მეუღლე ანა ორივე დიდი გამრჯე და ოჯახის დიდი მოამაგე იყვნენ; მათი ორი შვილისთვის: როსტომისა და ელენესათვის არაფერი დაუკლიათ, კარგად გამოზარდეს, დააოჯახეს და ბედნიერები იყვნენ შვილიშვილებში, მაგრამ მუდმივი ბედნიერება ვის ღირსებია: ჯერ ანამ იავადმყოფა ხანგრძლივად და მიიცვალა. გრიშაც მალე ჩავარდა ლოვინად მძიმე ავადმყოფი, შვილებს მოვლა არ დაუკლიათ, მაგრამ სიკვდილის წინააღმდეგ რას გააწყობდნენ! ეს არის ნორმალური: მშობლები უნდა დახოცნონ, შვილებმა უნდა იცოცხლონ და განაგრძნონ მშობლების დაუმთავრებელი საქმე. ეს იქნება ჩემი სურვილიც, რომ როსტომსა და ელიკოს გაეგრძელებოთ მათი მშობლების შეწყვეტილი ბრძოლა, ჩვენი სამშობლოს განთავისუფლებისათვის.

ჩემს უმცროს ამხანაგ გრიშას კი ღმერთმა სასუფეველი დაუმიკვიდროს და საუკუნო იყოს მისი ამქვეყნიური ხსენება.

გ ი ო რ გ ი დ ა დ ი ა ნ ი ს გ ა მ ო ს ა თ ხ ო ვ ა რ ი

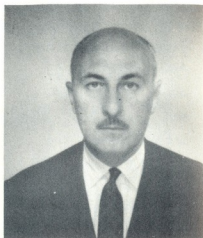

შეიძლება ითქვას, რომ ეს პირველი შემთხვევაა, როცა ჩვენიდან წასვლით თავადი გიორგი დადიანი მწუხარებას აყენებს ვინმეს, იმდენად შეეძლო მას ყოფილიყო ყველა ჩვენთაგანის მეგობარი. ამ ზაფხულის ბოლოს მე ვინახულე გიორგი დადიანი საავადმყოფოში მაშინ, როცა ის მძიმე ავადმყოფი იყო.

ის დამხვდა მის დასთან ერთად ლოგინზე მჯდომი და შემდეგი სიტყვებით შემეგება: ჩემო ძვირფასო პრეზიდენტო, შენ ჩემი გმართებს ერთი ბოთლი შამპანიური... რადგან მე ჯერ კიდევ არ ჩავძალღებულვარ და ამით მე შენ გაშორებ ჩემი დასაფლავების კლასიკურ სიტყვას, რომელშიც ალბათ იტყოდი რაღაც ამის მსგავსს: „გიორგი დადიანი, შეილი საქართველოს სახელოვანი გვარისა და ა. შ...“ მაშინ მე მას სიცილით შევთავაზე, რომ თვით შეედგინა თავისი ნეკროლოგი და პირობას ვაძლევდი, რომ მე მას უცვლელად წავიკითხავდი, თუნდაც ერთი მძიმის შეუცვლელად. არავითარ შემთხვევაში! მიპასუხა მან, შენ თვითონ ძალიან კარგად გააკეთებ, შენი იუმორის ნიჭი ჩემსას სჯობიაო. უნდა ვაღიარო, რომ ჩემი იუმორი ამჟამად პანშია, იმისი იმარჯვებს და ვგრძნობ, როგორ ეღიმება მას თავისებურად, როცა მისმენს თუ როგორ ვიბლანდები ჩემს წინადადებებში.

დიდი ვაჟკაცობა უნდა საკუთარ სიკვდილს რომ დასცინო! ეს ერთგარი თავდაცვის საშუალებაა, მაგრამ იგი მოითხოვს დიდი მანძილით უკან დახვევას, დიდ სულიერ სიმშვიდეს და არაჩვეულებრივ სიმწიფეს გონებისას. გიორგი დადიანი მართლაც არ იყო ჩვეულებრივი, და აქ იძულებული ვარ ის გავაცინო... რადგან როგორ მოვახერხო არ ვთქვა, რომ ის იყო იშვიათი ოჯახიდან. დადიანის გვარი ერთი დიდი სახელგანთქმული გვარია საქართველოში, ქართველებისთვის და განსაკუთრებით მეგრელებისთვის მას ეროვნული მნიშვნელობა აქვს და იგი განუმორებელია ჩვენი ქვეყნის მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენებისაგან.

და ეს დიდებული გვარი გიორგი დადიანმა ღირსეულად და კეთილშობილურად ატარა თვით ემიგრანტობის უაღრესად ძნელ პირო-

*****

ბებში. ატავიზმი? დიახ! ამბობენ: სისხლი არ სტყვისო! მეგობარი
მემკვიდრეობა ვერ ახსნის ყველაფერს. გიორგის გააჩნდა მისი
პირადი ღირსებები: შესახედაობა გამორჩეული, ელეგანტობა და,
განსაკუთრებით, სითბო გადამდები, რომელიც იწვევდა დიდ მე-
გობრობას. ის ყელას ხიბლავდა მისი არაჩვეულებრივი კეთილი
ღიმილით, გულდია და ერთგული შეხედვით, რომლის მიღმაც უქ-
ველად შეამჩნევდით დიდ გონებრივ სიფხიზლეს და სიყოჩაღეს.
გიორგის მომხიბლველი ღიმილი მომთაფლველი კი არ იყო, ანდა
ანგარიშიანი, არამედ ის იყო სიკეთით სავსე ვაჟკაცური და ის
უყვარდათ, ყველას უყვარდა, რადგანაც თვითონაც მას ყელა უყ-
ვარდა.

აი კაცი გამორჩეული, რომელსაც ახლა ვაცილებთ სმარის კარ-
თან მისიანების მახლობლად. აი დიდი ქართველი პატრიოტი, რო-
მელსაც ვაბარებთ საფრანგეთის მიწას, რომელიც მას ასე უყვარ-
და. მის მეუღლეს, მის დებს, მის ოჯახს, მის ახლობლებს აქ,
ამერიკაში, საქართველოში ჩვენს მწუხარებასთან ერთად გვსურს
გამოეუცხადოთ ჩვენი უანგარო მეგობრობა.

ხოლო გიორგიმ განისვენოს ტკბილად, ლევილის მიწა მისთვის
იყოს თბილი და მსუბუქი და, მარადი იყოს მისი ხსოვნა.

თ ა მ ა ზ ნ ა ს ყ ი დ ა შ ვ ი ლ ი
(სიტყვა წარმოთქმული დაკრძალვისას)

*** **

ლ უ ბ ა ა ბ დ უ შ ე ლ თ ა ნ გ ა მ ო თ ხ ო ვ ე ბ ა

ჩვენ ისე ვართ ქართულ ემიგრაციაში,
რომ ყველთვის, როდესაც ერთ-ერთ ჩვენ-
თაგანს ვაბარებთ მიწას, ეს არის თითო-
ეული ჩვენთაგანის პირადი გლოვა; დღეს
კი ეს კიდევ უფრო მეტია: ლუბა აბდუ-
შელიშვილის დაკარგვით ჩვენ ყელა თავს
ვგრძნობთ დაობლებულად.

დღეიდან ვეღარ ვიხილავთ მის ღიმილ-
ულ სილუეტს, ბეწვის წამოსასხამით მხრე-
ბზე, მუდამ კოხტად თავდახურულს, შემო-
მავალს ჩვენს შეკრებულობებზე თუ ეკლე-
სიაში, ყველას თვალებით რომ ესალმებო-

და მუდამ ჯდებოდა დარბაზის სიღრმეში, თითქოსდა, ეჭიდებოდა ეკოლოდით ყველანი თვალში.

შეიძლება ითქვას, რომ ლუბა იყო ავტორიტარული; საერთოდ, მან იცოდა რაც მას უნდოდა და საქმე მიჰყავდა მუდამ ენერგიულად, აზრიანად, მტკიცედ და გაბედულად; თვით მისი სიცოცხლის უკანასკნელი მომენტი, შეიძლება ითქვას, მან თავის უტყებ ნებისყოფას დაუმორჩილა: ჯერ იმოგზაურა სამშობლოში, რათა უკანასკნელად ენახა და გამოემვიდობებოდა იქ ყველა მათ, ვინც მას განსაკუთრებით უყვარდა, პირველ რიგში კი მშობლიურ მთა-ველებს, შემდეგ, უკან დაბრუნებულმა მიღება გაუმართა ნათესავებსა და ახლო მეგობრებს და მხოლოდ შემდეგ დაწვა საავადმყოფოში... რა ნებისყოფა!

მე ვიმეორებ, რომ ის ავტორიტეტულობდა, მაგრამ ამას ყველა სიამოვნებით იღებდა, რადგანაც ყველამ იცოდა, რომ იგი დანერგული იყო სიკეთეზე, სიყვარულზე და გულმოდგინებაზე. მას სჩვეოდა დატუქსება, მაგრამ მან იცოდა აგრეთვე მოფერება, მოალერსება, ხელგაშლილი მასპინძლობა, და მე შემიძლია ამის მოწმობა: ბავშვმა, როგორც მე მაშინ ვიყავი, მეტად მტკივნეული წუთები გავიარე მისი კბილის სამკურნალო კაბინეტში, მაგრამ საბოლოოდ ტკივილი კი არა, ის გემრიელი ნამცხვარი დამანახსოვრდა, რომლითაც ის გამიმასპინძლდა.

მისი ცხოვრება იყო მუდმივი, დაუცხრომელი შრომა და გარჯა ოჯახის, ნათესავების, მეგობრების, თანამემამულეების... და აგრეთვე სენ-კლუს თანამოქალაქეთა სამსახურში. ქალბატონი ლუბა იყო ერთ-ერთი იმ ქართველ მანდილოსანთაგანი, რომლებმაც უხმაუროდ, მაგრამ მტკიცედ მოახდინეს გავლენა, რომ ქართველებს ემიგრაციაში ღირსეულად სჭეროდათ თავი.

დღეს სამარეში ვაცილებთ ამ ჩვენ დიდ ქალბატონს, მისი ძვირფასი მეუღლის გვერდით, რომელიც გახლდათ დიდი პატრიოტი და, რომლის ბრძოლასაც ლუბა ინაწილებდა.

მის შვილებს, შვილიშვილებს და შვილიშვილიშვილებს, ყველა მახლობელთ აქ და საქართველოში ვუცხადებთ ჩვენს თანაგრძობას და უანგარო მეგობრობას. თქვენ კი, ძვირფასო ლუბა, განისვენეთ მშვიდად შალვას მახლობლად და თქვენი ხსოვნა იყოს სამარადისო.

თამაზ ნასუდაშვილი

(სიტყვა წარმოთქმული დაკრძალვისას. სენ - კლუ, 25.10.1985.)

*****

მ წ უ ხ ა რ ე ბ ი თ ვ ა უ წ ყ ე ბ თ ს ა ზ - ბ ა ს :

- . -

ამა წლის აგვისტოს პირველ ნახევარში საფრანგეთში 73 წლის ასაკში გარდაიცვალა ერმალოზ ყავრელიშვილი. დაიკრძალა ლევილში.

- . -

ა. წ. 7 სექტემბერს, ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ, 83 წლის ასაკში, საფრანგეთში გარდაიცვალა გრიგოლ (გრიშა) წერეთელი. დაიკრძალა სოფ. ლევილის ქართულ სასაფლაოზე.

- . -

ა. წ. 8-9 სექტემბრის დამით, იტალიაში, ქ. ფლორენციის მახლობლად, ვიდაც გარეწარმა სიცოცხლე მოუსპო 25 წლის ყაწყილს-ჟან-მიშელ კრავიეშვილს, მცხოვრებს საფრანგეთის ქ. ოდენკურში (ღუბის დეპარტამენტი)

- . -

ა. წ. 10 სექტემბერს პარიზში გარდაიცვალა ქალბატონი მინადორა ხოშტარია-ბაგრატიონისა. დაიკრძალა მონპარნასის სასაფლაოზე.

- . -

ა. წ. 15 ოქტომბერს, 73 წლის ასაკში, პარიზში გარდაიცვალა თავადი გიორგი დადიანი. დაიკრძალა ლევილის სასაფლაოზე.

- . -

ა. წ. 23 ოქტომბერს პარიზში გარდაიცვალა ქალბატონი ლუბა აბდუშელი და დროებით დაიკრძალა ქ. სენ-კლუს სასაფლაოზე.

- . -

წელს ოქტომბრის ოცს ქ. სტოკჰოლმში გარდაიცვალა ქალბატონი ალათი გორდელაძის ასული.

- . -

ა. წ. 25 ოქტომბერს გარდაიცვალა მონაკოს სამთავროში მცხოვრები ხანდაზმული თავადი დიმიტრი ჯორჯაძე.

- . -

31 ოქტომბერს პარიზში უეცრად გარდაიცვალა სერგო (სერჟ) დონდუა. დაიკრძალა სოფ. ლევილის სასაფლაოზე.

- . -

და მათ ჰირისუფალთ ვუცხადებთ ღრმა მწუხარების სამძიმარს.

*****

უ კ ა ნ ა ს კ ე ლ ი ც ნ ო ბ ე ბ ი თ :

1. მერაბ კოსტავას ბედი. საქართველოდან მიღებული სარწმუნო ცნობით, საკონცენტრაციო ბანაკის ადმინისტრაციამ „წესრიგის

*****

დარღვევის " ბრალდებით კიდევ ორი წლით გაუგრძელდა მის ვადა მერაბ კოსტავას. უეჭველია, რომ „წესრიგის ში“ ნაგულისხმევი იყო მ. კოსტავას მიერ რამდენჯერმე გამოცხადებული შიმშილის გაფიცვა. მერაბ კოსტავა ისე იყო დასუსტებული, რომ ხელით შემოიყვანეს „სასამართლოზე.“

2. სიკვდილმისჯილთა ბედი. სექტემბრის პირველ რიცხვებში ამნესტი ინტერნაციონალი იტყობინება, რომ არაოფიციალური სარწმუნო ცნობის მიხედვით, თვითმფრინავის გატაცების ცდისთვის სიკვდილმისჯილთ: გერმანე კობახიძეს, პაატა ივერიელს, კახა ივერიელს და თეიმურაზ ჩიხლაძეს სასჯელი შეეცვალათ 15 - 15 წლით მკაცრ ბანაკში პატიმრობით. ოფიციალურად კი მათ შესახებ ჯერაც არაფერი გამოუცხადებიათ.

3. გიორგიევსკის ტრაქტატის მსხვერპლი ახალგაზრდობის ბედი. ჩვენმა მკითხველებმა იციან, რომ 1983 წლის გაზაფხულ-ზაფხულზე დააპატიმრეს რიგი ახალგაზრდებისა, გიორგიევსკის ტრაქტატის ორასი წლისთავის ზემის საწინააღმდეგო ფურცლების დარიგების თუ ქუჩებში საპროტესტო მანიფესტაციების გამო. მათ ოთხიდან სამ წლამდე პატიმრობა მიუსაჯეს და სასჯელს საქართველოში იხდიდნენ. უკანასკნელი ცნობებით უმრავლესობა განთავისუფლებულია და მათ შორის არიან: თამარ ჩხეიძე, ზურაბ ცინცაძე, მარინა ბაღდავაძე და ნანა კვამბაძე. ზურაბ ცინცაძეს ჯანმრთელობა ძლიერ შერყული ჰქონებია იმ წამების გამო, რომელიც მისთვის მიუყენებიათ გამოძიების დროს.

გუშაგი

***

***

***

***

ახალ წიგნებზე გამოძახილი

გენერალ გ. ი. კვინიტაძე: „მოი ვოსპომინანიია ვ გოდი ნეზავისიმოსტი გრუზიი- 1917 - 1921“

წელს პარიზში „იმკა-პრეს“-ის გამომცემლობამ რუსულ ენაზე გამოსცა გენ. გიორგი კვინიტაძის მოგონებები, რომლებიც, როგორც სათაურშივეა მითითებული, 1917 - 21 წლებს მოიცავენ. ეს წლებია ჩვენი სამშობლოს აღდგომისა და დაცემის წლები, რომლის დროსაც აწ განსვენებული გენერალი გ. კვინიტაძე ერთ-ერთი მთავარი სამხედრო პირი იყო იქ, თუ გავიხსენებთ, რომ ის ოთხ დიდ

*****

ლაშქრობას მთავარსარდლობდა, რაც იმ დროის საქართველოს მოუხდა და მათ შორის უკანასკნელსაც საბჭოთა რუსეთთან, რომელიც სამარცხვინო დამარცხებით დამთავრდა. ამის გარდა, გენერალი გ. კვინიტაძე იყო დამაარსებელი და უფროსი ერთ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში ერთადერთი ქართული სამხედრო სკოლის. ამიტომ გასაგებია თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს მის მოწმობას, მისი მოგონებების დღის სინათლეზე გამოსვლას, არა იმდენად ჩვენი ემიგრაციისათვის, არამედ უმთავრესად ჩვენი სამშობლოს მომავალი პირუთენელი ისტორიისათვის. რა თქმა უნდა, აჯობებდა რომ ეს წიგნი უფრო ადრე გამოქვეყნებულიყო, სანამ ჯერ კიდევ ცოცხლები იყვნენ ჩვენი მთავრობის წევრები თუ სხვა დამოუკიდებელი საქართველოს პასუხისმგებელი პოლიტიკური და სამხედრო პირები, რომ მათ შეძლებოდათ ამ მეტად მნიშვნელოვან წიგნზე გამოხმაურება, რითაც ქვეშაირტება ბევრს მოიგებდა; მაგრამ სწორედ ამ შემთხვევისთვისაა ნათქვამი: სჯობს გვიან, ვიდრე არასოდეს.

როგორც ჩვენ ვიცით, ამ წიგნის გამოცემას უნდა ვუმაღლოდეთ აწ განსვენებული გენერლის ქალიშვილებს. ეს ქალბატონები მადლიერებას იმსახურებენ იმითაც, რომ მათი სახელოვანი მამის ხელნაწერი ხელში არ ჩაუგდეს საქართველოს დამოუკიდებლობის მტრებს და მით უზრუნველყვეს მისი ოთანტიურობა.

ვინც ნაწილობრივად მაინც იცნობს ჩვენი დამოუკიდებლობისა და ემიგრაციის ისტორიას, მან იცის, რომ გენ. კვინიტაძეს სერიოზული უთანხმოება ჰქონდა დამოუკიდებელ საქ. მთავრობასთან, და საერთოდ მმართველ სოც. დემოკრატიულ პარტიის ლიდერებთან. ამიტომ ჩვენთვის გასაკვირი არ არის, რომ მისი მოგონებები პოლემიკური ხასიათისაა სწორედ მათ მიმართ. ამიტომ მკითხველი, და განსაკუთრებით ისტორიის სპეციალისტი ვალდებული არ არის გენერლის ყველა დასკვნა ურეზერვოდ გაიზიაროს, მაგრამ, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ყველა ვალდებული ვართ, მის მიერ მოყვანილ ფაქტებსა და მოსაზრებებს დიდი ანგარიში გავუწიოთ და ისინი სხვების, ხშირად მოწინააღმდეგეების, ფაქტებსა და მოსაზრებებს დაკვირვებით შევუდაროთ და შევუფარდოთ.

დამოუკიდებელი საქართველოს საშინაო და სამხედრო პოლიტიკასა და მდგომარეობაზე ავტორიტეტული მოგონებები ბევრი არ გავაჩნია, ხოლო მათ შორის, რაც არის, გენერალ კვინიტაძის ეს წიგნი ყველაზე ვრცელი და სრულია; მასში დაწვრილებითაა აღწერილი ყველა სამხედრო ღონისძიება, გადახდილი სამხედრო ლაშქ-

რობები; გაანალიზებულია მაშინდელი ოფიციალური სამხედრო-პოლიტიკური ანგარიშები და დახასიათებული არიან მათი მიზნები. ხედრო უწყებასთან დაკავშირებული გავლენიანი პოლიტიკური და სამხედრო პირები. ასეთი სრული განხილვის შედეგად მკითხველი კარგად ერკვევა ჩვენი დამოუკიდებლობის ხანის სამხედრო და პოლიტიკურ ვითარებაში, თუნდაც იგი მთლიანად არ იზიარებდეს ავტორის აზრებს.

ეს მოგონებანი დაწერილია დიდი ამბლებული პატრიოტული გაცნობებით; თუნდაც ამიტომ ღირს, რომ ის გულდასმით წაიკითხოს ჩვენმა ახალგაზრდობამ და იქიდან ისწავლოს თუ როგორ უნდა ემსახუროს სამშობლოს. წიგნი დაწერილია საუცხოო რუსული ენით. ზოგიერთი საქმეში ჩაუხედავი მას ამას უსაყვედურებს, მაგრამ ანგარიში უნდა გაეწიოს მისი ახალგაზრდობის დროინდელ რუსეთის თვითმპყრობელურ ხელისუფლების აღზრდის პოლიტიკას, განსაკუთრებით კი მომავალი ოფიცრებისას, რომლებიც სრულ იზოლაციაში იმყოფებოდნენ მშობლიურ გარემოსა და ენისაგან. მიუხედავად ამისა ქართული სისხლი ძლიერი აღმოჩნდა, მომავალ მხედართმთავარში ვერ ჩაკლეს მხურვალე მამულიშვილის გული და, როცა რევოლუციამ დაამსხვრია თვითმპყრობელობის ტახტი, გენერალი გიორგი კვინიტაძე, იმ დროს 43 წლისა ქვეყანაზე და ოჯახზე ზრუნვით დატვირთული, ხელში იღებს მშობლიურ დედაენას და, როცა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ბედნიერება გვქონდა მას გაცნობილით პირადად, იგი მეტყველებდა იშვიათად სუფთა და მდიდარი ქართული სალიტერატურო ენით. მიუხედავად ამისა ის აზროვნებდა რუსულად და არ უნდა გვიკვირდეს, რომ მისი აზრები ამ ენაზე გადაიტანა ქალღმერთზე.

გენ. კვინიტაძე დაუზოგავად აკრიტიკებს ყველას, ვისაც კისრად ედგა ქვეყნის თავდაცვა. ის მკაცრად სჯის პოლიტიკურ ხელმძღვანელთა მოუმზადებლობას და გამოუცდლობას ამ საქმეში, მაგრამ იგი კიდევ უფრო მკაცრია იმ მაღალი სამხედრო პირების მიმართ, რომლებმაც სამხედრო ხელოვნება და კანონ-წყესები კარგად უწყოდნენ, მაგრამ უდარდებლობის, მამებლობის თუ ხასიათის სისუსტის გამო წინ არ აღუდგენ ხელისუფალთა დამღუპველ ქვეყნის თავდაცვის პოლიტიკას.

დამოუკიდებელი საქართველოს სამხედრო დამარცხებაზე და მის მიზეზებზე მკითხველი იპოვის მეტად მდიდარ მასალას. ამ წიგნის საფუძველზე ალბათ არაერთი მონოგრაფია, ნარკვევი და კრიტიკული სტატია დაიწერება. ამ ჩვენს წარდგინებით წერილში, რა თქმა უნდა, მცირე ნაწილსაც კი ვერ აღვძრავთ, გარნა ერთი მნიშვნე-

*****

ისინი ადასტურებდნენ მსოფლიოს წინაშე მათ მიერ ემიგრაციაში გატარებულ წლებს და, იმავე დროს, დამოუკიდებელი ზნეობის ლოს მთავრობის და ყველა იმ პირების, რომლებიც მის ირგვლივ იკრიბებოდნენ, გადმოხიზვნის აზრს უცხოეთში : ეწარმოებით უცხოეთიდან საქმიანობა სამშობლოს სუვერენობის კვლავ აღსადგენად.

როდესაც ამ იმედის ცოტა შესაძლებლობა შეიქმნა, ყველა ქართველმა—ახალგაზრდამ თუ მოხუცმა— მოინდომა ამ საქმეში აქტიური მონაწილეობის მიღება. ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა, რომ უარის თქმაც არ შეიძლებოდა, რადგან ამას ის შეურაცხყოფად ღებულობდა. რაღაც წარმოუდგენელი ატმოსფერო დადგა იმ დარბაზში, სადაც ეს შეკრებილობა მოხდა მ. კ. სკამზე შედგა და განაცხადა ხმამაღლა და გარკვევით : ჩაფიქრდით, ძალიან ძნელი საქმეა; არ დაივიწყეთ, უბრალო ჯარისკაცის ცხოვრება მოგელოთ. ამ გაფრთხილებამ სრულებით არ იმოქმედა დამსწრეებზე და კიდევ უფრო დუინებით მოითხოვდნენ მონაწილეობის მიღებას. ამნაირად, ორი-მესამედი დამსწრეთა ჩაება დიდი ხნის საოცნებო საქმეში. ეს მოხდა გერმანიის მიერ რუსეთთან ომის გამოცხადების პირველ დღეებში.

საფრანგეთი, ჩვენი მეორე სამშობლო, რომელიც დაპყრობილი იყო მტრის მიერ ერთი წლის წინად და ნახეს თუ რა საშინელება იყო ოკუპანტების ზედამხედველობის ქვეშ ცხოვრება, ადვილად გაიგეს ჩვენი პოზიცია, რომელიც სრულიად არ უშლიდა ხელს ჩვენს შორის კარგ განწყობილებას. მდგომარეობა, რომელიც შეიქმნა ლიბერაციის შემდეგ, ეს იმით აიხსნება, რომ მოხდა არეულ-დარეულობა და პირადი ანგარიშების გასწორება. ძნელი გახდა მათთვის კარგის და ცუდის გარჩევა და ადვილი ჰქონდა ბევრ გაუგებრობასაც. მიუხედავად იმისა, რომ მათ კარგად იცოდნენ, რომ არცერთი შეგნებულები ქართველი ისეთ რამეს არ ჩაიდენდა, რაც საფრანგეთის საწინააღმდეგო იქნებოდა, მაინც მოხდა ზოგიერთი ქართველის დაპატიმრება, რადგან ეს საქიროდ დაინახა შინაგან საქმეთა სამინისტრომ. უნდა აღვნიშნო ხაზგასმით : არცერთი ქართველი არ დასჯილა იმიტომ რომ, მან მიიღო მონაწილეობა რუსეთის ფრონტზე. არამც თუ არ დასჯილა, მისი საქმე სასამართლომდეც არ მისულა. მათ ადვილად გაიგეს, რომ იმ უამად რუსეთის წინააღმდეგ არ არსებობდა სხვა ძალა, გარდა გერმანელებისა. ეს სრულიად არ ნიშნავდა იმას, რომ ქართველი მეთაურები, რომლებსაც ჰქონდათ კავშირი გერმანულ მხედრებთან, იზიარებდნენ მაშინდელ გერმანულ რეჟიმს. არა, პირიქით, ისინი წი-

ნააღმდეგი იყვნენ და ზოგიერთი მათგანი პირადად მონაწილეობდა მეთქმულებაში ჰიტლერის წინააღმდეგ. მათი ოცნება იყო მხოლოდ და მხოლოდ რუსეთის დამარცხება და ამ უზარმაზარი იმპერიის დარღვევა. ეს იყო და არის დღესაც ჩვენი ოცნებაც. ამითვე აიხსნება, რომ დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებს დივიზიები ჰყავდათ აღმოსავლეთის ფრონტზე. ისინიც დაინტერესებული იყვნენ ამ იმპერიის დანგრევა-დაქუცმაცებით.

მე ამით იმის თქმა მინდა, რომ ძეგლი, რომელიც უნდა დაიდგას იმ ჩვენი მეგობრების საპატივცემულოთ (რისთვისაც მიწა, ნაძვის ხეები და თვით ძეგლიც შენახულია),- ეს პირადი მათი პატივისცემაა და ჩვენი მოვალეობაა და არა ამ საქმის ისტორიული გამართლება. ამას საქართველოს დიდი ისტორიკოსები შეაფასებენ და გამოსთქვამენ თავიანთ აზრს.

როგორც დასაწყისში ავლინებ, ეს სურვილი მე დიდი ხანია მქონდა, მეგობრებსაც გავუზიარე, ყველას მოსწონდა, მაგრამ ინიციატივის ამღები ვერავინ ვიპოვნე, მე კი ძალიან დაკავებული ვიყავი პირადი საქმეებით. დრო კი გადიოდა...

ერთ დღეს 1971 წ. ეს აზრი გავუზიარე პატივცემულ ლევან ზურაბიშვილს. მან ძალიან ყურადღებით მომისმინა და მითხრა: ეს მეტად კეთილშობილური განზრახვაა და ამისთვის საჭიროა სერიოზული მოფიქრებაო. ის იმ დროს უკვე იყო ქართული სათვისტომოს თავმჯდომარე. გავიდა დრო. როცა ვხვდებოდით ერთმანეთს მეუბნებოდა: „არ დამვიწყებია ჩვენი საუბარიო.“ ერთ დღეს დამინიშნა შეხვედრა, ვისაუბრეთ, მითხრა: შენ კარგად იცი, რომ მე ამ საქმეში არ მიმიღია არავითარი მონაწილეობა, შენი არგუმენტები ყველასთვის მისაღებია, მეც მოვალედ ვთვლი თავს ამ საქმეში მონაწილეობა მივიღო, დაყოვნებას არ აქვს აზრი, მალე 30 წელიწადი შესრულდებო. დამისახელა კაცი, რომელსაც ეს საქმე უნდა მივანდოთო. მას აქვს „ბო-ზარი“ დამთავრებული. მე მას უკვე მოველაპარაკე და ის თანახმაა შეასრულოს არტიკული მხარე. მის გასამრჯელოზე ის წინასწარ უარს ამბობს და, რასაკვირველია, სხვა ხარჯები ჩვენ უნდა დავფაროთო.

რამდენიმე კვირის შემდეგ შევხვდით ერთმანეთს სამთავენი, ვისჯვალეთ და მან გვითხრა: ამჟამად ძალიან დაკავებული ვარ, ახლო მომავალში პროექტს შევადგენ და გავაცნობთო. ლევანმა უთხრა გარკვევით, რომ ეს ძეგლი უნდა იყოს პატარა და უბრეტენზიო, რაზედაც მან მიუგო: „როგორც ეს ქართველებს შეეფერებაო.“

ამის შემდეგ გავიდა თვეები და წლებიც. ლევანი და მეც ვეკო-

თხეზოდით : როგორ არის პროექტის საქმე? სულ მალე დაიწყო ავტორის დევნა ვერ მოვახერხებო, გვპასუხობდა. ამ ცდაში ლევანი ავად გახდა. როდესაც მე ის ვინახულე სიკვდილის უკანასკნელ დღეებში, მან მითხრა: დარწმუნებული იყავი ის მის სიტყვას შეასრულებო. ჩვენდა სამწუხაროდ ლევანი გარდაიცვალა 1975 წ. თებერვალში. მართლაც ის კაცი შერცხვნილი დარჩა და მითხრა: ის, რაც დაგპირდით შევასრულებ ყოველ მიზეზგარეშე და თქვენც ნუ დააყოვნებთ, გადადგით პრაქტიკული ნაბიჯებიო. მართლაც, შევადგინეთ ძველის საინიციატივო კომიტეტი : გიორგი ვაჩნაძე, გივი გაბლიანი, მიხეილ ქავთარაძე, გიორგი ნოზაძე, ვიქტორ ხომერიკი, გიორგი ყფიანი და მე. გ. ვაჩნაძემ სპონტანურად თავის თავზე აიღო ხაზინადრობა და დაიწყო ფულის შეგროვება. სამწუხაროდ ეს ენერგიული, საყვარელი და ყველასგან პატივცემული ადამიანიც ავად გახდა და გარდაიცვალა. ის შევცვალებ რევაზ გოგიანიძით, რომელსაც ჰქონდა მინდობილობა გივი გაბლიანისაგან, რადგან ის ამერიკაში ცხოვრობდა. ყველა ეს პირები იყვნენ ამ საქმის აქტიური მონაწილენი, გარდა გიორგი ყფიანისა, რომელიც მთელი არსებით თანაუგრძობდა ამ საქმეს, მაგრამ ოჯახური მდგომარეობის გამო მონაწილეობის საშუალება არ ჰქონდა. არავინ ამ კომიტეტში არ შედიოდა იმიტომ, რომ ის იყო ქართულ სათვისტომოს გამგეობაში.

შევიძინეთ მიწა ძველისთვის, ქართველთა სასაფლაოზე. როგორც იქნა პროექტიც გადმოგვცა ავტორმა. ყველას მოეწონა. დადგა საკითხი წარწერის და დათარიღების. 1941 - 45 წწ. ისტორიული თარიღებია და სინამდვილეს შეეფერებოდა. გ. ხომერიკმა მოისურვა 1939 - 45-ს აღნიშვნა. 1939 ეს ის წელია, როდესაც ჰიტლერმა და სტალინმა პოლონეთს დაეცენ მხეცურად, გაანადგურეს და შემდეგ გაინაწილეს. ამიტომ ყველა დანარჩენებმა ვარჩიეთ 41 - 45 წწ. ეს თარიღები აძლევდნენ ძველს მის ნამდვილ დანიშნულებას და არა ანონიმურ სახეს. ამას თან დაერთო ავტორის (ძველის პროექტის) პირადი ამბიციებიც - მან ძველს მისცა გრანდიოზული ფორმა და მოცულობა, უგულვებელყო რა განსვენებულ ლ. ზურაბიშვილის გაფრთხილება და სურვილი. უხერხული მდგომარეობა შეიქნა! რასაც კიდევ ზედ დაემატა მისი მეტისმეტი აჩქარება. ეს ასე გაქვიანურებულ საქმეს მოუნდომა უცხად დამთავრება. მე მას ვუთხარი: რა საჭიროა ასე აჩქარება? მით უფრო, ჯერ კიდევ არ დაგვინიშნავს ძველის გახსნის თარიღი, არ ვიცით წელს აგვისტოში თუ მომავალი წლის თებერვალში მოხდება-თქვა. ეს იყო 1981 წ. აპრილი. არ გაუწია ანგარიში ამ ჩემ ნათქვამს, ხელოსანს ძველი დაუყოვნებლივ ჩამოატანია ბრეტა

ნეთიდან. მე ვფიქრე, რომ ძეგლს ხელოსანი თავის სახელოსნოში მიიტანდა, რადგან ვიცოდი ზოგიერთი შესწორება იყო საჭირო და იქ გავაჩერებდი სასურველ დრომდე. სამწუხაროდ ძეგლი პირდაპირ სასაფლაოზე მიიტანეს და შესწორებები ადგილზე გააკეთებინა. ის მეტისმეტად ნერვიული იყო და მასთან ლაპარაკი არც კი შეიძლებოდა. მე მეტად მორიდებული კაცი ვარ. რა უნდა მექნა, კაცმა, რომელმაც აუთარებელი დრო დაკარგა ამ საქმისთვის? ორჯერ ბრეტონეთში წასვლა დასჭირდა და რამდენჯერმე კომიტეტის სხდომებზეც ესწრებოდა და სხვა. ნაძვის ხეები და ყვავილებიც კი მაყადვინა. ისე გამოდიოდა, რომ ბრძანებული ის იყო. მე იძულებული გავხდი მისი საწინააღმდეგო პოზიცია ამელო და ხელოსანს დავავალე, რომ, როცა ის შესწორებებს გააკეთებდა და ნაძვის ხეებსა და ყვავილებს დარგავდა, ძეგლი დაეფარა ტილოთი, რაც მან შეასრულა.

რამდენიმე დღის შემდეგ ძეგლის ავტორმა მითხრა ყველაფერი მზად არისო და სურდა თავის თვალთ ენახა. წავიყვანე მანქანით. მისვლის თანავე, რა ნახა ძეგლი დაფარული იყო არ მოეწონა, მოგლიჯა ტილო და მიაგდო გვერდზე. დადგა გაბრწყინებული თვალებით და ღიმილით, ტკბებოდა მისი შრომის ანსამბლის ცქერით. შემდეგ ის ტილო აიღო, დაკეცა და გადააგდო მოშორებით. ისევე განაგრძო ცქერა ამ ძეგლისა... მართლაც ძალიან ლამაზი იყო და ჩემთვის გასაგები გახდა მისი განცდები, როგორც არტისტის. რა უნდა მექნა, ფიზიკურ შეურაცხყოფას ხომ ვერ მივაყენებდი კაცს, რომელმაც ეს საქმე უსაყიდლოდ გააკეთა? ზრდილობისათვის მადლობაც გადავუხადე და თან დაეუმატე: „რაც მოხდება-მოხდება-თქო.“ დაგბრუნდით პარიზში თითქმის ხმის გაუტეგმლად, და ასე დავეშორდით ერთმანეთს.

ორი კვირის შემდეგ მოხდა 26 მაისობის დღესასწაული ლევილში, სადაც, სხვათა შორის, ძეგლის შესახებაც იყო წარმოთქმული. ამას მოჰყვა კამათი და აურზაური, რამაც დიდი ზიანი მიაყენა ძეგლის საქმეს. მე პირადად არავითარ ბრალს არ ვდებ იქაურ მცხოვრებ ფრანგებს და არც ფრანგ-მანდილოსნებს ქართველებზე ჯვარდაწერილებს, არამედ იმ ქართველებს, რომლებმაც ცუდი, ე.ი. არასწორი ახსნა-განმარტება გაუკეთეს ამ ძეგლის აგების მიზანს და მის ნამდვილ მნიშვნელობას.

მე წინათგრძნობა მქონდა, რომ ყველაფერი ასე ადვილად არ ჩატარდებოდა. მუნიციპალიტეტში არავითარი თხოვნა არ გავგიკეთებია ამიტომ მე განზრახვა მქონდა იქ მივსულიყავი. მე ეს გავუზიარე პროექტის შემდგენელს და ხელოსანსაც. კატეგორიული

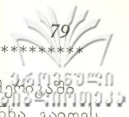
უარი მითხრეს ორივემ. ძეგლის ჩამოტანის წინ კიდევ ვავეულოე მის ავტორს ჩემი სურვილი. მან გაღიზიანებული კილოზით მიმართა: რა გავგიჟირე საქმე, ჩვენ უკეთ ვიცით ესო. მართლაც თეორიულად მათ უნდა ცოდნოდეთ, რადგანაც ასეთი ადმინისტრაციული საკითხები მათ კომპეტენციაში შედის. მაგრამ საქმე საქმეზე რომ მივიდა, პასუხისმგებელი მე და მთელი კომიტეტის წევრები გამოვდექით და დიდი საყვედურები მოგვახალეს, როდესაც სოფელ ლევილის მერიაში დაგვიბარეს. ამაზე მე ვუპასუხე, თქვენ სრულიად მართალი ბრძანდებით, მაგრამ ეს ისეთი დანაშაული არ არის, რომლის გამოსწორება არ შეიძლებოდეს. გაცხარებული კამათის შემდეგ მათ მოგვთხოვეს ძეგლის შესწორება. ეს შეხვედრა ზუსტად აქვე აღწერილი მ. ჭავჭავაძის „გუშაგი“ №4-ში და აქ აღარ გავიმეორებ. შეხვედრა შეთანხმებით და ურთიერთპატივისცემის ატმოსფეროში დამთავრდა. მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ ჩვენი სათვისტომოს თავმჯდომარე ლებულაძეს მერის ბარათს, სადაც აღნიშნული იყო: მიუხედავად ჩვენი შეთანხმებისა ძეგლი უნდა იქნას აღებული, შესწორების შემდეგ უნდა განცხადება შემოიტანოთ და თუ მუნიციპალიტეტმა მიიღო, შემდეგ უნდა მიმართოთ პრეფექტურას, რადგან საჭიროა მათი დასტურით.

შევიკრიბეთ კომიტეტის წევრები, ვიმსჯელეთ. სათვისტომოს თავმჯდომარემ განაცხადა, რომ მათი მოთხოვნა უნდა დავაკმაყოფილოთ. მუნიციპალიტეტთან კონფლიქტში შესვლა არ იყო სასურველი. დავთანხმდით. ხელოსანმა ძეგლი აიღო და თავის სახელსნოში მიიტანა, სადაც ის იმყოფება დღესაც. სათვისტომოს თავმჯდომარემ, როცა მერის წერილს გვაცნობდა, დაუმატა: „მე ეს წინდაწინ ვიცოდი რომ ასე დამთავრდებოდა.“ ამ განცხადებით მან დაადასტურა, რომ თვით ის პირადად მუდამ ამ საქმის წინააღმდეგი იყო. ყველა სხდომებზე ეს აშკარად სჩანდა. საერთოდ, მაშინდელი მთელი სოც. დემოკ. პარტიის ბიუროს შემადგენლობა წინააღმდეგი იყო. თვით ამ ბიუროს წევრმა თავი ვალდებულად გაიხადა და ყველგვარი ზომა იხმარა მის ჩასაშლელად, მიუხედავად იმისა, რომ ის თვით იყო აქტიური მონაწილე ამ საქმის, რომელსაც შეეწირა მათი პარტიული ამხანაგებიც.

კომიტეტის შემდეგ კრებაზე სათვისტომოს თავრემ მარტო მოიღო ამ საქმის ხელმძღვანელობა. კრებამ ეს მიუღებლად ჩათვალა. ამის შემდეგ ის კომიტეტის კრებებს აღარ ესწრებოდა. 1982 წ. 28 აპრილს საყვედურის წერილიც მიგწერეთ, რომლის პასუხს დღესაც ვუცდით.

საინიციატივო კომიტეტის სახელით მაღლობას ვუხდი ყველას, ვინც

*****

გაიღო თავისი წვლილი ამ საქმეში, განსაკუთრებით—ამერიკაში მცხოვრებ ქართველებს, რომლებმაც მნიშვნელოვანი თანხა გაიღეს და პირადად ბ. პეტრე ხვედელიძეს. რაც შეეხება საფრანგეთის ქართ. სათვისტომოს მაშინდელ თავმჯდომარეს, მისი საქციელი დამადასტურებელია თვით მისი პიროვნების. დემოკრატიული გაგებით აზრთა სხვადასხვაობა, ეს უბრალო ელემენტარული მოვლენაა, მაგრამ ის ფაქტი, რომ მან თანხმობა განაცხადა სიინიციატივო კომიტეტის წევრობაზე და მერე მისი უმრავლესობის ნებას პატივი არ სცა, ეს სამარცხვინოა. ჩემთვის პირადად კი, ეს ამბავი მეტისმეტად დამალონებელია, მაგრამ თავს ვინუგეშებ იმით, რომ ეს ძეგლი დაიდგება განკუთვნილ ადგილზე. მისი ბედი დღევანდელ სათვისტომოს თავმჯდომარის ხელშია.

აკაკი შავგულიძე

***

***

***

***

შ ე მ ო წ ი რ უ ლ ე ბ ა თ ა ს ი ა (ფრანგ. ფრანკებში)

ილო ემუხვარი	100-	გიორგი გორგიშვილი	1 000-
ვარლამ ანთელავა	200-	იროდიონ ბეგიაშვილი	3000
მიხეილ თარაშვილი	300-	კარგი მეგობარი	200-
ირაკლი ოთხმეზური	149-	მართა სტურუასი	50-
სანდრო ფანჩულიძე	200-	ლიდა ნასუდაშვილი	100-
სოფიო გოგიშვილი	156-	გიორგი ნაკაშიძე	890-
აკაკი ბარკალაია	300-	დავით ბეგიაშვილი	729-
ნიკოლა ანთაძე	100-	რუბენ გვეტაძე	100-
მირიან მელუა	100-	მიშა გოგორიშვილი	300-
პეტრე ხვედელიძე — აგვისტოს მსხვერპლთა მოსახსენებლად			1 000-
პეტრე ხვედელიძე — გიორგი დადიანის სულის მოსახსენებლად			500-
პეტრე ხვედელიძე — ლუბა აბდუშელის სულის მოსახსენებლად			500-
პეტრე ხვედელიძე — გრიშა წერეთლის სულის მოსახსენებლად			500-
პელაგიას და თინას სულის მოსახსენებლად			300-

ჯ ა მ ი

8.074,00

***

***

***

შ ე მ ო წ ი რ უ ლ ე ბ ა ნ ი იასონ იორდანიშვილის ცხედრის გამოსასვენებლად: კარლო შატბერა-100, არჩილ კეკელია-40, ნიკოლოზ სუხუბაია-25, კონსტანტინ ერისთავი-25, ლეო კაკულია-40, ვახტანგ საყარელიძე-100; სულ-330 ლოლარი = 2.594,55 ფრანკს, შოთა ბერეჟიანი 100 ფრ., ეთერი და გიორგი წერეთელი 1 000 ფრ. სულ ჯამი = 3.694, 55 ფრ.

*****

ქართული
გერმანიის
გერმანიის

შ ი ნ ა ა რ ს ი

- .2 გორბაჩოვის ვიზიტი საფრანგეთში მოწინავე
- .5 გორბაჩოვის ყურთათვის უსიამოვნო აკორდები
(უკ შირაკის სიტყვა; ფრანსუა ლეოტარის მიმართვა)
- .7 ზოგიერთი მოსაზრებანი საბჭ. ხელმძღვანელობაში
მომხდარი ცვლილებების ირგვლივ - გურამ გელოვანი
- .18 ცვლილებები საბჭ. საქართველოს მმართველობაში
- .19 აგვისტოს აჯანყება და დღევანდლობა - გუშაგი
- .27 1924 წლის აგვისტოს დღეები - ირაკლი ოთხმეწური
- .32 პოეზიის განყოფილება :
სამი სონეტი - გიორგი ტოგონიძე
- .34 სამების ლოცვა - გივი შაორელი
ნოდარ ღუმბაძის გარდა. წლისთავზე.
არ დაბრუნდება - ლადო ბაბიშვილი
- .36 ჯერ ყველაფერი არ დამიკარგავს - ისაკ მეგრელიშვილი
- .38 მისი ლურჯაის დაკრული ტორი - თანამემამულე
- .40 ლიტერატიკა :
დანიელ ჭონქაძე და მისი „სურამის
ციხე“ - თედო რაჭველიშვილი
- .47 ერის წყალუხვი საუნჯე - როზა აბნერაშვილი
- .55 „მარადისობის კანონი“ და მ. ქავთარაძე - გ. წერეთელი
- .60 მ. გრ. ფერაძის გარდ. 40 წლისთავი - დეკანოზი ილია მელია
- .63 ლევილის ქართული ბიბლიოთეკა - (გამოცხადება)
ნეკროლოგები :
- .64 ჩვენი გრიშა წერეთელი - ვალიკო ჩუბინიძე
- .66 გიორგი დადიანის გამოსათხოვარი - თამაზ ნასყადაშვილი
- .67 ლუბა აბდუშელთან გამოთხოვება - თამაზ ნასყადაშვილი
- .69 სამგლოვიარო განცხადებები
უკანასკნელი ცნობები - გუშაგი
- .70 გენ. გიორგი კვინიტაძის მოგონებანი - გიორგი ქართველი
- .73 ბრძოლის ველზე დაღუპულთა ძეგლის
შესახებ - აკაკი შავგულიძე
- .79 . შემოწირულებათა სია

69/1

GOUCHAGUI

PERIODIQUE EN LANGUE GEORGIENNE

Directeur : GEORGES TSERETELI

ADRESSE: 8, RUE DES MARCHAIS
75019 PARIS

*****

EDITION HORS COMMERCE